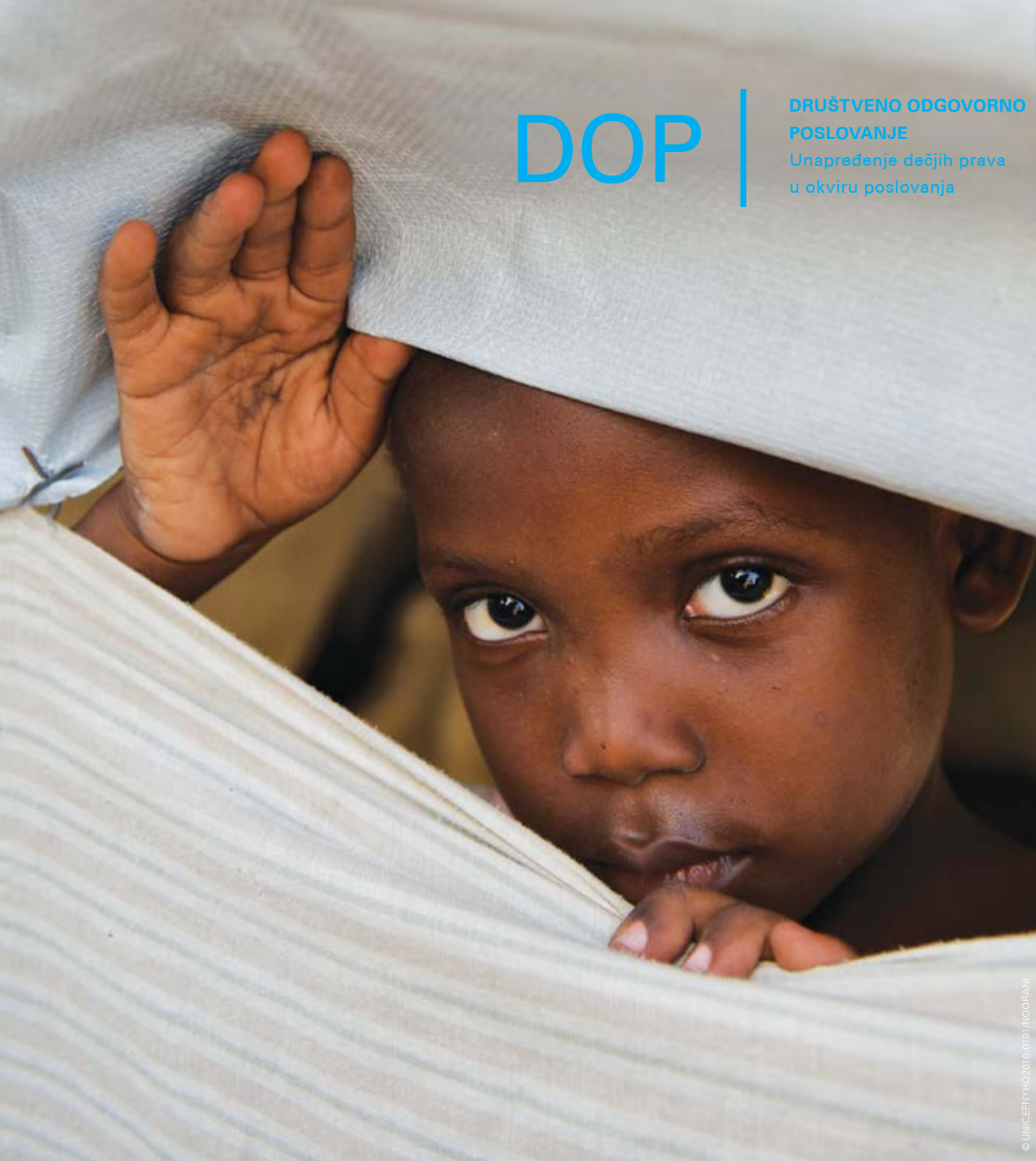

DOP

DRUŠTVENO ODGOVORNO
POSLOVANJE

Unapređenje dečjih prava
u okviru poslovanja

© UNICEF/HQ/2016.019/MOORANI

Deca su svima važna

Praktičan vodič za kompanije koji im pomaže
da razumeju i poboljšaju svoj uticaj na dečja prava

Pilot vodič

ujedinimo se za decu

unicef

Deca su svima važna

Praktičan vodič za kompanije koji im pomaže
da razumeju i poboljšaju svoj uticaj na dečja prava

Pilot vodič

Deca su svima važna

UNICEF je sačinio ovaj vodič kako bi vašoj kompaniji pomogao u nastojanjima da bolje razume i poboljša svoj uticaj na decu – na radnom mestu, na tržištu, u zajednici i u životnoj sredini.

Vaša kompanija možda u potpunosti postupa u skladu sa relevantnim nacionalnim zakonima i propisima i aktivno sprovodi strategiju za društveno odgovorno poslovanje, ali vaše poslovne odluke, aktivnosti i odnosi ipak utiču na život dece na mnogo načina, a nekih možda niste ni svesni: Vaša kompanija zapošljava njihove roditelje, proizvodite ili plasirate na tržište proizvode koje deca koriste, vaš proizvodni pogon ili poslovne prostorije nalaze se blizu škole ili dečijeg igrališta ili vaši dobavljači možda koriste dečji rad bez vašeg znanja.

Upoznajući se sa sadržajem ovog vodiča, vaša kompanija preuzima odlučan korak ka proceni svog uticaja na pitanja koja se tiču dece i definiše pravac za pozitivno delovanje u cilju poštovanja i podržavanja dečjih prava. Molimo vas da pažljivo pročitate ovaj dokument. Učite iz njega i vraćajte mu se sve dok imate koristi od njega.

unicef

Sadržaj

Zahvalnica	8
Predgovor	9
Skraćenice	10

Prvi deo: Uvod i osnovni podaci

Uvod	14
Došlo je vreme za decu	14
Deca su svima važna	15
Ono što je dobro za decu, dobro je i za biznis	16
Uvod za okvir dečjih prava koji je izložen u ovom vodiču	18
Dokument „Principi poslovanja i prava deteta“	18
Konvencija o pravima deteta i njen značaj za poslovni sektor	20
Osnovni principi u vezi sa poslovanjem i ljudskim pravima i drugi standardi	22
Kako koristiti ovaj vodič	23
Kome je namenjen	23
Šta obuhvata	24
Kako koristiti ovaj vodič: počnite bilo gde i stignite svuda	25
Kako nam možete pomoći	25

Drugi deo: Preduzimanje akcije

Integrisanje dečjih prava u osnovnu poslovnu praksu

Prvo poglavlje	Integrisanje dečjih prava u osnovnu poslovnu praksu	29
	1. Strateško obavezivanje da se poštuju i podržavaju dečja prava	31
	2. Procena uticaja na dečja prava	32
	3. Integracija i akcija za decu	35
	4. Praćenje realizacije i izveštavanje o rezultatima	36
	5. Otklanjanje nepravilnosti u korist dece	36

Prava deteta na radnom mestu

Drugo poglavlje	Prava deteta na radnom mestu	40
	Kreiranje radnog mesta po meri porodice	42
	Pristupanje rešavanju pitanja dečjeg rada i iskorenjivanje dečjeg rada	46
	Poštovanje prava mladih radnika	52
	Korišćenje poslovnih prostorija i imovine	55

Prava deteta na tržištu

Treće poglavlje	Bezbedni proizvodi i usluge	59
Četvrto poglavlje	Odgovorni marketing i reklamiranje	69

Prava deteta u zajednici i životnoj sredini

Peto poglavlje	Održivo poslovanje prilagođeno potrebama deteta	77
	Poštovanje okruženja u kojem deca žive i rastu	79
	Kupovina zemljišta	81
	Upravljanje uslugama fizičkog obezbeđenja	83

Šesto poglavlje	Pomoć u zaštiti dece pogođene vanrednim situacijama	89
------------------------	---	----

Sedmo poglavlje	Podrška naporima vlade i zajednice u ostvarivanju dečjih prava	97
	Podrška vladi u kreiranju poreske politike i borbi protiv korupcije	98
	Pružanje osnovnih usluga	101
	Investiranje u programe za decu u okviru svoje zajednice	103

Aneksi		110
---------------	--	------------

Reference		116
------------------	--	------------

Zahvalnica

Ova publikacija je rezultat konsultativnog procesa i njenom kvalitetu je doprinelo stručno znanje velikog broja saradnika iz različitih oblasti. Ova publikacija ne bi mogla nastati bez usmeravanja, podrške i doprinosa pojedinaca čija se imena navode u daljem tekstu.

Nacrt Vodiča su sačinili Margaret Wachenfeld i Joanne Dunn (UNICEF), kao i Maya Forstater i Simon Zadek.

Doprinos i revizija

UNICEF:

Carlotta Barcaro, Rania Al Baroudi, David Bull, David Clark, Rika Dunder, Michele Ferenz, Colleen Galbraith, Gianluca Galdenzi, Rina Gill, David Girling, Eija Hietavuo, Ida Margarita Hyllested, Subajini Jayasekaran, Bettina Kaltenhaeuser, Ravi Karkara, Theresa Kilbane, Lesley Miller, Rada Noeva, Bo Viktor Nylund, Erik Nyman, Isabel Ortiz, Ludmila Palazzo, Judita Reichenberg, Verity Rowles, Vesna Savić Đukić i Clara Sommarin.

Spoljni saradnici:

Desiree Abrahams, Chris Avery, Malena Bengtsson, Sara Damber, Aidan Davy, Rachel Davis, Adrienne Gardaz, Halshka Graczyk, John E. Grova, Marie Guibreteau, Susan Gunn, Julia Hawkins, Adrian Henriques, Alison Holder, Konrad Huber, Eileen Hutchinson, Harpreet Kaur, Gerison Lansdown, Mauricio Lazala, Larissa Luy, Purwaningrum Maelanny, John Morrison, Yoshie Noguchi, Clare O'Brien, Laura Jane Power, Camilla Ravnboel, Rita Roca, Frances Sheahan, Ben Smith, Simon Steye, Camelia Tepelus, Elizabeth Umlas, Berit Wirths i Ursula Wynhoven.

Urednik:

Sara Ann Friedman

Prevod:

Gordana Ivetić

Lektor:

Vlado Đukanović

Dizajneri:

James Elrington, Bruno Rocha

Predgovor

Autor: Christopher Avery

Direktor Centra za resurse u vezi sa poslovanjem i ljudskim pravima (Business & Human Rights Resource Centre)

Poslovni sektor ima značajan uticaj na decu svuda u svetu. Taj uticaj može biti nameran ili nenameran, direktan ili indirektan, pozitivan ili negativan. Kompanije u svim regionima već decenijama daju značajan doprinos ostvarivanju prava i dobrobiti dece – često u obliku filantropskih inicijativa koje, na primer, podržavaju oblasti obrazovanja i zdravstvenih usluga. U isto vreme, u svim zemljama poslovni sektor i dalje ozbiljno krši dečja prava.

Vremena su se promenila i filantropija više nije dovoljna. Sada kada su Ujedinjene nacije izričito ukazale na obavezu poslovnog sektora da poštuje ljudska prava, kompanije moraju preduzeti korake kojima će obezbediti poštovanje i dečjih prava u okviru svojih direktnih poslovnih aktivnosti, u lancu snabdevanja i u zajednicama na koje utiču.

Ovaj praktični vodič je objavljen u idealnom trenutku i pomoći će kompanijama u svim sektorima da razumeju svoje obaveze da poštuju i podržavaju dečja prava i da postupaju u skladu sa tim obavezama. Savet UN za ljudska prava odobrio je u junu 2011. godine „Osnovne principe u vezi sa poslovanjem i ljudskim pravima“. UNICEF, organizacija *Save the Children* i Globalni dogovor UN objavili su dokument „Principi poslovanja i prava deteta“ u martu 2012. godine. Komitet za prava deteta, koji prati sprovođenje Konvencije UN o pravima deteta, započeo je izradu nacrtu „Opšteg komentara“, u kojem se detaljno opisuju obaveze privatnog sektora da poštuje prava deteta definisana u Konvenciji.

Kompanijama su potrebna jednostavna, praktična uputstva o tome kako da ove izmene integrišu u svoju strategiju i praksu i upravo to ćete naći u ovom vodiču. On demistifikuje vezu između poslovanja i dečjih prava. U njemu se jednostavnim terminima objašnjava šta su dečja prava u poslovnom kontekstu i kako kompanije mogu da unaprede način na koji poštuju prava i dostojanstvo dece, kao i da umanje sopstveni rizik od činjenja prekršaja. Znanje i iskustvo UNICEF-a doprinelo je kvalitetu uputstava.

Ovaj vodič može da pomogne kompanijama ne samo da prestanu da zaostaju već i da počnu da prednjače u poštovanju dečjih prava. Od 2012. nadalje, svaka kompanija koja bude zaostajala u poštovanju dečjih prava suočavaće se sa ozbiljnim rizikom od ugrožavanja svog ugleda.

Ovaj vodič, međutim, nudi mnogo više od pukog usklađivanja sa međunarodnim standardima i smanjenja rizika. On će kompanijama pomoći i da iskoriste nove mogućnosti da promovišu dečja prava unutar i van kompanije, na lokalnom i globalnom nivou – kroz inicijative koje će prihvatiti svi akteri u radu kompanije, uključujući zaposlene, investitore i potrošače.

Na veb-sajtu Centra za resurse u vezi sa poslovanjem i ljudskim pravima, neprofitne organizacije kojom ja upravljam, ukazuje se na pozitivne i negativne uticaje koje na ljudska prava ostvaruje više od 5.000 kompanija iz čitavog sveta. Na našem portalu *Poslovanje i deca (Business & Children)* navodi se uticaj kompanija na dečja prava. Nadamo se da ćemo uspeli da skrenemo globalnu pažnju na buduće inicijative koje budu pokretale kompanije koje promovišu i štite dečja prava i očekujemo da će ovaj vodič imati značajnu ulogu u inspirisanju i usmeravanju mnogih takvih inicijativa.

Moje kolege i ja čestitamo UNICEF-u na objavljivanju ovog vodiča.

Skraćenice

AIDS	Sindrom stečene imunodeficijencije
BLIHR	Inicijativa poslovnih lidera za ljudska prava
CEOP	Centar za zaštitu dece od eksploataciju dece putem Interneta
CIOMS	Savet međunarodnih organizacija za medicinske nauke
DOP	Društveno odgovorno poslovanje
EASA	Evropsko udruženje za standardizaciju u oglašavanju
EPCAT	Međunarodna nevladina organizacija za iskorenjivanje dečje prostitucije, dečje pornografije i trgovine decom u seksualne svrhe
EU	Evropska unija
FCACP	Finansijska koalicija protiv dečje pornografije
FCPA	Zakon protiv podmićivanja/korupcije u inostranstvu (usvojen u SAD)
GRI	Globalna inicijativa za izveštavanje
HIV	Virus humane imunodeficijencije
IBLF	Međunarodni forum poslovnih lidera
IBFAN	Međunarodna mreža za akciju u vezi sa hranom za bebe
ICRA	Asocijacija za ocenjivanje Internet sadržaja
ICT	Informacione i komunikacione tehnologije
IEC	Međunarodna elektrotehnička komisija
IFC	Međunarodna finansijska korporacija
INHOPE	Međunarodno udruženje online servisa za prijavu nelegalnog sadržaja na Internetu
ILO	Međunarodna organizacija rada
ISO	Međunarodna organizacija za standardizaciju
ISP	Internet servis provajder
NVO	Nevladina organizacija
OECD	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
UN	Ujedinjene nacije
UNEP	Program Ujedinjenih nacija za zaštitu životne sredine
UNGC	Globalni dogovor Ujedinjenih nacija
UNGIFT	Globalna inicijativa Ujedinjenih nacija za borbu protiv trgovine ljudima
UNICEF	Dečji fond Ujedinjenih nacija
UNOCHA	Kancelarija Ujedinjenih nacija za koordinaciju humanitarnih aktivnosti
UNPRI	Inicijativa Ujedinjenih nacija „Principi odgovornog investiranja“
USAID	Agencija SAD za međunarodni razvoj
SZO	Svetska zdravstvena organizacija

© UNICEF/NYHQ/2011-1404/Page

Prvi deo:

Uvod i osnovni podaci

Uvod

Došlo je vreme za decu

Deca imaju ogromnu energiju, znatiželju, urođeni osećaj za pravdu i neotoljivu glad za učenjem. Deca su odlučna, vole avanture i željna da saznaju. Ako im se to omogući, deca sutra mogu postati lekari, profesori, pronalazači i lideri. Današnja deca će jednog dana upravljati uspešnim firmama i biti šefovi država. U isto vreme, neka deca spadaju u grupu najviše marginalizovanih i najugroženijih građana sveta. Neophodno je da se svi globalni akteri, vlade, civilno društvo, zajednice i privatni sektor ujedine u zaštiti dece i omoguće im da opstanu i napreduju.

Deca predstavljaju raznoliku populaciju koja odražava različitost društava u smislu jezika, kulture, religije i statusa i kreće se od najbogatije do najsiromašnije. To su odojčad, mala deca, adolescenti i mladi odrasli ljudi, a Konvencija o pravima deteta i drugi međunarodni sporazumi definišu ih kao sva lica mlađa od 18 godina. Kada kompanije poštuju i vrednuju sve faze detinjstva, one grade snagu budućih generacija, međutim kompanije i drugi važni akteri u društvu retko razmatraju pitanja koja se eksplicitno tiču dece.

Kompanije svakodnevno imaju interakciju sa decom, mada se to retko dešava direktno ili ciljano. Deca su radnici u njihovim fabrikama i na plantažama, članovi porodica njihovih zaposlenih ili članovi zajednica u oblastima u kojima rade. U mnogim zemljama sama deca se sve češće definišu kao potrošačka grupa koja ima džeparac i sve veći uticaj na ono što porodica kupuje. Deca su tržišni faktor koji se ne sme izgubiti iz vida, ali je deci ipak neophodna zaštita od neprikladnog oglašavanja i od nezdravih ili nebezbednih proizvoda i usluga.

Poslovni sektor ima ogromnu moć da zaštiti tu decu od štetnih uticaja i da poboljša njihov život kroz način na koji eksploatiše svoje kapacitete, razvija i plasira proizvode, pruža usluge i ostvaruje uticaj na ekonomski i socijalni razvoj. Poslovni sektor, međutim, ima i moć da zanemari ili čak ugrozi interese dece, od kojih su mnoga „nevidljiva“ i čiji se glas ne čuje. Neke korporativne strategije ili prakse mogu nenamerno naneti deci štetu koja se nikada ne može popraviti i koja može ugroziti njihov razvoj, pa čak i opstanak.

Na globalnom nivou, još uvek nije organizovana inicijativa koja će se fokusirati isključivo na pozitivan uticaj koji kompanije mogu imati na decu, kao i na značajan negativan uticaj koji poslovna strategija i poslovanje mogu imati na život dece. U trenutku kada sve više kompanija javno zauzima odlučan stav o društveno odgovornom poslovanju, neophodno je da deca budu centralna tema razgovora i da njihova zaštita postane značajna poslovna obaveza.

Dokument „Principi poslovanja i prava deteta“ i ovaj vodič pružaju mogućnost vašoj kompaniji da se ozbiljno i dugoročno posveti ostvarivanju dečjih prava.

Deca su svima važna

Kompanija koja vodi računa o ljudskim pravima treba aktivno da uzima u obzir i pitanja koja se konkretno tiču dece iz sledećih razloga:

- **Detinjstvo je jedinstven period brzog razvoja tokom kojeg se na pozitivan ili negativan način može trajno promeniti fizičko, mentalno i emocionalno zdravlje i blagostanje mladih ljudi.** Period rasta od rođenja do odraslog doba izuzetno je značajan jer deca tada prolaze kroz fazu brzog fizičkog i mentalnog razvoja. Nedostatak hrane, čiste vode, brige i ljubavi u tim godinama razvoja može imati uticaj na decu koji se kasnije ne može izmeniti. Na primer, nedostatak hrane u prvim godinama života deteta može ugroziti rast, zdravlje i emocionalni razvoj deteta tako da ono posledice oseća celog života. Deca koja ne idu u školu sa svojim vršnjacima često uopšte i ne idu u školu. Deca koju neko zlostavlja i eksploatiše mogu zbog toga osećati psihičke posledice do kraja života.
- **Svakodnevna izloženost štetnim uticajima utiče na decu drugačije i ozbiljnije nego na odrasle.** Zbog veće površine kože u odnosu na telesnu težinu, deca upijaju veći procenat zagađivača kojima su izložena nego odrasli. Takođe, deca često provode više vremena napolju igrajući se na zemlji i stoga su podložnija uticaju štetnih materija iz zemljišta i drugih zagađivača koji se nalaze u spoljnoj sredini. Njihov imuni sistem je manje sposoban da izbacuje kontaminirajuće materije, a njihovi bubrezi, jetra i drugi organi sporije eliminišu toksine i strane materije. Ekonomski, društveni i fizički poremećaji sa kojima odrasli lako izlaze na kraj mogu biti događaji koji će odrediti život deteta. Ako dete izgubi jednu ili dve godine školovanja zbog migracije ili raseljavanja, to može značiti kraj školovanja za dete. Usled nedostatka adekvatnih hranljivih namirnica, deca mogu stalno zaostajati u rastu i razvoju.
- **Deca koju kompanije zapošljavaju ili na koju utiču često su „nevidljiva“ i ne zna se njihov tačan broj.** Deca koja ilegalno rade u lancu snabdevanja, deca koja su zaposlena kao posluga u domovima zaposlenih, deca koju su uhapsili i pritvorili radnici obezbeđenja i deca sezonskih radnika koja ostaju kod kuće, na primer, obično se ne ubrajaju u decu na koju utiče poslovni sektor. Za decu koja ne idu u školu i decu koja su diskriminisana, na primer decu iz etničkih manjina, devojčice i decu sa smetnjama u razvoju, postoje najveće šanse da ne budu uzeta u obzir. U nekim slučajevima deca se namerno kriju; na primer, maloletni radnici koji se boje otpuštanja često ne koriste zdravstvene usluge namenjene zaštiti zdravlja radnika.
- **Deca nemaju glas u javnosti.** Deca ne mogu da glasaju i ne mogu da budu članovi sindikata, ne mogu da poseduju akcije u kompanijama, da prisustvuju godišnjim skupštinama akcionara niti da budu članovi investicionih odbora. Ona retko imaju priliku da iznesu svoje mišljenje o načinu na koji se zajednice organizuju ili donose odluke, čak ni u vezi sa pitanjima koja ih se konkretno tiču, kao što su škole i igrališta. U mnogim oblastima života očekuje se da decu vidite, ali ne i da ih čujete – u porodici, školi, zajednici i na radnom mestu.
- **Deca se ne konsultuju.** Kompanije treba da se postaraju da se tokom procesa konsultacija sa akterima uzmu u obzir prava deteta. Kompanije treba da procene povratne informacije koje dobiju od odraslih tokom procesa konsultacija i da paze da nijedan predloženi plan ne utiče negativno na prava deteta. Kompanije po potrebi mogu i direktno da se konsultuju sa decom kako predloženi planovi ne bi imali negativan uticaj na njihova prava.
- **Dečja prava na radnom mestu prevazilaze pitanja dečjeg rada.** U prošlosti se korporativna odgovornost prema deci često fokusirala na sprečavanje ili eliminisanje dečjeg rada. Cilj ovog vodiča je da kompanijama pomogne da sagledaju i druga pitanja, a ne samo dečji rad, i da procene svoje ostale direktne i indirektno uticaje. Kompanije treba da ispituju kako na decu utiču njihovo kompletno poslovanje, proizvodi i usluge, marketinške metode, odnos sa lokalnim i nacionalnim vladama, investicije u lokalne zajednice itd. Ovaj vodič može poslužiti kao dobra podloga da se započne takvo istraživanje.

Ono što je dobro za decu, dobro je i za biznis

Poštovanje dečjih prava omogućava poslovnom sektoru ne samo da spreči nanošenje štete već i da uradi nešto pozitivno. Pošto se sve veća pažnja posvećuje ulozi poslovnog sektora u društvu, dečjim pravima treba dati centralno mesto u tim razgovorima. Ako postanete kompanija koja posluje na način prilagođen potrebama deteta i koja kombinuje korporativnu strategiju i stalno poštovanje dečjih prava, možete poboljšati tekuće aktivnosti u vezi sa društveno odgovornim poslovanjem, iskoristiti uticaj kompanije u cilju zaštite i obezbeđivanja koristi za decu te ostvariti realne pogodnosti za svoje poslovanje.

Strategije koje uzimaju u obzir potrebe deteta pomažu kompaniji da poboljša svoj ugled, izgradi brend kojem se veruje, neguje pouzdane odnose sa zaposlenima i klijentima, ispuni potrebe roditelja i dece i stvori stabilno, održivo poslovno okruženje. Osim toga, i ovo mogu biti rezultati takvih strategija:

- **Bolje upravljanje rizikom**, što ćete ostvariti proširujući definiciju rizika tako da obuhvata socijalna pitanja i pitanja koja se tiču životne sredine, uključujući ljudska prava, i vodeći računa o tome da odgovornost u pogledu zdravlja, bezbednosti i proizvoda podrazumeva i interese dece i njihove slabe tačke. Takva pažnja dobrog privrednika može omogućiti vašoj kompaniji i da predupredi i smanji novčane kazne u vezi sa nesrećnim slučajevima, skupim sudskim procesima, povlačenjem proizvoda i troškovima osiguranja.
- **Jačanje vašeg ugleda i jačanje društvene podrške vašem poslovanju**, što ćete ostvariti pokazujući da pozitivan uticaj vaših proizvoda, odgovoran marketing i dobri odnosi sa lokalnim zajednicama mogu ispuniti potrebe roditelja i dece. Investiranje u filantropske projekte koji se fokusiraju na poboljšanje ishoda za decu dovodi do asocijativnog povezivanja aktivnosti vaše kompanije sa vašim proizvodima.
- **Regrutovanje i zadržavanje motivisane radne snage**, što ćete ostvariti obezbeđivanjem isplate pristojnih ličnih dohodaka i pristojnih uslova za rad, a što će vašim zaposlenima koji su roditelji ili staratelji omogućiti da kombinuju ispunjavanje porodičnih obaveza sa produktivnim radom, čime ćete uvećati proizvodne kapacitete i smanjiti odsustvovanje s radnog mesta. Smanjenje broja radnih sati mladim radnicima, usvajanje strategija za eliminisanje seksualnog i fizičkog zlostavljanja na radnom mestu i obezbeđivanje mogućnosti za obrazovanje mladih radnika takođe povećava njihovu lojalnost i efikasnost.
- **Razvoj talenata u generacijama koje dolaze** kroz pripravničke programe, kao i kroz saradnju i podršku u vezi sa programima obrazovanja koji će narednim generacijama omogućiti da se upoznaju sa veštinama neophodnim na radnom mestu, što podrazumeva i donošenje odluka i upravljanje.
- **Doprinos kreiranju stabilnog i održivog poslovnog okruženja**, kroz rad za dobrobit dece, što vodi do stvaranja snažnih, dobro obrazovanih zajednica, zdrave ekonomije i stabilnih firmi. Razumevanje i izražavanje održivosti u smislu njenog uticaja na decu može podstaći kompaniju da podrži konkretne akcije koje bi se inače činile neuhvatljivim ili nedostupnim.

© UNICEF/NYHQ/2006-2018/Picuzzi

© UNICEF/NYHQ/2008-1796/Picuzzi

STUDIJA SLUČAJA Aviva: Borba za dečja prava

Aviva je šesto po veličini osiguravajuće društvo u svetu. Ova kompanija je 2009. godine pokrenula program *Street to School (Od ulice do škole)*, humanitarni partnerski program čiji je cilj zalaganje za samo jednu stvar na globalnom nivou, a to je podrška deci koja žive na ulici i ispunjavanje njihovih obrazovnih potreba. Aviva je preuzela petogodišnju obavezu da podržava ovaj program kako bi 500.000 dece koja žive na ulici mogla da pohađaju nastavu ili obuku, a kroz partnerstva sa najvećim humanitarnim organizacijama i stručnjacima čiji se rad fokusira na ispunjavanje potreba dece koja žive i rade na ulici. Program *Street to School* se eksplicitno zasniva na Konvenciji o pravima deteta. Najmanje 50% budžeta kompanije predviđenog za humanitarne donacije na globalnom nivou dodeljuje se ovom programu; odgovornost za ovaj program preuzeo je generalni direktor i on ga prezentuje na skupštinama akcionara.

Aviva je 2011. godine sufinansirala prvi Međunarodni dan dece sa ulice, učestvovala je u skupštini Saveta za ljudska prava o deci sa ulice i sponzorirala je studiju o deci sa ulice koju je naručio Savet za ljudska prava, a koju je sačinila Kancelarija Visokog komesara za ljudska prava. Aviva je počela i da sprovodi svoj prvi Vodič za zaštitu dece i Kodeks ponašanja, u kojima se nalaze uputstva za volontere Avive koji su angažovani na realizaciji volonterskih aktivnosti koje podržava Aviva.

Cilj ovog programa je da se na dugoročan i održiv način poboljša život dece, a da se pritom ostvare i pogodnosti za kompaniju: obezbeđivanje pozitivnog razlikovanja brenda i angažovanje zaposlenih. Do jula 2011. godine Aviva je dala donacije u iznosu 2,4 miliona funti u gotovini, što je obezbedilo pomoć za više od 250.000 dece, i ostvarila je porast od 8% kada su u pitanju zaposleni koji veruju da je posvećenost kompanije korporativnoj odgovornosti iskrena, kao i porast od 14% kada su u pitanju oni koji smatraju da kompanija deluje na odgovoran način u okviru zajednica. Pilot verzije marketinga u vezi sa gore pomenutim programom, u kojima su polise klijenata direktno povezane sa donacijama, pokazale su da je ostvaren pozitivan uticaj na prodaju i obnavljanje ugovora, a istraživanje sprovedeno među klijentima pokazalo je da je došlo do promene percepcije u javnosti. Kompanija je privukla i pažnju medija, što je prema procenama rezultiralo poslovanjem u iznosu koji premašuje 4,5 miliona funti.

www.aviva-street-to-school.com – veb-sajt posećen 10. aprila 2012.

Uvod za okvir dečjih prava koji je izložen u ovom vodiču

U ovom odeljku se uvodi i objašnjava pojam zakonskog i etičkog okvira, a navode se i relevantni dokumenti koji su prethodili objavljivanju ovog vodiča. Odeljak se fokusira na dokument „Principi poslovanja i prava deteta“, kao i na Konvenciju UN o pravima deteta i njen značaj za poslovni sektor. U ovom poglavlju se pominju i „Osnovni principi u vezi sa poslovanjem i ljudskim pravima“ i drugi relevantni dokumenti.

Dokument „Principi poslovanja i prava deteta“

Pošto sve više kompanija pokazuje interesovanje da u svoje strategije i poslovanje integriše pristup koji uzima u obzir ljudska prava, UNICEF, njegovi partneri i lideri iz poslovnog sektora ukazali su na to da postojeće smernice o društveno odgovornom poslovanju (DOP) ne obraćaju dovoljno pažnje na pun spektar dečjih prava, uključujući dečji rad i ostala relevantna pitanja.

Prepoznajući potrebu za postojanjem eksplicitnih smernica o tome šta tačno znači poštovanje i podržavanje dečjih prava, kroz zajedničku inicijativu Globalnog dogovora UN, UNICEF-a i organizacije *Save the Children* sačinjeno je deset osnovnih principa u vezi sa poslovanjem i pravima deteta (u daljem tekstu: Principi). U Principima se postavlja standard za kompanije koje svuda u svetu posluju na način prilagođen potrebama deteta i daju se smernice u vezi sa punim obimom aktivnosti kojima se poštuju i podržavaju dečja prava na radnom mestu, na tržištu i u zajednici. Ovi principi su proaktivni, a ne reaktivni, i pozivaju kompanije svuda u svetu da poštuju i podržavaju dečja prava.

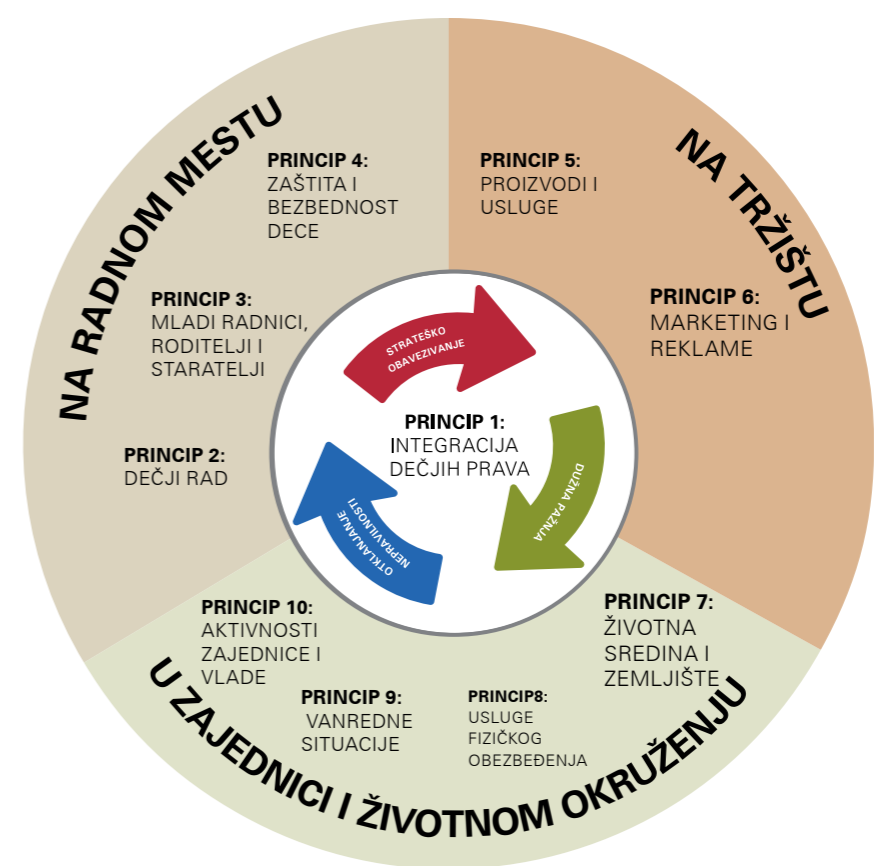
© UNICEF/NYHQ2008-1770/Pirezzi

Ovaj vodič je sačinjen u skladu sa tih deset principa i detaljno ih obrazlaže. U njemu se daju praktične smernice za poslovni sektor i on se može koristiti kao sredstvo za primenu Principa. U njemu se navode aktivnosti koje se stalno sprovode, a čiji je cilj eliminisanje dečjeg rada, ali i mnoge druge oblasti u kojima poslovni sektor utiče na decu i direktno i indirektno: kroz proizvode i usluge koje proizvodi i plasira, kroz način na koji utiče na dom i zajednicu deteta, kroz način na koji odgovorna kompanija funkcioniše u vanrednim situacijama i kroz način na koji koristi partnerstvo sa vladom i zajednicom kako bi omogućio optimalan sadašnji i budući položaj dece.

Sve kompanije treba da:

- 1** ISPUNE SVOJU OBAVEZU DA **POŠTUJU DEČJA PRAVA** I DA SE OBAVEŽU DA ĆE PODRŽAVATI LJUDSKA PRAVA DECE
- 2** DOPRINOSE UKIDANJU **DEČJEG RADA**, ŠTO PODRAZUMEVA SVE POSLOVNE AKTIVNOSTI I SVE POSLOVNE ODNOSI
- 3** OBEZBEDE PRISTOJAN POSAO ZA **MLADE RADNIKE, RODITELJE I STARATELJE**
- 4** OBEZBEDE **ZAŠTITU I BEZBEDNOST DECE** U SVIM POSLOVNIM AKTIVNOSTIMA I PROSTORIJAMA
- 5** OMOGUĆE DA **PROIZVODI I USLUGE** BUDU BEZBEDNI I DA NASTOJE DA KROZ NJIH PODRŽAVAJU DEČJA PRAVA
- 6** U **MARKETINGU I REKLAMAMA** POŠTUJU I PODRŽAVAJU DEČJA PRAVA
- 7** POŠTUJU I PODRŽAVAJU DEČJA PRAVA U VEZI SA **ŽIVOTNOM SREDINOM I KUPOVINOM I KORIŠĆENJEM ZEMLJIŠTA**
- 8** POŠTUJU I PODRŽAVAJU DEČJA PRAVA U OKVIRU USLUGA **FIZIČKOG OBEZBEĐENJA**
- 9** POMAŽU U ZAŠTITI DECE POGOĐENE **VANREDNIM SITUACIJAMA**
- 10** PODRŽAVAJU **NAPORE ZAJEDNICE I VLADE** U ZAŠTITI I OSTVARIVANJU DEČJIH PRAVA

Principi se mogu mapirati za akciju:

Konvencija o pravima deteta i njen značaj za poslovni sektor

Ovaj vodič počiva na međunarodnim dokumentima i smernicama u vezi sa ljudskim pravima, pa i onim koji se konkretno obraćaju poslovnom sektoru, kao što su Globalni dogovor UN, Smernice za multinacionalne kompanije koje je objavila Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), Međunarodni standard za društvenu odgovornost (ISO 26000), izveštavanje o održivosti u okviru Globalne inicijative za izveštavanje, kao i Osnovni principi u vezi sa poslovanjem i ljudskim pravima: Primena okvira Ujedinjenih nacija *Štiti, poštuju, ispravi*.

Vodič se uglavnom zasniva na Konvenciji o pravima deteta – sporazumu UN o ljudskim pravima koji je ratifikovao najveći broj zemalja. Ova konvencija sadrži široki spektar prava koja se primenjuju na svu decu (deca su lica mlađa od 18 godina) i to je prvi pravno obavezujući međunarodni dokument u kojem se navodi pun raspon ljudskih prava – građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih. U Konvenciji su detaljno izložena osnovna ljudska prava koja imaju deca svuda u svetu: pravo na opstanak, na ostvarivanje punih potencijala, na zaštitu od štetnih uticaja, zlostavljanja i eksploatacije, kao i pravo na puno učešće u porodičnom, kulturnom i društvenom životu.

Ova konvencija je napredan i jedinstven dokument, vizionarski i praktičan. Ona je nastajala duže od 10 godina. Usvojena je na zasedanju Generalne skupštine UN 1989. godine i od tada su je ratifikovale 193 države, što znači da je skoro univerzalno prihvaćena.¹ Da bi je primenjivale, sve države potpisnice moraju da sprovode zakone, što podrazumeva regulisanje ponašanja poslovnog sektora u pogledu dece, usvajanje javne strategije i dodeljivanje odgovarajućih sredstava u budžetu. Ova konvencija primarnu odgovornost prebacuje na države, ali priznaje činjenicu da i drugi akteri koji su prisutni u životu dece – roditelji, profesori, ustanove i poslovni sektor – imaju obavezu da štite dečja prava.

Konvencija se sastoji od 54 člana i obuhvata minimalni skup pravno obavezujućih standarda koji se podjednako primenjuju na svu decu, bilo gde na svetu, od dece koja su najviše privilegovana do dece koja su najviše isključena i najsiromašnija, pa i na decu bez državljanstva i drugu decu kojoj su uskraćeni upis u matičnu knjigu rođenih i državljanstvo. Jedan od najvažnijih principa Konvencije jeste da ona treba da stigne i do dece koja su najviše marginalizovana i „nevidljiva“, kao i do dece koja žive u zabačenim krajevima. Štaviše, sva prava izložena u Konvenciji imaju istu vrednost; nijedno pravo nije važnije od nekog drugog prava.

Konvenciju dopunjavaju dva opciona protokola – opcioni Protokol o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji i opcioni Protokol o učešću dece u oružanim sukobima (vidi aneks 1).

Sve vreme treba imati na umu četiri glavna principa Konvencije:

- Pravo na život, opstanak i razvoj;
- Nediskriminacija (sva deca treba da ostvaruju svoja prava bez ikakve diskriminacije, i to bez obzira na pol, rasu, jezik, veroispovest, smetnje u razvoju, nacionalnost, etničko ili socijalno poreklo itd.);
- Najbolji interes svakog pojedinačnog deteta treba da bude prva stvar koja će se uzimati u obzir pri donošenju svih odluka i preduzimanju svih aktivnosti koje utiču na to dete (a ne ono što odgovara odraslima ili njihovi najbolji interesi, što podrazumeva i poslovni sektor);
- Pravo deteta da izrazi svoje mišljenje i učestvuje u donošenju odluka i preduzimanju aktivnosti koje utiču na njegov život, a u zavisnosti od uzrasta i nivoa zrelosti.

Konvencija može biti dragoceni resurs za kompanije koje nastoje da sprovode praksu koja je po meri deteta. Posebno se naglašava sledeće:

- **Konvencija ima globalnu podršku.** Kao konvencija UN o ljudskim pravima koju je ratifikovao najveći broj zemalja, ova konvencija je prihvatljiva i za poslovni sektor i za vlade kao osnova za zajednički rad na ostvarivanju socijalnih ciljeva. Ona je i legitimna osnova za postavljanje zahteva vladama kada one ne ispunjavaju očekivanja i preuzete obaveze.
- **Konvencija pruža zajednički okvir za kretanje kroz različite kulture i pravne sisteme.** Iako se tradicija i sistemi razlikuju od zemlje do zemlje, sve države potpisnice su prihvatile iste osnovne obaveze iz Konvencije kao nešto čemu treba težiti i kao pravno obavezujuće, na osnovu kojih te države mogu biti pozvane na odgovornost. Stoga usvajanje Konvencije kao poslovne obaveze pomaže da se obezbedi regulatorna usklađenost sa zakonskim i moralnim obavezama države.
- **Konvencija se uklapa u uspostavljeni okvir korporativne obaveze da se poštuju sva ljudska prava.** Obaveza kompanije da poštuje ljudska prava – izložena u Osnovnim principima u vezi sa poslovanjem i ljudskim pravima – postala je uobičajena društvena norma. U Osnovnim principima se jasno navodi da je, bez obzira na dužnosti ili kapacitete država, poštovanje ljudskih prava, pa i dečjih prava, univerzalna obaveza svih kompanija. U drugim dobro poznatim kodeksima ponašanja ili osnovnim principima koji se primenjuju na veliki broj aktera, kao što su 10 principa Globalnog dogovora UN i Smernice OECD za multinacionalne kompanije, takođe se ističe društveno očekivanje da kompanije poštuju ljudska prava.
- **Konvencija nudi viziju sveta po meri dece koju poslovni sektor može da podrži.** Konvencija nudi viziju sveta u kojem sva deca mogu da opstanu i napreduju i u kojem su zaštićena, poštovana i stimulisana da učestvuju u donošenju odluka koje na njih utiču. Svaka kompanija ima važnu ulogu u širem procesu ostvarivanja svih prava sve dece sveta.

© UNICEF/NYHQ/2008-1781/Photo

Osnovni principi u vezi sa poslovanjem i ljudskim pravima i drugi standardi

Savet UN za ljudska prava jednoglasno je 2011. godine usvojio „Osnovne principe u vezi sa poslovanjem i ljudskim pravima: Primena okvira Ujedinjenih nacija *Štiti, poštuju, ispravi*“, koje je predložio specijalni predstavnik generalnog sekretara UN za poslovanje i ljudska prava, profesor John Ruggie. U Osnovnim principima se u opštim crtama navodi na koji način države i kompanije treba da primenjuju Okvir UN kako bi bolje rešavale pitanja u vezi sa ljudskim pravima u poslovanju. U njima se daju smernice o tome na koji način kompanije mogu da pokažu da poštuju ljudska prava. Obaveza kompanija da poštuju ljudska prava, pa i dečja prava, ne zamenjuje dužnost države da štiti ljudska prava; ona postoji nezavisno od toga da li je država sposobna i spremna da ispunjava svoje obaveze.

Odgovorne kompanije su se već privikle na rad u skladu sa određenim standardima – i internim standardima i onim koji su specifični za određeni sektor ili industrijsku granu, i to posebno kada su u pitanju standardi koji se tiču bezbednosti, zdravlja i životne sredine. Neki sektori su razvili kriterijume i procese sertifikacije kako bi kompanije mogle da dokažu klijentima, regulatornim telima ili drugim akterima da poznaju i primenjuju principe održivosti.

Kako bi kompanije ispunile svoju obavezu da poštuju ljudska prava, u Osnovnim principima se od njih zahteva da usvoje strategije i procese koji su u skladu sa njihovom veličinom i okolnostima. Tu spadaju strateško obavezivanje, proces poklanjanja dužne pažnje ljudskim pravima kako bi se identifikovali, sprečili, ublažili i opravdali načini na koje kompanije rešavaju pitanje svog uticaja na ljudska prava i procesi koji omogućavaju otklanjanje nepravilnosti kada su u pitanju negativni uticaji koje kompanije izazivaju ili kojima doprinose (Osnovni princip 15). U ovom vodiču se navodi konkretan sadržaj koji će kompanijama pomoći da primene Osnovne principe na prava deteta.

U slučaju da strategija i praksa kompanije mogu da dovedu do negativnog uticaja ili da doprinesu takvom uticaju, treba prestati sa primenom takve strategije i prakse ili je izbeći, a kompanija treba da iskoristi svoj položaj da ublaži preostali nepovoljni uticaj. Štaviše, obaveza kompanije da poštuje ljudska prava prevazilazi njene sopstvene aktivnosti. Ukoliko kompanija nije doprinela stvaranju negativnog uticaja, već je taj uticaj direktno povezan sa njenim proizvodima, poslovanjem ili uslugama kroz poslovni odnos, situacija je kompleksnija i kompanija mora da uzme u obzir niz faktora prilikom odlučivanja o akciji koju bi trebalo preduzeti (Osnovni princip 19).

Pored Osnovnih principa, kompanije možda već koriste najvažnije standarde i smernice za društveno odgovorno poslovanje. To može da obuhvata članstvo vaše kompanije u poslovnom udruženju koje primenjuje kriterijume održivosti ili sprovođenje procesa sertifikacije koji se konkretno primenjuje u vašoj industrijskoj grani ili sektoru. Isto tako, vaša kompanija možda primenjuje principe iz inicijativa kao što su Globalni dogovor UN, Smernice OECD za multinacionalne kompanije, Smernice Globalne inicijative za izveštavanje ili Inicijativa za etičku trgovinu. U osnovi ovih smernica-standarda za poslovni sektor nalaze se najvažnije međunarodne deklaracije i sporazumi oko kojih je postignut opšti konsenzus, kao što su Opšta deklaracija o pravima čoveka, Deklaracija Međunarodne organizacije rada o osnovnim principima i pravima na radu, koja obuhvata i pitanja koja se tiču dečjeg rada, Deklaracija iz Rio de Žaneira o životnoj sredini i razvoju, kao i Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije.

I u Međunarodnom standardu za društvenu odgovornost (ISO 26000) i u Osnovnim principima ističe se potreba da se posebna pažnja posveti osetljivim grupama, što obuhvata i žene, lica sa smetnjama u razvoju, decu, domorodačke narode i sezonske radnike. Što se tiče uticaja kompanije na decu, u ovim smernicama se naglašava potreba da se aktivno rešava kompletan opseg uticaja kompanije, tj. da se pažnja ne ograniči samo na jedno pitanje. Ovaj pristup je u potpunosti u skladu sa pristupom iz Konvencije.

Smernice Globalne inicijative za izveštavanje sadrže niz indikatora koji se fokusiraju na decu, kao što su izveštavanje i koraci koji se preduzimaju u vezi sa ukidanjem dečjeg rada u okviru poslovanja i lanca snabdevanja, socijalni uticaji na osetljive grupe, pa i na decu i mlade, kao i izveštavanje o odgovornosti u pogledu marketinga proizvoda, uključujući pokušaje da se izvrši uticaj na osetljive grupe kao što su deca. U Principima Globalnog dogovora UN od kompanija se zahteva da poštuju i podržavaju i ljudska i radnička prava, a posebno se ističe da one treba da se bore protiv dečjeg rada. Ove inicijative i brojni drugi dobro poznati kodeksi u skladu su sa principom da ljudska prava obuhvataju dečja prava, ali obično ograničavaju konkretne smernice u vezi sa decom samo na pitanje dečjeg rada. Dokument „Principi poslovanja i prava deteta“ i ovaj vodič mogu vam pomoći da napravite korak napred, ne zadržavajući se samo na pitanju dečjeg rada.

Kako koristiti ovaj vodič

Kome je namenjen

Ovaj vodič je namenjen kompanijama koje koriste decu u svom poslovanju kao korist za poslovanje. To se odnosi na kompanije svih vrsta i veličina, velike i male, multinacionalne ili lokalne, javne, privatne ili državne. Da biste postali kompanija koja uzima u obzir potrebe deteta, morate imati proaktivan pristup koji podrazumeva integrisanje dečjih prava u strategiju i praksu kompanije.

Ovaj vodič se sastoji od praktičnih uputstava za kompanije koje su zainteresovane da upotrebe svoj uticaj i resurse kako bi se ostvarili konstruktivni i dugoročni pozitivni ishodi za decu. Ovo je sveobuhvatni dokument sačinjen tako da kompanijama bude vodič kroz stalni proces upoznavanja sa dečjim pravima i njihovog integrisanja u prioritete kompanije u vezi sa društveno odgovornim poslovanjem. Neke od osnovnih ideja i preporuka iz ovog vodiča možda su već sastavni deo vašeg društveno odgovornog delovanja. Drugi aspekti će vam biti novi i predstavljaju izazov za vas ili možda uopšte neće biti relevantni za vaše poslovanje.

Ovaj vodič je objavljen nakon dokumenta „Principi poslovanja i prava deteta“ (koji je sačinjen kroz konsultativni proces koji su predvodili UNICEF, organizacija *Save the Children* i Globalni dogovor UN) i detaljnije objašnjava stavke iz tog dokumenta tako što nudi praktična uputstva za kompanije i koristi se kao sredstvo za njihovo sprovođenje. Vodič se zasniva na praktičnom iskustvu UNICEF-a, poslovnog sektora i civilnog društva i koristi studije slučaja za ilustrovanje različitih načina na koje kompanije mogu aktivno da podržavaju i štite decu kroz svoju strategiju i poslovanje.¹ U njemu se, radi inspiracije i autentičnosti, navode i presedani iz prošlosti, kao i zakonski i etički okviri i inicijative koji se tiču ljudskih prava.

© UNICEF/NYHQ2011-0408/Asellin

¹ Navođenje studija slučaja pri pominjanju konkretnih kompanija i organizacija ne treba tumačiti kao pružanje podrške tim kompanijama, proizvodima ili uslugama, nego samo kao navođenje primera korporativnih aktivnosti i praksi u vezi sa dečjim pravima.

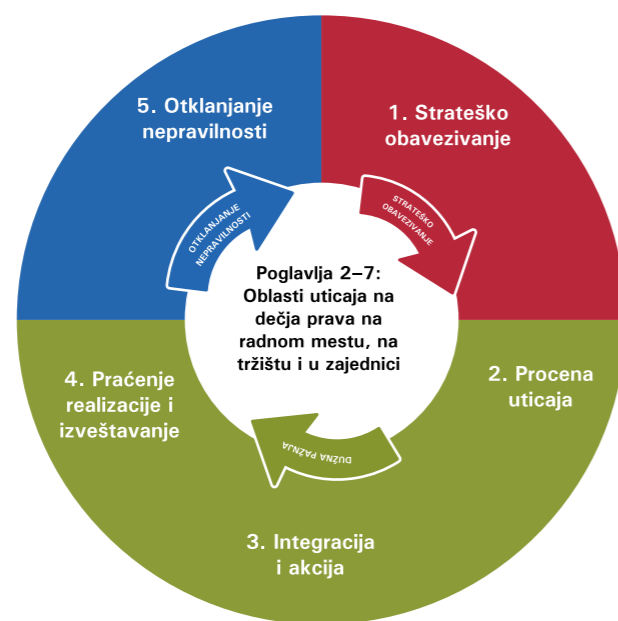
Šta obuhvata

Ovaj vodič je okvir za razumevanje i rešavanje pitanja koja se tiču dečjih prava u okviru vaše kompanije, i to na radnom mestu, na tržištu, u lancu snabdevanja, u okviru drugih poslovnih aktivnosti i u zajednici. U njemu se navode preporuke koje vaša kompanija može da uvede ili da ih prilagodi postojećoj praksi i strategiji. Te preporuke idu od konkretnih akcija i akcija koje odmah možete sprovesti, npr. uvođenje mehanizama provere starosti u proces regrutovanja, do širih promena koje bi integrisale dečja prava u sve strategije, aktivnosti i sisteme upravljanja kompanije.

U ovom vodiču se navode i veze do dodatnih resursa (uputstva, alatke, preporuke i osnovni materijali za konkretne sektore), i to u svakom poglavlju, koji omogućavaju bolji uvid u osnovne oblasti koje mogu biti zanimljive za konkretan delokrug rada vaše kompanije.

Ovaj vodič ima sedam poglavlja, a u njima se navode aktivnosti kojima se poštuju i podržavaju dečja prava:

Prvo poglavlje **Integrisanje dečjih prava u osnovnu poslovnu praksu** označava proces upravljanja za procenu i rešavanje pitanja uticaja vaše kompanije. U njemu se navode razni koraci koje vaša kompanija može da preduzme kako bi poštovala i podržavala dečja prava u okviru sistema upravljanja i procesa primene dužne pažnje, od kojih neke možda već primenjujete.

U poglavljima 2-7 navode se smernice za integrisanje dečjih prava u sve aspekte poslovanja kompanije, od glavnih oblasti uticaja do proaktivnih rešenja u vezi sa dečjim pravima na radnom mestu, na tržištu i u zajednici.

Drugo poglavlje: **Poglavlje Prava deteta na radnom mestu odnosi se na** omogućavanje radnicima da uspešno uravnoteže poslovne i porodične obaveze, rešavanje pitanja dečjeg rada, zapošljavanje mladih radnika i korišćenje prostorija kompanije.

Treće poglavlje **Održivo poslovanje prilagođeno potrebama deteta** obuhvata upravljanje uticajima na životnu sredinu, kupovinu zemljišta i upravljanje uslugama fizičkog obezbeđenja.

Četvrto poglavlje: **Odgovorni marketing i reklamiranje**

Peto poglavlje **Održivo poslovanje prilagođeno potrebama deteta** obuhvata upravljanje uticajima na životnu sredinu, kupovinu zemljišta i upravljanje uslugama fizičkog obezbeđenja.

Šesto poglavlje **Pomoć u zaštiti dece pogođene vanrednim situacijama**

Sedmo poglavlje **Podrška naporima vlade i zajednice** obuhvata podršku poreskoj politici vlade i podršku za eliminisanje korupcije, pružanje osnovnih usluga i investiranje u filantropske programe i programe za decu u okviru zajednice u kome posluju.

Kako koristiti ovaj vodič: počnite bilo gde i stignite svuda

Koristite ovaj vodič onako kako vam najviše odgovara. On je „živo“ sredstvo. Mogu ga koristiti svi stručnjaci koji su angažovani na razvoju ili sprovođenju strategija koje se tiču održivosti ili konkretnih strategija koje se tiču društveno odgovornog poslovanja. On se može koristiti za procenu jednog elementa kompanije ili kompletnog funkcionisanja kompanije.

Samo od vas zavisi kako ćete čitati ovaj vodič. Možete odmah da pročitate poglavlje koje se najdirektnije odnosi na vašu kompaniju ili prvo da pročitate sva poglavlja i tako otkrijete nove i neočekivane oblasti koje su povezane sa vašim poslovanjem, ali na kraju ćete se sigurno koncentrisati na konkretna pitanja koja se u najvećoj meri odnose na vašu kompaniju – bilo da se ona nalaze u jednom ili više poglavlja.

Na početku obavezno pročitate prvo poglavlje, „Integrisanje dečjih prava u osnovnu poslovnu praksu“. Pošto se to poglavlje odnosi na sve kompanije u svim sektorima, verovatno ćete mu se više puta vraćati. Ono će vam pomoći da procenite uticaj vaše kompanije na decu, kao i da definišete pravac pozitivne akcije.

Dok budete čitali ovaj vodič, verovatno ćete otkriti:

- korake koje već preduzimate, a kojih niste bili svesni;
- aktivnosti koje preduzimate, a koje se mogu dodatno proširiti;
- aktivnosti koje ne preduzimate, ali koje bi bilo lako sprovesti;
- aktivnosti koje predstavljaju veći izazov i koje treba detaljnije i pažljivije razmotriti;
- veze sa dečjim pravima koje ranije niste prepoznali.

A možda ćete odlučiti:

- da se fokusirate na jedno poglavlje, odeljak ili čak jednu aktivnost;
- da dublje zađete u kompleksnije međusobno povezane oblasti;
- da dečja prava pretvorite u centralni fokus vaših aktivnosti koje se tiču održivosti.

Ako na tom putu negde zapnete, krenite dalje – to je evolutivni proces. Odložite ovaj vodič i vratite mu se. Ponovo pročitate neke odeljke. Čitajte nove odeljke. Konsultujte se sa kolegama iz vaše privredne grane. Konsultujte se sa akterima. Konsultujte se sa decom. Napravite kontrolnu listu i proveravajte šta na njoj piše. Osmislite inkluzivni proces promene i postupajte u skladu sa njim. Vaši napori će se isplatiti na mnogo različitih nivoa, i to odmah i stalno.

Kako nam možete pomoći

Na izradi i reviziji ovog pilot vodiča radio je veliki broj stručnjaka iz raznih oblasti, zajedno sa predstavnicima UNICEF-a, korporativnog sektora i drugih aktera. Ovo je temelj za napredak u integraciji dečjih prava u poslovanje kompanija iz celog sveta. I ovo je tek početak. Aktuelne vesti i napredak u vezi sa prioritetima u pogledu poslovanja i prava deteta možete pratiti na Internet stranicama UNICEF-a posvećenim društveno odgovornom poslovanju: www.unicef.org/csr.

Pozivamo korisnike Vodiča da nam u pilot fazi dostave preporuke za poboljšanje. UNICEF će prikupiti i razmotriti sugestije korisnika do kraja 2013. godine i sačiniti revidiranu i poboljšanu verziju koja treba da bude objavljena tokom 2014. godine. Pozivamo vas da nam kažete sledeće: Šta dobro funkcioniše? Šta nedostaje? Šta bi moglo da bude jasnije napisano? Koje biste promene voleli da napravimo? Molimo da nas o tome obavestite. Takođe vas molimo da nam slobodno šaljete nove studije slučaja kojima možemo ilustrovati aktivnosti kompanija koje poštuju i podržavaju dečja prava. Sve svoje ideje, primedbe, zahteve za pomoć i studije slučaja šaljite nam na e-adresu csr@unicef.org.

Drugi deo: Preduzimanje akcije

Prvo poglavlje Integrisanje dečjih prava u osnovnu poslovnu praksu

U ovom poglavlju se opisuje opšti proces upravljanja koji vaša kompanija može da primenjuje, bez obzira na sektor ili vrstu poslovanja, a koji će vam pomoći da pretočite u praksu svoju obavezu da poštujete i dužnost da podržavate dečja prava. U ovom poglavlju se navode faze procesa procene uticaja određene kompanije na decu, analize i utvrđivanja prioriteta aktivnosti, sistema i strategija koje treba uvesti, kao i načina merenja rezultata tih aktivnosti i izveštavanja o njima.

Preporuke iz ovog poglavlja treba da se primenjuju zajedno sa preporukama iz narednih šest poglavlja, u kojima se detaljno opisuju različite oblasti uticaja poslovnih aktivnosti na decu, i to po konkretnim sektorima, aktivnostima i oblastima poslovanja. Bilo bi korisno da prvo pročitate ovo poglavlje, a zatim da mu se vratite nekoliko puta dok se budete upoznavali sa ostatkom Vodiča i oblastima koje se najdirektnije odnose na vašu kompaniju.

Uvod

Preuzimanje korporativne obaveze da se poštuju i podržavaju dečja prava je prvi korak na stalnom putu ka poslovanju prilagođenom potrebama deteta. Preporučene aktivnosti iz ovog vodiča pružaju okvir za razumevanje i rešavanje pitanja dečjih prava u vezi sa vašim radnim mestom, tržištem, lancem snabdevanja i zajednicom. Kompanija čije je poslovanje prilagođeno potrebama deteta posluje u skladu sa zakonom i poštuje dečja prava gde god da se nalazi. Isto tako, takva kompanija stvara vrednost kroz svoje strategije i poslovanje, proizvode i usluge, kao i kroz inicijative i uticaj koji promovišu najbolji interes deteta.

Kompanija čije je poslovanje prilagođeno potrebama deteta svesna je činjenice da su donacije u dobrotvorne svrhe važan indikator posvećenosti kompanije blagostanju dece. Istovremeno, takva kompanija razume da uvođenje dečjih prava u program rada koji se tiče održivosti u velikoj meri prevazilazi filantropiju, jer se tako ostvaruju dugoročni pozitivni ishodi za decu.

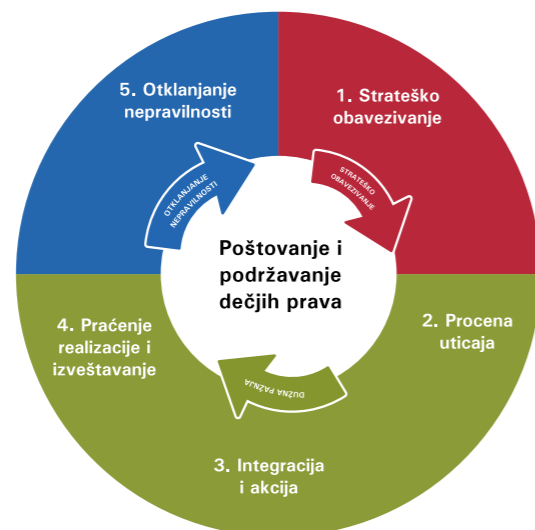
Mnoge kompanije započinju ovaj proces primenjujući reaktivan pristup koji se može fokusirati samo na postupanje u skladu sa zakonom u pogledu samo jednog „gorućeg“ pitanja, kao što je dečji rad ili bezbednost proizvoda. Prepoznajući svoj širi potencijal i realni uticaj na decu, kompanija čije je poslovanje prilagođeno potrebama deteta usvaja odgovarajuće strategije i preuzima relevantne akcije kojima identifikuje, sprečava i ublažava svoj uticaj na dečja prava. Pored poštovanja dečjih prava, kompanija čije je poslovanje prilagođeno potrebama deteta nastoji da nađe način na koji će unaprediti dečja prava kroz svoje osnovne poslovne aktivnosti, strateška društvena ulaganja i angažovanje u kreiranju javne politike.

Obaveza da se poštuju i dužnost da se podržavaju dečja prava – Poštovanje dečjih prava je najmanje što se zahteva od neke kompanije. Aktivnosti kojima se podržavaju dečja prava svesrdno se preporučuju, ali nisu obavezne.

Obaveza kompanije da poštuje dečja prava – izbegavanje kršenja ljudskih prava drugih lica, pa i dece, i eliminisanje svih negativnih uticaja na ljudska prava koje kompanija možda ima. Obaveza kompanije da poštuje dečja prava tiče se aktivnosti same kompanije i njenih poslovnih odnosa u vezi sa njenim aktivnostima, proizvodima ili uslugama.

Obaveza kompanije da podržava dečja prava – uz poštovanje ljudskih prava, volonterske aktivnosti čiji je cilj unapređenje ljudskih prava, pa i prava deteta, kroz osnovnu delatnost, strateška društvena ulaganja i filantropske aktivnosti, javno zastupanje i angažovanje, kao i rad u partnerstvu i druge kolektivne aktivnosti.

U narednih pet koraka opisuju se proces i metode za uvođenje dečjih prava u vaš program rada koji se tiče održivosti, a koji se zasnivaju na Osnovnim principima u vezi sa poslovanjem i ljudskim pravima. U zavisnosti od toga dokle je vaša kompanija stigla u procesu primene dužne pažnje kada su u pitanju ljudska prava,² ove korake možete sprovoditi po datom redosledu ili možete menjati taj redosled. Kao što se ističe u Osnovnim principima, dužna pažnja treba stalno da se primenjuje i treba da bude dinamična, uz prepoznavanje činjenice da se rizici u pogledu kršenja ljudskih prava mogu s vremenom promeniti, kao što je to slučaj s kontekstom u kojem kompanija posluje, kao i dok stičete nova znanja ili iskustva (Osnovni princip br. 17).

1. Strateško obavezivanje da se poštuju i podržavaju dečja prava

Organizujte opsežnu diskusiju u okviru vaše kompanije, i to naročito na nivou vlasnika, odbora i višeg rukovodstva, o tome šta bi značilo za vašu kompaniju i kako bi se odrazilo na imidž vaše kompanije ako biste se javno obavezali da će poštovati i podržavati dečja prava u okviru celokupnog poslovanja. Mapirajte, prilagodite ili izradite novu korporativnu strategiju za dečja prava i integrišite je u postojeći okvir održivosti.

Pre svega treba da donesete promišljenu odluku da dečja prava budu deo osnovnog okvira održivosti vaše kompanije i da se posvetite tome da se među zaposlenima poboljšaju razumevanje ove inicijative i podrška za nju.

Ukoliko se vaša kompanija već bavila drugim pitanjima koja se tiču društveno odgovornog poslovanja i održivosti, taj period će biti značajno iskustvo u dodavanju aspekta dečjih prava tekućim strategijama za društveno odgovorno poslovanje i artikulisanju tog aspekta. U okviru ovog koraka veoma su važni interna debata i dijalog kako bi se obezbedilo da organizaciona kultura podrži preuzetu obavezu. Istovremeno je neophodno da se obaveza da se dečja prava uvrste u program rada preuzme na visokom nivou i najviše rukovodstvo kompanije treba da se obaveže da će integrisati dokument „Principi poslovanja i prava deteta“ u kompanijske strategije i aktivnosti. Podrška generalnog direktora (ili lica koje je na ekvivalentnoj poziciji) i upravnog organa znači da je rukovodstvo dalo pristanak na strateške i finansijske implikacije takvog obavezivanja.

Kompanija čije je poslovanje prilagođeno potrebama deteta treba da usvoji strategiju za ljudska prava na osnovu glavnih dokumenata pomenutih u prvom delu ovog vodiča (Okvir dečjih prava, str. 18): Principi poslovanja i prava deteta, Konvencija o pravima deteta i njeni opciono protokoli i Osnovni principi u vezi sa poslovanjem i ljudskim pravima.

Definisanje i procena postojećih strategija i procedura

U ovoj fazi bilo bi korisno da se definišu najvažnija pitanja u vezi sa dečjim pravima koja su već obrađena u vašim postojećim kompanijskim strategijama i procedurama. Mnoge kompanije već su usvojile opšte strategije održivosti koje obuhvataju mnoga šira pitanja koja utiču na zajednice i decu. Te strategije treba revidirati kako biste bili sigurni da ste uzeli u obzir sve negativne uticaje na dečja prava, kao i aktivnosti čiji je cilj unapređenje dečjih prava. Neke kompanije su preduzele eksplicitne korake da konkretno zaštite decu u oblastima u kojima su uticaji i rizici najvidljiviji i jasno povezani sa njihovom osnovnom delatnošću – na primer, kodeks ponašanja kojim se zabranjuje dečji rad u lancu snabdevanja ili strategije na radnom mestu po meri porodice koje idu u prilog ostvarivanju dečjih prava. U zemljama u kojima su bezbednost i dobrobit dece u velikoj meri regulisani, kompanije možda već imaju strategije koje štite decu u pogledu drugih oblasti njihovog poslovanja. Takve strategije treba revidirati u svetlu novih informacija do kojih je kompanija došla u vezi sa dečjim pravima kako bi se osiguralo da se te strategije zasnivaju na dokumentu „Principi poslovanja i prava deteta“.

Otklanjanje propusta

Nakon što definiše propuste u strategiji i proceduri, vaša kompanija može da poboljša postojeće strategije i procedure ili da, po potrebi, izradi nove. Možda ćete, na primer, zaključiti da je vašoj kompaniji potrebna opšta izjava o namerama u pogledu dečjih prava (vidi aneks 2 u kojem se navodi primer opšte izjave). Korisno je stupiti u kontakt s lokalnim akterima i zatražiti stručni savet u vezi sa formulisanjem pomenute izjave. Takođe, verovatno će biti potrebno da sačinite i poseban kompanijski plan akcije za rešavanje specifičnih pitanja koja su pokrenuta (vidi Odeljak 3).

Izjava o preuzimanju obaveze u pogledu ostvarivanja ljudskih prava sa naglaskom na dečja prava

Kuoni Group, kompanija koja se bavi organizovanjem putovanja na globalnom nivou, preuzela je obavezu da poštuje ljudska prava i nastoji da izbegne direktnu odgovornost za kršenje ljudskih prava, kao i saučestvovanje u tome. Kompanija *Kuoni* je ovu obavezu, pozivajući se konkretno na dokument „Principi poslovanja i prava deteta“, izložila u „Izjavi o predanosti u ostvarivanja ljudskih prava“. Prema toj izjavi, *Kuoni* ne pripisuje više značaja bilo kojem pojedinačnom ljudskom pravu nad nekim drugim. Međutim, ova kompanija nastoji da napravi spisak prioriteta svojih aktivnosti implementacije u aspektima delatnosti nad kojima ima veći nivo kontrole i uticaja, što između ostalog obuhvata i:

- poštovanje radničkih prava,
- poštovanje i promociju prava deteta,
- dužnu pažnju u pogledu ljudskih prava i poslovanja na određenim osetljivim destinacijama.

Konkretni ciljevi, plan akcije i izveštavanje o realizaciji kompanije *Kuoni* u vezi sa ljudskim pravima objavljeni su na njihovom veb-sajtu www.kuoni-group.com, www.kuoni.com/docs/gl_12_020_statement_of_commitment_0.pdf, veb-sajt posećen 10. aprila 2012.

2. Procena uticaja na dečja prava

Analizirajte kontekst vaših poslovnih aktivnosti i procenite uticaj na decu i njihova prava. U svim fazama ovog procesa koristite znanje i iskustvo priznatih stručnjaka za dečja prava, npr. organizacija civilnog društva, vlade, međuvladinih organizacija, nacionalnih institucija za ljudska prava i inicijativa u kojima učestvuju više aktera. Obavezno uzmite u obzir i mišljenja dece i mladih, pošto su oni sposobni da formulišu sopstvene potrebe i ono što im odgovara.

Analiziranje konteksta

Postoje različite kompanije – od onih koje su preuzele velike obaveze u pogledu društveno odgovornog poslovanja i koje imaju iskustvo sa tim do onih koje tek počinju da definišu i integrišu odgovornu poslovnu praksu. Na vaš pristup će uticati pozicioniranje vaše kompanije u okviru ovog spektra, sektor u kojem posluje vaša kompanija, njeni proizvodi ili usluge, kao i njen ukupan uticaj („*footprint*“) na pitanja koja se tiču dečjih prava. Međutim, gde god da vi spadate, važno je da detaljnije razmotrite kontekst vaše kompanije kako biste utvrdili na koji način utičete na život dece. U nastavku teksta se navode dva važna koraka koja će biti osnov vaše analize, planiranja i aktivnosti:

- Počnite evaluaciju od opštih informacija – koristite javno dostupne informacije, prikupljene iz međunarodnih izvora, od nacionalnih zavoda za statistiku, kao i iz nacionalnih i lokalnih izvora istraživanja, kako biste sagledali celokupan kontekst (koristite spisak relevantnih tema, naveden u daljem tekstu, kao smernicu tokom ovog procesa).
- Zatim uđite u detaljniju analizu kako biste razumeli rizike i mogućnosti koje vam se pružaju u vezi sa konkretnom vrstom poslovanja, lokacijama ili objektima. To zahteva konsultacije sa glavnim akterima, što obuhvata i decu, zaposlene, lokalne vlasti, eksperte (npr. lokalne organizacije koje se bave dečjim pravima), druge kompanije u toj geografskoj oblasti, poslovne i strukovne organizacije i stručnjake za tu privrednu granu, lokalnu upravu, organizacije poslodavaca i sindikate.

Problemi koji se javljaju u određenom kontekstu

U spisku koji sledi navode se problemi koji se javljaju u određenom kontekstu, a koje kompanije mogu očekivati prilikom primene dužne pažnje, imajući u vidu da su dečja prava verovatno posebno ugrožena u situacijama u kojima su pravni sistemi i javne usluge slabi (vidi aneks 3 u kojem je svaki od tih problema detaljno izložen). Može se činiti da neki od tih problema nisu direktno povezani sa osnovnom delatnošću vaše kompanije ili da se oni ne mogu kontrolisati, ali će vam neki aspekti, nakon dublje analize, možda izgledati više povezani sa pozitivnim aktivnostima kompanije ili podložniji promenama pod uticajem takvih aktivnosti. Takođe, relevantnost tih faktora za položaj vaše kompanije znatno će se razlikovati u zavisnosti od države, konteksta poslovanja ili sektora odnosno privredne grane.

- Slabi pravni sistemi
- Slabe strategije i institucije
- Ekonomski pritisci
- Društveni pritisci
- Pritisci u vezi sa životnom sredinom
- Brz ekonomski razvoj
- Migracija
- Obrasci diskriminacije
- Obrasci najtežih oblika dečjeg rada
- Obrasci oboljevanja
- Obrasci izbijanja sukoba i nastanka prirodnih katastrofa

Procena uticaja

Analizu konteksta dopunjuje procena uticaja vaše kompanije na decu. To obuhvata definisanje grupa dece na koju se utiče i način na koji se na njih utiče. Kao što je navedeno u Osnovnim principima u vezi sa poslovanjem i ljudskim pravima, okolnosti u vezi sa ljudskim pravima su dinamične i procenu treba obavljati u redovnim intervalima, i to pre preduzimanja nove aktivnosti, uspostavljanja novog odnosa, donošenja važnih odluka ili uvođenja promena u radu odnosno nakon ili pre promena u delokrugu rada (Osnovni princip br. 18).

Procena se može započeti definisanjem grupa dece na koju utiču razni sektori poslovanja, kao i stepena tog uticaja. To obuhvata:

- radnike (bilo da su zaposleni direktno bilo da su zaposleni indirektno, u lancu snabdevanja),
- poslugu zaposlenih,
- decu zaposlenih,
- građane i članove lokalne zajednice,
- korisnike vaših proizvoda i usluga,
- korisnike lokalnih resursa, npr. zemljišta i vode,
- decu koja mogu biti ugrožena prilikom korišćenja vaših proizvoda,
- ostalo.

Kako bi utvrdila stepen dužne pažnje koji primenjuje u vezi sa dečjim pravima, vaša kompanija treba da uzme u obzir svoje potencijalne uticaje na decu na radnom mestu, na tržištu i u zajednici (vidi pitanja-smernice u uokvirenom tekstu koji sledi). U ovoj fazi procesa definisanja dužne pažnje, vaš cilj treba da bude da utvrdite sve potencijalne uticaje, tj. da ne izostavite one koji nisu na spisku ili one za koje se čini da su „obaveza nekog drugog“, kao što je dobavljač. Svi odnosi vaše kompanije – pa i odnosi sa dobavljačima, vladom, klijentima i poslovnim partnerima – značajni su za utvrđivanje oblasti uticaja vašeg poslovanja.

U skladu sa Osnovnim principima, vaša kompanija treba da pristupi otklanjanju svih negativnih uticaja na ljudska prava i, prilikom utvrđivanja prioriteta za reagovanje, treba obavezno da nastoji da najpre eliminiše one najozbiljnije uticaje, imajući u vidu da odloženo reagovanje može uticati na mogućnost otklanjanja negativnog uticaja³ (Osnovni princip br. 24). Imajte na umu da se mnogi negativni uticaji na decu ne mogu popraviti.

Samoprocena uticaja na dečja prava

U daljem tekstu slede primeri pitanja koja treba razmotriti pri definisanju svesnih ili nesvesnih uticaja poslovne aktivnosti na dečja prava.

Radno mesto

Na koji način se kompanija stara da ne učestvuje u organizovanju dečjeg rada ili da ne ostvaruje korist na osnovu dečjeg rada?

Na koji način se kompanija stara da štiti i poštuje prava svojih mladih radnika?

Na koji način se kompanija stara da poštuje prava svojih zaposlenih koji su roditelji ili staratelji?

Tržište

Na koji način se kompanija stara da prilikom proizvodnje njenih proizvoda, odnosno pružanja njenih usluga ne dolazi do negativnog uticaja na prava deteta?

Na koji način se kompanija stara da prilikom proizvodnje njenih proizvoda namenjenih deci, odnosno pružanja usluga namenjenih deci ne dolazi do negativnog uticaja na prava deteta?

Na koji način se kompanija stara da njene reklame, prodaja, promocija i marketinške tehnike ne utiču negativno na prava deteta?

Zajednica i životna sredina

Na koji način kompanija pokazuje da ispunjava svoju obavezu da poštuje prava deteta tokom humanitarnih kriza?

Na koji način se kompanija stara da prilikom kupovine zemljišta i preseljenja ljudi zbog otvaranja novog proizvodnog pogona kompanije ne dolazi do negativnog uticaja na prava deteta u nekoj oblasti?

Na koji način se kompanija stara da se poštuju prava lokalnog stanovništva u pogledu zdravlja, sigurnosti i bezbednosti?

Na koji način kompanija pokazuje da ispunjava svoju obavezu da poštuje prava deteta kroz filantropske aktivnosti?

Na koji način se kompanija stara da ne umanjuje sposobnost i kapacitete države da štiti i ostvaruje dečja prava?

Alatka za samoprocenu uticaja na dečja prava biće postavljena na veb-sajt www.unicef.org/csr.

Angažovanje aktera, uključujući decu

Jedan od najboljih način da se razume potencijalni uticaj poslovanja vaše kompanije na decu jeste da se stupi u kontakt sa glavnim lokalnim akterima. Strukovne i poslovne organizacije, stručnjaci, lokalna uprava, organizacije poslodavaca i sindikati, pa i sama deca, često dobro poznaju kontekst na nivou države i okruženje na nivou zajednice u kojoj deca žive. To je posebno važno kada su u pitanju poslovne aktivnosti i lokacije najvišeg rizika.

Konsultacije sa decom (nekoliko praktičnih saveta)

Ako želite da dobijete dragocene informacije o uticaju na decu, konsultujte se sa najvećim stručnjacima – samom decom. Deca najbolje znaju kakav im je položaj i mogu pomoći kompaniji da definiše uticaj i rizike koje odrasli ne uzimaju u obzir. Prema Konvenciji o pravima deteta, deca imaju pravo da iznesu svoje mišljenje o pitanjima koja se na njih odnose, kao i da se njihovo mišljenje uzme u obzir u skladu sa njihovim sposobnostima i stepenom zrelosti.

Konsultacije sa decom su i prilika da se stupi u kontakt sa potencijalnim mladim radnicima i da im se daju informacije o pripravničkom stažu i mogućnostima stručnog usavršavanja. Konsultacije tokom kojih se ozbiljno uzima u obzir ono što deca govore omogućavaju deci da razviju važne životne veštine, npr. analiziranje i rešavanje problema i demokratsko donošenje odluka.

Konsultacije sa decom zahtevaju dodatnu pripremu i promišljanje kako biste bili sigurni da se sprovede na odgovarajući način i da su u skladu sa etičkim standardima, a kako bi bile efikasne i značajne za decu i korisne za kompaniju. Vaša kompanija će možda želeći da uspostavi saradnju sa lokalnim nevladinim organizacijama ili organizacijama u zajednici koje će vam pomoći da organizujete bezbedne, civilizovane i relevantne konsultacije sa decom (vidi uokvireni tekst u nastavku).

Kompanije treba da se konsultuju i sa drugim stručnjacima za pitanja koja se tiču dece, kao što su nacionalne institucije koje rade u oblastima od značaja za decu, kancelarija ombudsmana, nacionalne i međunarodne dečje organizacije i organizacije koje se bave ljudskim pravima, organizacije u zajednici, regionalne kancelarije UNICEF-a i njegovi nacionalni komiteti te nezavisni eksperti.

Šta je to „značajna participacija dece“?

Na dobrovoljnoj osnovi – Deca treba dati mogućnost da izaberu hoće li učestvovati u dijalozima do kojih im je stalo ili neće.

Transparentna i informativna – Deca treba obezbediti kompletne, pristupačne i raznovrsne informacije prilagođene uzrastu u vezi sa njihovim pravom da slobodno izraze svoje mišljenje o temi o kojoj će diskutovati.

Civilizovana – Dečje mišljenje treba saslušati s poštovanjem i deci treba dati mogućnost da daju svoje ideje i predlože aktivnosti.

Relevantna – Sa decom se treba konsultovati na način koji je prikladan njihovim sposobnostima i učiniti te konsultacije prijatnim za decu.

Po meri deteta – Treba odvojiti dovoljno vremena i resursa kako biste bili sigurni da će deca biti spremna i da će imati dovoljno samopouzdanja i mogućnosti da daju svoje mišljenje. Treba imati na umu i da deci različitog uzrasta treba obezbediti različite nivoe podrške i oblike angažovanja.

Inkluzivna – U konsultacijama treba da učestvuju deca iz svih grupa. Pritom treba izbegavati postojeće obrasce diskriminacije i treba omogućiti učešće marginalizovane dece. Konsultacije se osmišljavaju tako da se uzimaju u obzir kulturološke razlike, tj. da budu prilagođene deci iz svih zajednica ma kog da su porekla.

Bezbedna i bez rizika – Treba preduzeti mere predostrožnosti kako bi se na najmanju meru sveo rizik da deca budu izložena nasilju, eksploataciji ili nekim drugim negativnim posledicama zbog svog učešća. Decu treba upoznati sa činjenicom da imaju pravo da budu zaštićena od povreda bilo koje vrste i treba im reći gde mogu da zatraže pomoć ako to bude potrebno.

Odgovorna – Deca treba dati povratne informacije o tome kako je njihovo učešće uticalo na ishode, kao i mogućnost da učestvuju u narednim povezanim procesima.

3. Integracija i akcija za decu

Odaberite i sprovedite u praksi aktivnosti za decu koje se zasnivaju na osnovnoj delatnosti vaše kompanije, njenom uticaju na decu i investicijama koje će unaprediti dečja prava.

Kada definišete potencijalne uticaje na decu, pa i rizike i propuste, sledeći korak je da sačinite plan akcije za smanjenje ili eliminisanje rizika i propusta i jačanje podrške za nove pozitivne ishode sa konkretnim vremenskim okvirima. U poglavljima 2–7 navode se detaljnije informacije, smernice i preporuke u vezi sa rešavanjem pitanja uticaja poslovanja na dečja prava.

Takođe, sledeće predložene aktivnosti pomoći će vam da započnete proces jačanja interne strukture i posvećenosti neophodne za integrisanje pitanja koja se tiču dece u svakodnevno poslovanje:

- Dodeljivanje odgovornosti za realizaciju strategije kompanije koja se odnosi na ostvarivanje dečjih prava i njenu primenu višem rukovodstvu ili članovima odbora.
- Unošenje obaveze ostvarivanja dečjih prava u spisak prioriternih obaveza kompanije u vezi sa korporativnom odgovornošću, održivošću i ljudskim pravima.
- Imenovanje zaposlenih i dodeljivanje konkretnih obaveza kako bi se osigurala primena strategije za ostvarivanje dečjih prava. Na samom početku možete naložiti jednom licu ili timu da analizira kako su deca povezana sa vašim poslovanjem, a zatim počnite da primenjujete jedan strateški korporativni pristup pitanjima koja se tiču dece. U krajnjem slučaju, pošto će mnogi zaposleni u celoj vašoj kompaniji možda morati da uzimaju u obzir i aspekt dečjih prava u svom radu (npr. strategija i menadžment, ljudski resursi, istraživanje, marketing, eksploatacija i proizvodnja ili nabavka), uloga tih zaposlenih će biti da angažuju i obezbede podršku viših rukovodilaca i direktora u vidu buke, resursa, stimulacija, merila i edukativnih mreža neophodnih za preduzimanje efikasne akcije.
- Preciziranje konkretnih obaveza da se poštuju dečja prava u svim opisima radnih mesta, kao i u smernicama za rad.
- Obuka zaposlenih na temu specifičnih dečjih prava koja su relevantna za njihove konkretne obaveze, npr. obuka zaposlenih iz ljudskih resursa na temu dečjeg rada, seksualnog zlostavljanja dece na radnom mestu, zdravlja i bezbednosti dece itd.
- U situacijama kada postoje negativni uticaji na dečja prava treba razmotriti uspostavljanje žalbenog mehanizma (vidi odeljak 5) i imenovati odgovorno lice, npr. korporativnog ombudsmana za decu.
- Sačinjavanje kompanijske strategije za ostvarivanje dečjih prava i obezbeđivanje da za nju postoji odgovarajuća podrška u relevantnim procedurama, lancu snabdevanja i standardima nabavke, odgovornosti i budžetu. Postarajte se da druge relevantne kompanijske strategije i radne procedure ne budu u suprotnosti sa obavezama, strategijama i procedurama kompanije koje se odnose na poštovanje dečjih prava.
- Postarajte se da negativni uticaji na dečja prava nađu svoje mesto u postojećim sistemima primene dužne pažnje i upravljanja, kao i praćenja i izveštavanja.

4. Praćenje realizacije i izveštavanje o rezultatima

Praćenje realizaciju na osnovu glavnih indikatora, merite uticaj i javno objavljujte napredak, što podrazumeva i izazove i način na koji ste ih prevazišli.

Kompanija treba da uspostavi i stalno prati indikatore realizacije koji treba da odražavaju najvažnije definisane probleme u pogledu ostvarivanja dečjih prava. Procesi interne revizije ili eksternog izveštavanja koje je vaša kompanija već uspostavila takođe će biti korisni prilikom ispunjavanja tih dodatnih zahteva u vezi sa praćenjem, a neće zahtevati značajno uvećanje resursa. Pored toga, možda ćete moći da iskoristite indikatore koji vam stoje na raspolaganju iz izvora kao što su „Principi poslovanja i prava deteta”, Globalna inicijativa za izveštavanje, kao i inicijative drugih aktera. UNICEF trenutno razmatra opcije za izradu smernica za izveštavanje kao podršku za inicijativu „Principi poslovanja i prava deteta”, koji će biti usaglašeni i sa Globalnom inicijativom za izveštavanje. Informacije o smernicama za izveštavanje i budućim alatima možete naći na adresi www.unicef.org/csr.

Stalno praćenje podrazumeva prikupljanje podataka o svim incidentima i tvrdnjama u kojima se pominju deca, što obuhvata i slučajeve u kojima se za vašu kompaniju smatralo da je odgovorna ili u kojima nije bilo utvrđeno ko je odgovoran. Te informacije treba redovno analizirati kako biste utvrdili da li je potrebno revidirati postojeće strategije ili procedure.

U zavisnosti od veličine vaše kompanije i njenih raspoloživih resursa, odlučite da li ćete sačinjavati godišnje ili periodične izveštaje internim i eksternim akterima o postignutim rezultatima, dilemama i izazovima sa kojima se suočavate, kao i o planovima, ciljevima i budućim obavezama. Ovo se takođe može uneti u godišnji ciklus izveštavanja o održivosti ili društveno odgovornom poslovanju. Ovaj izveštaj možete napraviti i u verziji prilagođenoj deci i koristiti ga tokom periodičnih dijaloga sa relevantnim akterima, a naročito sa decom.

5. Otklanjanje nepravilnosti u korist dece

Rešavajte žalbe, pa i žalbe porodica i dece, na transparentan i profesionalan način.

U slučajevima kada kompanija utvrdi da je možda ostvarila negativan uticaj na dečja prava ili doprinela nastanku takvog uticaja, ona treba da obezbedi otklanjanje takvih nepravilnosti ili da saraduje u njihovom otklanjanju kroz pravne procese, što podrazumeva i delotvorne žalbene mehanizme (Osnovni princip br. 22). U mnogim situacijama sudovi možda neće biti dostupni, neće funkcionisati ili neće biti efikasni u donošenju pravične presude. Čak i u državama u kojima sudski sistemi obezbeđuju korektno odvijanje sudskih postupaka, te usluge možda ipak neće biti finansijski dostupne ili bi takav postupak bio tako dugotrajan da bi pravni lek došao prekasno i ne bi bio od koristi. Ove prepreke izgledaju još strašnije u dečjim očima. Prema Osnovnim principima, „adekvatan” mehanizam treba da bude u skladu sa principima zakonitosti, dostupnosti, predvidivosti, pravičnosti, transparentnosti i kompatibilnosti s pravima, kao i da bude izvor iz kojeg će se stalno učiti, a treba da se zasniva na saradnji i dijalogu ukoliko sama kompanija upravlja tim mehanizmom (Osnovni princip br. 31).

Kada vaša kompanija bude sačinjavala svoje žalbene mehanizme i procese za otklanjanje nepravilnosti, izuzetno je važno da ti mehanizmi budu dostupni deci. Kompanije će možda želeti da pozovu lokalne omladinske klubove ili nevladine organizacije koje se bave dečjim pravima da objasne deci kako funkcioniše žalbeni mehanizam, i to na način koji je njima razumljiv. Deci ne treba braniti pristup ili ih odbijati zato što su žalbu već podneli njihovi roditelji. Kao i druga lica iz zajednice, decu treba zaštititi od represalija.

Druga ili dodatna opcija je da se postarate da deci i mladim osobama u podnošenju prijave pomaže lice koje je obučeno da razgovara sa decom, kao i da deca sve vreme budu bezbedna i da se zaštite njihov identitet i privatnost kako biste bili sigurni da neće doći do represalija od strane počinioca prestupa ili nekog drugog lica. Konsultujte se sa decom, stručnjacima koji rade sa decom i nevladinim organizacijama koje se bave dečjim pravima kako biste bili sigurni da su mere predložene za rešavanje žalbi prikladne.

Posebno vodite računa da obezbedite da deca i porodice budu u mogućnosti da prijave slučajeve seksualnog zlostavljanja dece, bilo od strane zaposlenih na radnom mestu, radnika obezbeđenja ili u vezi sa projektima zajednice, što obuhvata i sport i obrazovanje. Mehanizmi za prijavljivanje seksualnog zlostavljanja dece treba da budu poverljivi i bezbedni, a treba uzimati u obzir mnoge rizike povezane sa prijavljivanjem takvih slučajeva u situacijama ekstremne osetljivosti. Iako kompanija ne mora sama da upravlja svim tim žalbenim procesima, ona treba da se postara da se takvi procesi odvijaju na lokalnom nivou.

Vaša kompanija treba da ima na umu lokalni kontekst i da iskoristi pozitivne lokalne norme, vrednosti i strukture. Na svaki način pokušajte da saradujete sa postojećim strukturama u zajednici i državnim strukturama. Smernice i naučene lekcije iz iskustava sa pružanjem humanitarne pomoći mogu biti korisne ukoliko vaša kompanija funkcioniše u okruženju u kojem nisu dobro razvijene državne usluge zaštite deteta.

Naredni koraci

Kao što je već navedeno, pretvaranje vaše kompanije u kompaniju čije je poslovanje prilagođeno potrebama deteta predstavlja dugotrajan proces. Koraci ukratko opisani gore u tekstu deo su procesa i treba ih objediniti primenom integrisanog pristupa koji podrazumeva posvećenost, dodelu odgovarajućih sredstava i integrisanje aktivnosti u vezi sa poštovanjem i podržavanjem dečjih prava u svakodnevne upravljačke sisteme vaše kompanije.

U uokvirenom tekstu koji sledi daje se rezime onoga što kompanija čije je poslovanje prilagođeno potrebama deteta treba da uradi prilikom integrisanja dečjih prava u svoju osnovnu poslovnu praksu.

Integrisanje dečjih prava u osnovnu poslovnu praksu

Obaveze kompanija da poštuju dečja prava obuhvataju:

- Priznavanje osnovnih principa izloženih u okviru dečjih prava, između ostalog u Konvenciji o pravima deteta i dokumentu „Principi poslovanja i prava deteta”.
- Upravljanje ovom obavezom da se poštuju dečja prava kroz uspostavljanje odgovarajućih strategija, kao i kroz stabilne procese primene dužne pažnje u pogledu ljudskih prava, koji obuhvataju i lanac snabdevanja.
- Obezbeđivanje otklanjanja nepravilnosti i saradnja u tome kroz zakonske procese kad god se utvrdi da je kompanija bila odgovorna za ostvarivanje negativnog uticaja.
- Stupanje u kontakt sa decom kao akterima, po potrebi, u skladu sa praksom inkluzivnog angažovanja aktera, i to na način koji odgovara njihovim sposobnostima koje se postepeno razvijaju.

Obaveze kompanija da podržavaju dečja prava obuhvataju:

- Definisane načina podržavanja dečjih prava kroz aktivnosti i poslovne odnose, a u okviru poslovne strategije, principa i vrednosti kompanije.
- Zastupanje dečjih prava, što podrazumeva i uticaj na poslovne partnere i dobavljače da usvoje sličan pristup ostvarivanju dečjih prava, a u skladu sa odgovornostima svoje kompanije.

Kompanije moraju biti svesne da ne treba da:

- × Nastoje da „kompenzuju” štetu nanetu deci tako što će činiti dobra dela u nekoj drugoj oblasti ili dajući donacije dečjim humanitarnim organizacijama.

U uokvirenom tekstu koji sledi opisan je način na koji kompanija može da razume i ublaži nenamerni uticaj na decu u saradnji sa građanskim društvom i vladom.

Razumevanje i ublažavanje nenamernih uticaja na decu

Organizacija *Save the Children* je u periodu 2004–2005. godine stupila u kontakt sa multinacionalnim kompanijama za građevinske radove i inženjering *MotaEngil* i *Soares Da Costa* kako bi se izradio plan socijalne zaštite za radnike, a u cilju sprečavanja dečjeg rada i seksualnog iskorišćavanja. Shvatajući kakav bi negativan uticaj njihovo poslovanje moglo da ima na lokalno stanovništvo, ove kompanije su preduzele preventivne mere.

U proceni uticaja koju je sačinila organizacija *Save the Children*, a u kojoj su uzete u obzir potencijalne nenamerne društvene posledice izgradnje mosta na reci Zambezi u Mozambiku, istaknuto je da pozitivna činjenica da su otvorena nova radna mesta na građevini ne može da odnese prevagu nad negativnim posledicama po decu u toj oblasti. Deca su napuštala školovanje da bi radila i rizikovala su da budu žrtve seksualnog iskorišćavanja i od strane građevinskih radnika i od strane vozača kamiona koji koriste taj most. Zdravstveni radnici su istakli da je došlo do porasta broja slučajeva obolelih od seksualno prenosivih bolesti na osnovu iskustva sa sezonskim radnicima koji su dolazili u tu oblast na duži period.

Kompanije *MotaEngil* i *Soares Da Costa* udružile su se sa organizacijom *Save the Children*, vladom Mozambika i donatorima da sačine zajednički plan socijalne zaštite koji je obuhvatao obuku menadžera i zaposlenih o njihovim socijalnim obavezama i promovisanje pridržavanja kodeksa ponašanja koji regulišu njihove postupke prema lokalnim stanovnicima i interakcije sa njima. Bilo je neophodno angažovati članove zajednice, pa i decu, kao zastupnike koji će podsticati svoje vršnjake da izbegavaju rizično ponašanje, npr. da posećuju barove ili da borave u blizini gradilišta. Podrška lokalnih vlasti i uticajnih ljudi (policajaca, lidera iz zajednice, direktora škola i profesora) doprinela je da se formira politika nulte tolerancije prema zlostavljanju i iskorišćavanju dece. Ovaj projekat je pomogao i da se stvore održive ekonomske mogućnosti usmerene ka najviše marginalizovanim članovima zajednice kako oni ne bi bili uvučeni u seksualnu trgovinu ili radnu praksu koja podrazumeva eksploataciju.

www.irinnews.org/report/85489/MoZaMBIQUE-Building-much-more-than-the-Zambezi-Bridge, veb-sajt posećen 12. aprila 2012.

Save the Children, Most na reci Zambezi, *Save the Children* Velika Britanija i Norveška, Mozambik, mart 2006.

- Inicijativa poslovnih lidera za ostvarivanje ljudskih prava (BLIHR) / Globalni dogovor Ujedinjenih nacija / Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava, Vodič za integrisanje ljudskih prava u poslovni menadžment, www.unglobalcompact.org/docs/issues_doc/human_rights/resources/guide_hr.pdf
- Danski centar za ljudska prava, Proces procene postupanja u skladu sa ljudskim pravima, 2006, www.humanrights.dk/files/pdf/Publikationer/Human%20Rights%20and%20Business/HRCA_English.pdf
- Globalni dogovor UN / Međunarodna finansijska korporacija / Međunarodni forum poslovnih lidera, Procena uticaja na ljudska prava i okvir upravljanja, www.guidetohiam.org/welcome

2

Drugo poglavlje Prava deteta na radnom mestu

Borba protiv dečjeg rada, koja je dobro zastupljena u medijima, dobila je na značaju tokom poslednjih 20 godina zahvaljujući koncentrisanoj pažnji i usklađenim aktivnostima više aktera, pa i odgovornih kompanija. Ali promovisanje radnog mesta na kojem se poštuju prava deteta i mladih radnika u velikoj meri prevazilazi iskorenjivanje dečjeg rada.

U ovom poglavlju se navode koraci koje kompanije mogu preduzeti kako bi poštovala i podržavale dečja prava, odnosno promovisale radno mesto po meri porodice. U četiri odeljka ovog poglavlja ističe se i pozitivan uticaj koji kompanije mogu imati tako što će pružiti podršku roditeljima kroz strategije po meri porodice, kao i način na koji kompanije mogu biti odgovorni poslodavci mladim radnicima koji su dostigli minimalni uzrast za zapošljavanje i promovisati pristojna radna mesta za mlade.¹¹ U ovom poglavlju se daje i rezime informacija o tome kako se poslovni kapaciteti i resursi mogu koristiti za eksploataciju dece, navode se najvažnije teme u vezi sa dečjim radom, a čitaoci se upućuju na detaljnije izvore.

¹¹ Generalno gledano, zapošljavanje mladih obuhvata radnike koji su dostigli zakonski uzrast za zapošljavanje, pa sve do 24 godine. U ovoj publikaciji termin „mladi radnik“ obuhvata radnike koji su dostigli uzrast za zapošljavanje, ali su mlađi od 18 godina.

Stvaranje radnog mesta po meri porodice

Uvod

Dobro obratite pažnju na ovaj odeljak ako	
vaša kompanija funkcioniše u kontekstu za koji je karakteristično nešto od sledećeg:	vaša kompanija ili lanac snabdevanja pripadaju jednoj od sledećih privrednih grana: ^{III}
<ul style="list-style-type: none"> ✓ ne postoje lokalne usluge za decu ✓ ne postoji dobar zakon ili se ne sprovodi ✓ ne postoje sindikati i sistemi radnog odnosa ✓ niske nadnice ✓ visok nivo migracije radne snage ✓ podugovaranje u okviru lanca snabdevanja, posebno u oblasti neformalne ekonomije	<ul style="list-style-type: none"> ✓ sve privredne grane

Opšte je prihvaćena činjenica da roditelji i drugi odrasli staratelji imaju najvažniju ulogu u odgajanju i zaštiti svoje dece, ispunjavanju njihovih materijalnih i emocionalnih potreba i omogućavanju njihovog razvoja. U Konvenciji o pravima deteta porodica je priznata kao osnovna jedinica društva i idealno okruženje za rast i blagostanje deteta. Roditeljima treba obezbediti neophodnu zaštitu i pomoć u ispunjavanju obaveza u okviru zajednice i prema deci. Kompanije mogu dati značajan doprinos dečjim pravima tako što će kreirati radna mesta po meri porodice na kojima će zaposleni imati podršku i u izvršavanju svojih radnih zadataka i u ispunjavanju svojih porodičnih obaveza.

Zašto je radno mesto po meri porodice važan faktor za decu?

Zdravlje i blagostanje dece počinje sa zdravljem njihovih majki. Loša prenatalna nega i loša ishrana majke mogu imati za posledicu brojna oštećenja kod dece, npr. nedovoljnu telesnu težinu po rođenju, oštećenja sluha, rascep kičmenog stuba i oštećenja mozga, kao i povišeni rizik od smrti majke na porođaju. Osnovni elementi zaštite majke podrazumevaju:

- zaštitu zdravlja trudnica i dojilja i njihove dece od rizika na radnom mestu;
- pravo na plaćeno porodiljsko odsustvo;
- pravo na medicinsku negu;
- zaštitu od otpuštanja i diskriminacije zbog trudnoće ili zbog činjenice da je zaposlena postala majka i
- pravo na prostor gde majke mogu da nastave s dojenjem po povratku na posao.

Pronalaženje pristupačnih, dostupnih i kvalitetnih usluga dnevnog boravka za decu često je najveća briga za radnike. Ukoliko nema takvih usluga, zaposleni često moraju da ostavljaju decu samu kod kuće ili bez odgovarajućeg nadzora odraslog lica. Drugi možda dovode decu na posao, gde se ona mogu suočiti sa mnogim opasnostima po zdravlje, bezbednost i razvoj. Dete se možda ostavlja bez nadzora u prostoriji u kojoj se nalazi opasna oprema ili postoje druge opasnosti iz okoline ili se dete vezuje kaiševima na leđa majke i tako izlaže pesticidima dok ona bere useve na poljima.

Sve više dokaza ukazuje na to da rane interakcije sa porodicom i starateljima u velikoj meri utiču na razvoj deteta. Stoga usluge dnevnog boravka dece treba da podrazumevaju mnogo više od bezbedne lokacije – mora se obezbediti okruženje u kojem deca počinju da uče i razvijaju se uz kvalitetnu negu i obrazovanje.

Sezonski radnici mogu da poboljšaju položaj svoje dece tako što će slati novac kući i tako omogućiti deci pristup obrazovnim i zdravstvenim uslugama. Međutim, istraživanja počinju da pokazuju da ima puno štetnih uticaja na decu koju roditelji sezonski radnici ostavljaju kod kuće, bilo da ih čuvaju članovi proširene porodice, oni sami ili ustanove.

^{III} U svim posebnim poglavljima ovog vodiča sugerise se koje su privredne grane možda najugroženije. Time se ne isključuju druge privredne grane niti to znači da UNICEF ne bi mogao da se angažuje u pronalaženju rešenja za probleme sa kojima se suočavaju sve te privredne grane.

© UNICEF/NYHQ/2004-1407/Ficozzi

Šta vaša kompanija može da uradi

- **Razumevanje značaja adekvatne minimalne zarade u vašoj zemlji i obezbeđivanje pristojnih uslova za rad vašim zaposlenima, što se odnosi i na one koji rade u vašem lancu snabdevanja.** Treba da promovirate poštovanje osnovnih prava u pogledu slobode udruživanja i kolektivnog pregovaranja u lancu snabdevanja i u okviru sfere uticaja kompanije. Postarajte se da svi zaposleni, pa i sezonski radnici, dobiju minimalnu zaradu, kao i pristup uslugama socijalne zaštite i socijalnog osiguranja.
- **Zaštita reproduktivnog zdravlja zaposlenih, uz posvećivanje posebne pažnje trudnicama.** Obezbedite obuku, zaštitnu opremu i redovne zdravstvene preglede za sve zaposlene koji rukuju hemikalijama ili drugim materijama koje mogu biti opasne po njihovo reproduktivno zdravlje. Postarajte se da se vaša kompanija pridržava važećih pravila i propisa, posebno kada su u pitanju hemikalije i druge opasne supstance, što podrazumeva i uputstva o tome šta treba raditi u slučaju nesreće. Sva upozorenja u pogledu bezbednosti moraju biti na raspolaganju i moraju se postaviti na jeziku koji zaposleni razumeju i u obliku razumljivih slika. Trudne radnice ne treba da rade u okruženju koje bi moglo da ugrozi njihovo nerođeno dete i treba ih premestiti u bezbednije radno okruženje tokom cele trudnoće, a po potrebi i tokom perioda dojenja.
- **Sprečavanje diskriminacije trudnica i majki.** Zabranite testiranje na trudnoću ili zahteve za dostavljanje potvrda o sterilizaciji žena u reproduktivnom periodu koje se prijavljuju za posao i zabranite otpuštanje trudnica i majki zbog njihovog statusa, pa i tokom porodiljskog odsustva. Postupajte u skladu sa odredbama Konvencije Međunarodne organizacije rada br. 183 o zaštiti majki, uključujući međunarodni minimum od 14 nedelja plaćenog porodiljskog odsustva, uz obaveznih 6 nedelja nakon porođaja, i razmotrite opciju da obezbedite preporučenih 18 nedelja.
- **Kreiranje radnog okruženja prilagođenog majkama.** Uvedite alternative za noćni rad trudnica ili dojilja tokom perioda od najmanje 16 nedelja, od čega 8 nedelja treba da prethodi očekivanom datumu porođaja. Dojilje treba da imaju jednu ili više pauza dnevno za dojenje ili izmlazavanje i treba im da obezbedite zasebne prostorije za to, frižidere i čistu vodu.
- **Obezbeđivanje odgovarajućih prostorija za dnevni boravak dece zaposlenih roditelja kao investicija u vašu radnu snagu.** Radnici mogu bolje da se koncentrišu ako znaju da su im deca bezbedna, a prostorije za dnevni boravak dece na radnom mestu će podstaći kvalifikovane radnice da ostanu u kompaniji. Alternativa ovome može biti pružanje savetodavnih usluga koje će radnicima pomoći da nađu podesne nezavisne centre za dnevni boravak i finansijska pomoć za plaćanje naknada za dnevni boravak. Neke kompanije su usvojile nova kreativna rešenja za pružanje usluga dnevnog boravka dece na lokaciji, npr. mobilni vrtići na gradilištima u Indiji (vidi uokvireni tekst koji sledi). Ukoliko odlučite da obezbedite prostorije za dnevni boravak dece, treba stalno da se prilagođavate novim standardima i smernicama u pogledu kvaliteta.
- **Uzimanje u obzir potreba radnika koji imaju porodične obaveze.** To podrazumeva brigu o deci i podršku za decu koja ostaju kod kuće ili decu koju kod kuće ostavljaju sezonski radnici. To bi moglo da podrazumeva obezbeđivanje smeštaja za porodicu gde bi radnici mogli da održavaju na okupu porodicu ili obezbeđivanje vremena za sastajanje s porodicom ili posete porodice u prostorijama kompanije. Beneficije koje se obezbede osnovnim, biološkim porodicama treba obezbediti i porodicama s jednim roditeljem i radnicima čije su porodice sastavljene na drugačiji način, npr. radnicima sa usvojenom decom, hraniteljskim porodicama, deci iz prvog braka, polubraći i polusestrama, deci nevenčanih roditelja i sl.
- **Sprovođenje strategija koje zaposlenima omogućavaju da usklade porodične i radne obaveze u svim fazama svog života.** To podrazumeva fleksibilno radno vreme, dnevni boravak za decu, brigu o starijim osobama i odsustvo s posla u cilju rađanja i nege deteta. I muškarcima i ženama treba omogućiti da odu na porodično odsustvo bez ikakvih kaznenih mera ili diskriminacije.
- **Staranje da smeštaj i usluge za zaposlene budu bezbedni i pogodni za decu koja tu žive.** Kompanijski smeštaj treba da obezbedi adekvatnu zaštitu od nepovoljnih vremenskih prilika, kao i društvenih uslova i uslova životne sredine koji ugrožavaju zdravlje i bezbednost, što podrazumeva i čistu pijaću vodu, grejanje i osvetljenje. Kompanijski smeštaj treba da bude:
  - Lociran u oblasti koja ima lak pristup zdravstvenim uslugama i obrazovnim ustanovama i objektima za rekreaciju. Ukoliko se ustanove javnog zdravlja ili školske ustanove nalaze daleko od kompanijskog smeštaja ili ako do njih treba predugo hodati ili ako put do njih nije bezbedan, treba obezbediti bezbedan prevoz ili neku alternativnu uslugu.
  - Dodeljen na način koji ne podrazumeva diskriminaciju, a njegova cena treba da bude srazmerna dohotku stanara i troškovima života.
  - Bezbedan za decu i mlade radnike. Sprovedite posebne mere, npr. uvodeći kodeks ponašanja ili obuku i praćenje, kako biste ih zaštitili od uznemiravanja, zlostavljanja ili fizičkog napada od strane drugih stanara ili radnika obezbeđenja. Razmotrite mogućnost da se pronađu pogodni prostori za rekreaciju koji su bezbedni i prilagođeni deci, a koji se ne nalaze u spavaćoj sobi.

- **Očekivanje da vaši zaposleni naprave radno mesto po meri porodice za svoju posluđu.** Jasno formulišite šta očekujete u pogledu ponašanja prema posluđu koju zapošljavaju vaši kadrovi. Takođe treba da:

- obavestite zaposlene o odgovarajućem radnom vremenu i uslovima rada posluđe koje propisuju nacionalna vlada i Konvencija Međunarodne organizacije rada br. 189;
- obezbedite i promovirate korišćenje standardizovanih ugovora za posluđu u kojima će biti izložene obaveze zaposlenog kompanije kao poslodavca i pravo kućnog pomoćnika/pomoćnice na ostvarivanje osnovnih prava na radnom mestu, pravo na adekvatnu minimalnu zaradu i pravo na pristojne uslove za rad;
- razmotrite mogućnost da od zaposlenih zatražite da obezbede dokumentaciju, npr. ugovore i evidenciju o isplati zarade, za sve radnike koji rade kao kućno pomoćno osoblje u kompanijskom smeštaju.

Iz sledeće studije slučaja se vidi kako prostorije za dnevni boravak male dece na gradilištima mogu da skinu teret sa porodica u kojima oba roditelja rade i da pomogne u sprečavanju dečjeg rada.

Dnevni boravak dece na gradilištima u Indiji

Građevinska industrija u Indiji zapošljava 30 miliona radnika, od kojih je preko 30% žena, a procenjuje se da oko 10 miliona dece raste na gradilištima. Bez podrške u vidu obrazovanja ili dnevnog boravka, mala deca ostaju zapostavljena, a starija snose težak teret poslova koji bi trebalo da obavljaju odrasli.

Nevladina organizacija Mobile Creches (Mobilni vrtići), sa sedištem u Delhiju, od 1969. godine radi na tome da obezbedi pravedno i brižno okruženje za malu decu marginalizovanog i mobilnog stanovništva. Od tada do danas ova organizacija je pružila usluge za više od 750.000 dece, obučila 6.500 radnika i organizovala rad 650 centara za dnevni boravak dece.

NVO *Mobile Creches* ima svoje centre na oko 20–25 gradilišta tokom jedne godine i pruža usluge za preko 12.000 dece, i to ishranu, zdravstvene usluge, higijenu, stimulaciju prilagođenu uzrastu i obrazovne aktivnosti. U siromašnim četvrtima Delhija ova NVO obezbeđuje usluge za još 6.000 dece u vrtićima, uz korišćenje javnih usluga i izgradnju kapaciteta žena iz zajednice i organizacija lokalne zajednice u oblasti brige o deci u ranom detinjstvu i njihovog razvoja. U severnoj Indiji NVO *Mobile Creches* radi sa partnerima iz poslovnog sektora, pa i sa građevinskim kompanijama, a kod državne uprave, odnosno organa centralne vlasti, zastupa usvajanje bolje politike i programa u vezi sa decom.

Ova organizacija najviše vodi računa o tome da pomenute usluge budu održive. Kada se otvori centar za dnevni boravak, u početku njime upravlja NVO *Mobile Creches*, koja zatim regrutuje i obučava žene iz lokalne zajednice da vode računa o deci. Na kraju *Mobile Creches* samo proverava kvalitet usluge i ishode. Krajnji cilj ove organizacije je da preduzimač ili građevinska kompanija preuzmu odgovornost za taj centar i da se tako obezbedi stalno i održivo funkcionisanje. Iako je sve uspešnija, NVO *Mobile Creches* se još uvek suočava sa problemima koji se tiču mogućnosti prenosa upravljanja na preduzetnike i pronalaženja dovoljnih finansijskih sredstava.

www.mobilecreches.org, veb-sajt posećen 15. februara 2012.

Uvod

Dobro obratite pažnju na ovaj odeljak ako	
vaša kompanija funkcioniše u kontekstu za koji je karakteristično nešto od sledećeg:	vaša kompanija ili lanac snabdevanja pripadaju jednoj od sledećih privrednih grana:
<ul style="list-style-type: none"> ✓ država/region/oblast su identifikovani kao oni u kojima postoje najteži oblici dečjeg rada ✓ uzrast kada se završava školovanje manji je od zakonski minimalnog uzrasta za zapošljavanje ✓ mali broj školskih ustanova, nizak kvalitet nastave, nizak nivo upisa u školu i završavanja školovanja ✓ visok nivo migracije radne snage ✓ vaša kompanija kupuje proizvode ili usluge iz lanaca nabavke koji su geografski udaljeni jedan od drugog ✓ siromaštvo 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ komercijalna poljoprivreda ✓ komercijalni lov ✓ ribolov ili šumarstvo ✓ proizvodnja ✓ građevina ✓ turizam ✓ trgovina (veleprodaja/maloprodaja), restorani i hoteli ✓ socijalne i lične usluge, npr. rad u kući

Oko 215 miliona dece širom sveta učestvuje u dečjem radu. Od tog broja, preko 115 miliona njih zarobljeno je u najtežim oblicima dečjeg rada.⁵ U Konvenciji Međunarodne organizacije rada br. 138, koju je ratifikovala 161 država, zahteva se definisanje minimalnog zakonskog uzrasta u kome je deci dozvoljeno da počnu da rade, a kako bi se osiguralo da rad ne remeti obavezno obrazovanje. U pomenutoj konvenciji takođe se daju stroge smernice za uzrast kada je reč o prirodi posla koji dete može legalno da obavlja.

Postoji opšta saglasnost da su neki oblici rada tako opasni da se moraju pod hitno eliminisati, a deca koja se tim poslovima bave moraju odmah prestati da ih obavljaju. Definisani u Konvenciji Međunarodne organizacije rada br. 182 o najtežim oblicima dečjeg rada, koju su ratifikovale 174 države, ovaj rad obuhvata ropstvo i prisilni rad, što se odnosi i na prisilnu regrutaciju za borbu u oružanim sukobima, trgovinu ljudima, prostituciju i pornografiju, druge nelegalne aktivnosti i opasan rad definisan kao rad koji ugrožava zdravlje, bezbednost ili moral deteta.

Osnovni principi Konvencije Međunarodne organizacije rada br. 138 u vezi sa minimalnim uzrastom za zapošljavanje i rad rezimirani su u tabeli koja sledi u nastavku.⁶

	Minimalni uzrast kada deca mogu da počnu da rade	Mogući izuzeci za zemlje u razvoju
Opasni poslovi Svaki posao koji može da ugrozi fizičko, mentalno ili moralno zdravlje odnosno bezbednost ili moral deteta ne treba da obavlja nijedno lice mlađe od 18 godina.	(16 g. pod strožim uslovima) ^v	(16 g. pod strožim uslovima) ^v
Osnovni minimalni uzrast Minimalni uzrast za rad ne treba da bude manji od uzrasta kada se završava osnovno obrazovanje, a to je najčešće 15 godina.	15	14 ^{vi}
Lakši poslovi Deca uzrasta između 13 i 15 godina mogu da rade lakše poslove, pod uslovom da to ne ugrožava njihovo zdravlje i bezbednost ili ne ometa njihovo obrazovanje odnosno profesionalno usmeravanje i osposobljavanje.	13–15	12–14 ^{vii}

Još od vremena kada su se vodile prve rasprave na ovu temu, dečji rad je tema u vezi sa dečjim pravima koja je najprisutnija na programu društveno odgovornog poslovanja. Kompanije, sindikalne organizacije, inicijative više aktera, međunarodne organizacije i građansko društvo već su obavili dosta posla na razvoju funkcionalnih pristupa rešavanju pitanja dečjeg rada u okviru poslovanja kompanija, a naročito u lancu snabdevanja. Međutim, slučajevi dečjeg rada još uvek su sveprisutni i neophodno je intenzivirati napore da se sagledaju i iskorene osnovni uzroci ovog problema. U ovom odeljku Vodiča sažeto se navode rizici i dobra praksa, kao i spisak daljih referenci (vidi u daljem tekstu) koje korisnici mogu upotrebiti kao smernice u veoma obimnom poslu koji treba obaviti u ovoj oblasti.

Zašto dečji rad predstavlja problem?

Dečji rad je i uzrok i posledica siromaštva. Siromaštvo tera decu da počnu da rade, a nakon što rano postanu radna snaga, većina dece odlaze u školu i ne završava osnovno obrazovanje; neka deca se nikada i ne upišu u školu. Bez obrazovanja, deca imaju minimalne mogućnosti da izađu iz kruga siromaštva. Deca su posebno osetljiva na eksploataciju, nasilje, seksualno iskorišćavanje i zlostavljanje, kao i na druge opasnosti koje im prete na radnom mestu. Njih često tuku, šutiraju i šamaraju, viču na njih, vređaju ih, prete im i nasilnički se ponašaju prema njima, a deca su i žrtve seksualnog uznemiravanja, nepristojnog dodirivanja i silovanja. To se često sistematski ponavlja i deo je kolektivne radne kulture fizičke brutalnosti, vikanja, psovanja i olako shvaćenog usputnog nasilja.⁷

Pored toga što su po prirodi osetljiva, deca radnici često nemaju pristup zdravstvenim uslugama koje obezbeđuje kompanija. Čak i kada te usluge postoje, neka deca ih mogu videti kao pretnju, a ne kao korist. Pošto zdravstveni radnici mogu pokušati da identifikuju decu koja su premlada da bi radila i da ih otpuste, deca mogu odbiti da koriste zdravstvene usluge za zaposlene čak i kada su te usluge boljeg kvaliteta od onih koje se pružaju na lokalnom nivou.

VAŽNO

Krajnji cilj **Konvencije Međunarodne organizacije rada br. 138** jeste efikasno ukidanje dečjeg rada; ova konvencija je glavni dokument koherentne strategije protiv dečjeg rada.

U Konvenciji Međunarodne organizacije rada br. 182 definišu se najteži oblici dečjeg rada: (a) ropstvo i prisilni rad, što obuhvata i trgovinu decom i prisilno regrutovanje za borbu u oružanim sukobima; (b) dečja prostitucija i pornografija; (c) proizvodnja narkotika i trgovina narkoticima i (d) rad koji lako može da ugrozi zdravlje, bezbednost ili moral deteta. Konvencija prepušta nacionalnim vladama da utvrde koje tačno vrste rada treba zabraniti kao opasne prema tački (d).

Najmanje 60% sve dece radnika (130 miliona) radi u poljoprivredi, uključujući uzgajanje, ubiranje i preradu useva. Taj sektor je tradicionalno nedovoljno regulisan u mnogim zemljama, u kojima su zakoni o zdravlju i bezbednosti često manje strogi, strukture socijalnog dijaloga možda slabe ili ne postoje, a čitave privredne grane možda izuzete iz regulative. Deca radnici u poljoprivredi često se povređuju prilikom korišćenja teških ili opasnih mašina, a udisanje pesticida i toksičnih hemikalija negativno utiče na razvoj respiratornih i drugih organa, kao i na kognitivni razvoj. Nedostatak zdravstvenih usluga i informacija u seoskim oblastima povećava osetljivost dece, a nesprovođenje zakona čini postojeću zaštitu nedelotvornom u praksi.

Deca koja se sele iz mesta u mesto radi pronalaženja posla, posebno ona koja nemaju pratnju odraslih osoba, najviše su izložena najtežim oblicima dečjeg rada. Ta deca su u riziku da postanu žrtve trgovine ljudima i, ako putuju preko granice, možda neće imati pravni status i pravnu zaštitu u zemlji odredišta. Izolovana od svoje porodice i zajednice, deca bez pratnje su posebno podložna eksploataciji, prisili, obmani i nasilju.⁸ Poslodavci često kontrolišu njihovu platu, uslove za rad i smeštaj. Takođe se dešava da poslodavci zadržavaju pasoše ili ne isplaćuju nadnice sezonskim radnicima i tako ih dovode u situaciju da su prisiljeni da rade, odnosno da su u dužničkom ropstvu. Milioni druge dece, uglavnom devojčica, angažovani su na obavljanju kućnih poslova, tj. kao posluga koja živi u tuđim domaćinstvima, i ta deca obavljaju kućne poslove kao pomoćnici ili zaposleni. Zbog zatvorene prirode domaćinstva, pri ovakvom radu postoji rizik da deca dobijaju nemoguće zahteve, da predugo rade, da rade opasne poslove, kao i rizik od fizičkog kažnjavanja i seksualnog nasilja.

^{iv} Definisano članom 3.3 Konvencije Međunarodne organizacije rada br. 138 i stavom 4. Preporuke Međunarodne organizacije rada br. 190: Što se tiče vrsta rada koji su definisani kao opasni, nacionalni zakoni ili propisi možda dozvoljavaju ili nadležni organ možda dozvoljava – nakon konsultacija sa organizacijama poslodavaca i radnika – zapošljavanje ili rad od 16. godine života pod uslovom da su zdravlje, bezbednost i moral tih mladih osoba u potpunosti zaštićeni i da su te mlade osobe dobile adekvatna konkretna uputstva ili obuku za relevantnu aktivnost.

^v Vidi prethodnu fusnotu.

^{vi} Ukoliko je ta država ratifikovala Konvenciju Međunarodne organizacije rada br. 138 sa ovom privremenom derogacijom.

^{vii} Vidi prethodnu fusnotu.

Šta vaša kompanija može da učini

- **Razumevanje konkretne situacije u državi u kojoj radite i definisanje odgovarajućih uslova za rad shodno tome.** Svaka država ima pravo da zakonski definiše minimalni uzrast za zapošljavanje i završetak obaveznog školovanja i da definiše šta smatra „opasnim poslom“, u skladu sa Konvencijama Međunarodne organizacije rada br. 138 i br. 182. Kroz praksu zapošljavanja i procedure nabavke, kao i kroz svoje distributivne mreže, vaša kompanija ima značajnu kontrolu nad nivoima opasnosti i uslovima za rad zaposlenih i drugih lica koja rade u vašem lancu snabdevanja.
- **Uspostavljanje mehanizma za proveru starosti prilagođenog detetu.** Koristite taj mehanizam da utvrdite starost svih sadašnjih zaposlenih i stalno ga primenjujte u okviru procesa regrutovanja novih radnika. Postarajte se da se mehanizam za proveru starosti slične efikasnosti primenjuje u celokupnom lancu vrednosti. Nemojte primenjivati mehanizme provere koji imaju negativan uticaj na lično dostojanstvo deteta. Preduzmite mere da sprečite decu radnike ili decu koja traže posao da koriste lažne, falsifikovane ili pozajmljene lične karte odnosno druga prevarna sredstva. Vaša kompanija treba da razmotri sprovođenje sledećih preporuka Međunarodne organizacije rada:⁹
  - Čuvajte i stavite na raspolaganje nadležnom organu registre ili drugu dokumentaciju koja sadrži imena, starost i datume rođenja (što se dokazuje odgovarajućim sertifikatima, kada je to moguće) dece i mladih osoba koje zapošljavate ili dece koja u vašoj kompaniji dobijaju stručnu obuku.
  - Kada ne postoje izvodi iz knjige rođenih, imate sledeće opcije: da organizujete zdravstveni pregled pre uspostavljanja radnog odnosa (uvek uz poštovanje prava deteta na lično dostojanstvo i privatnost), da proverite tačnost pisanih dokumenata i izjava kako biste se uverili da dokumentacija nije lažna, da razgovarate sa zaposlenima i zainteresovanim kandidatima za koje se čini da nisu dostigli minimalni uzrast za zapošljavanje, da pribavite potvrde o upisu u školu.
- **Ukoliko otkrijete da je kod vas zaposleno dete koje ne ispunjava odredbe o minimalnom uzrastu, preduzmite odgovarajuće mere kako biste otklonili to kršenje.** Postarajte se da to dete učestvuje u korektivnom programu pre nego što ga otpustite. Korektivni program može da obuhvata, ne ograničavajući se na to, pomoć maloletnim radnicima da se školuju, da učestvuju u prelaznom školovanju ili stručnoj obuci; takođe, to dete radnik može se zameniti odraslim članom njegove porodice, ukoliko je to moguće, kako bi se kompenzovao gubitak dohotka itd. Ovde je cilj da se deca uklone s radnog mesta, čime se štite od opasnih situacija, i da se istovremeno primene alternativna rešenja koja će sprečiti da ta deca budu stavljeni u još opasnije situacije koje mogu biti alternativa za preživljavanje, npr. seksualna eksploatacija ili trgovina ljudima. Imajte na umu da svaki slučaj dečjeg rada zahteva personalizovan pristup, u zavisnosti od uzrasta deteta, uočenih uslova za rad, situacije koju to dete ima kod kuće i nivoa obrazovanja, kao i raspoloživosti školovanja koje je podesno i ispunjava uslove minimalnog kvaliteta. Kako bi osigurale iznalaženje najboljeg rešenja za dete, kompanije mogu da sarađuju sa lokalnim nevladinim organizacijama, vladinim agencijama, školama i roditeljima ili rođacima deteta.¹⁰
- **Ako se otkrije da je neko dete bilo angažovano na obavljanju nekog od najtežih oblika dečjeg rada, što obuhvata i opasne poslove definisane nacionalnim zakonom, takvo dete se mora odmah povući s tog radnog mesta.** Dete može ostati u kompaniji i obavljati lakše poslove koji su definisani kao prihvatljivi za mlade radnike i treba da učestvuje u korektivnom programu (vidi sledeći odeljak o mladim radnicima).
- **Razmotrite interno ponašanje u kompaniji kako biste izbegli postavljanje zahteva dobavljačima ili podugovaračima koji bi mogli da ih navedu da iskoriste dečji rad.** Ovakvi zahtevi obuhvataju nedovoljne naknade, loše prognoze potražnje, zakasnele narudžbine i izuzetno kratke rokove. Nije dovoljno zatražiti iskorenjivanje dečjeg rada u lancu vrednosti; vaša kompanija treba da stvori neophodne uslove kako bi omogućila svim elementima iz lanca vrednosti i da ispune poslovne zahteve i da poštuju prava deteta.
- **Iskoristite svoj uticaj u okviru lanca snabdevača i podugovarača kako bi se i tu eliminisao dečji rad u svim poslovnim aktivnostima.** Pažljivo birajte dobavljače i zahtevajte od njih da pristanu da poštuju ljudska prava i prava deteta. Jasno im stavite do znanja da vaša kompanija neće tolerisati korišćenje dečje radne snage. Ukoliko je to moguće, negujte dugoročne odnose sa dobavljačima, izvođačima radova i podugovaračima i iskoristite svoj uticaj da i oni počnu da poštuju dečja prava. Za jačanje njihove motivacije možete iskoristiti dijalog, uslove ugovora, samoprocenu, reviziju, zajedničke inicijative koje se pokreću u vašoj privrednoj grani, kao i jačanje kapaciteta. Više informacija o tome možete dobiti od Međunarodne organizacije rada, tj. od njihove Službe za podršku za poslovanje po međunarodnim radnim standardima, na adresi www.ilo.org/empent/areas/business-helpdesk/lang-en/index.htm, veb-sajt posećen 15. februara 2012.

- **Postarajte se da plate koje isplaćujete budu dovoljne za osnovne životne potrebe radnika,** tj. da to bude zakonski minimum plus dodatne naknade kao što su naknada za bolovanje, naknada za prekovremeni rad i socijalni doprinosi. Vredi napomenuti da je u mnogim državama, a naročito u zemljama u razvoju, minimalna zarada propisana zakonom niža od minimalnog iznosa neophodnog za zadovoljavanje osnovnih potreba. Pristojna zarada treba da omogući porodicama da opstanu bez pribegavanja dečjem radu. Imajte na umu da zakonom propisana minimalna zarada koju definiše vlada često nije dovoljna za zadovoljavanje osnovnih potreba prosečne porodice. Minimalna adekvatna zarada treba da se definiše za svaku konkretnu zemlju. Najodrživiji i najlegitimniji način za izračunavanje i održavanje nivoa minimalne adekvatne zarade jeste da radnici i poslodavci otvoreno pregovaraju o njihovom iznosu. Ne zaboravite da su sindikati u jedinstvenoj poziciji koja im omogućava da se bore protiv dečjeg rada, pošto su istraživanja pokazala da dečji rad retko uzima maha tamo gde postoji sindikat.¹
- **Sačinite kompanijsku strategiju kojom ćete zaposlenima zabraniti da angažuju decu koja nisu dostigla minimalni uzrast za zapošljavanje kao poslugu i obavestite zaposlene o tome.** Vaša kompanijska strategija takođe treba strogo da zabrani zaposlenima da fizički, seksualno ili psihički zlostavljaju poslugu ili njihovu decu. Prilikom sačinjavanja takve strategije bilo bi važno da navedete stav kompanije u slučajevima kada se utvrdi da se zaposleni ne pridržavaju ove strategija. Takva strategija se može ojačati kroz zajednički sporazum sa odgovarajućim sindikatom/sindikatom.
- **Preuzmite aktivnu ulogu u iskorenjivanju siromaštva u zajednicama u kojima vaša kompanija funkcioniše, u okviru borbe protiv dečjeg rada.** Napori da se otklone osnovni uzroci dečjeg rada neće imati mnogo efekta ukoliko se ne primeni pristup koji obuhvata više aktera. Pored toga što ćete se postarati da se u okviru vašeg lanca snabdevanja isplaćuju adekvatne minimalne zarade onima koji rade u njemu, treba da podržavate programe socijalne zaštite koji doprinose iskorenjivanju dečjeg rada tako što ćete podržati generisanje porodičnih prihoda. Na primer, neki programi putem kojih se određenim porodicama uplaćuje gotovina uslovljavaju te uplate time da deca idu u školu, da primaju vakcine i da trudnice idu na prenatalne preglede kako bi se osigurali bolji ishodi u pogledu razvoja deteta. U nekim drugim zemljama primenjuju se opšti, a ne ciljani programi kako bi se obezbedilo da sve siromašne porodice imaju dodatne novčane naknade, čime se umanjuje potreba za dečjim radom. Kroz doprinose koji se uplaćuju u sisteme socijalne zaštite i plaćanje poreza, kompanija može da pruži podršku takvim programima za najsiromašniju decu.

© UNICEF/WHO/2004-1401/Prozzi

Kodeks ponašanja za dobavljače i podugovarače opisan u daljem tekstu ilustruje ulogu koju korporacije mogu imati u sprečavanju dečjeg rada i drugih kršenja dečjih prava. Slučaj kompanije IKEA pokazuje kako korporativni zahtevi i praćenje njihovog ispunjavanja mogu dovesti do toga da dobavljači poštuju starosne granice i da mladim radnicima obezbede odgovarajuće uslove za rad.

Način na koji IKEA sprečava dečji rad

Sredinom devedesetih godina prošlog veka, IKEA, proizvođač nameštaja iz Švedske, obavestena je da postoji rizik od pojave dečjeg rada u njenom lancu snabdevanja. IKEA je osmislila sveobuhvatni pristup sprečavanju dečjeg rada u svom lancu snabdevanja i svoj kodeks ponašanja „Način na koji IKEA sprečava dečji rad“ proglasila je sastavnim delom svog sveukupnog kodeksa ponašanja, IWAY. Ukoliko se utvrdi da je dečji rad prisutan u kompaniji dobavljača ili podugovarača, pruža se podrška dobavljačima u sprovođenju plana korektivnih mera koji treba da uzima u obzir najbolji interes deteta, što obuhvata i uzrast, porodičnu situaciju, socijalni status i nivo obrazovanja. U ovom planu akcije je naglašeno da pri reagovanju na pomenute slučajeve ne treba samo prebaciti dete radnika sa lokacije jednog dobavljača na lokaciju drugog dobavljača, već da treba da se obezbede održivije alternative za tu decu.

Od 2000. godine kompanija uspostavlja dugoročna partnerstva sa organizacijama koje se bave dečjim pravima u cilju sprečavanja i iskorenjivanja dečjeg rada u seoskim zajednicama, što podrazumeva i podršku opsežnim programima za stvaranje svesti i mobilizaciju lokalnih zajednica u vezi sa kampanjama za upis u školu i poboljšanjem kvaliteta obrazovanja kako bi se omogućilo da i dečaci i devojčice završavaju školovanje. Još jedna važna komponenta je podrška osnaživanju žena sa sela, kojima se pomaže da poboljšaju svoj ekonomski, socijalni i pravni status tako što se poboljšavaju njihove mogućnosti da dobijaju kredite i ostvaruju prihode. Izuzetno je važno da žene zastupaju dečja prava i značaj obrazovanja, jer se samim tim sprečava i dečji rad, a isto tako je veoma važno da žene budu u mogućnosti da smanje teret duga tako što će doprinosti porodičnim prihodima.

www.ikea.com/ms/en_US/about_ikea/our_responsibility/working_conditions/preventing_child_labour.html, veb-sajt posećen 15. februara 2012.

Sledeća studija slučaja pokazuje kako je jedna velika banka odgovorila na očekivanja investitora da podržava dečja prava.

Investitori stavljaju dečja prava u fokus korporativne akcije

Banku *Norges Bank Investment Management* (NBIM) osnovala je norveška centralna banka 1998. godine kako bi upravljala penzionim fondom norveške vlade Global. NBIM koristi svoja akcionarska prava da očuva dugoročne interese fonda. Banka nastoji da promoviše dobro korporativno upravljanje i podstiče kompanije da preuzmu odgovornost da poprave socijalnu praksu i praksu u pogledu životne sredine, koje mogu uticati na njihovu profitabilnost, a time i na dugoročne prihode fonda.

Dečja prava su strateški fokus aktivnosti vlasnika NBIM banke od 2006. godine. NBIM očekuje od kompanija da sprečavaju najteže oblike dečjeg rada i da promovišu dečja prava u okviru svog poslovanja i u okviru lanca snabdevanja, a svoja očekivanja je objavila u obliku dokumenta. Svake godine NBIM procenjuje u kojoj meri određene kompanije, koje posluju u privrednim granama sa povećanim rizikom od pojave dečjeg rada i kršenja dečjih prava, ispunjavaju očekivanja ove banke. Banka objavljuje rezultate i otkriva imena kompanija koje imaju najviše ocene za izveštavanje o rizicima u vezi sa dečjim pravima. NBIM takođe promoviše dečja prava u dijalogu sa kompanijama, investitorima, vlastima i drugim akterima koji postavljaju standarde.

www.norges-bank.no/upload/nbim/cg/expectations%20childrens%20rights.pdf, veb-sajt posećen 15. februara 2012.

© UNICEF/INDA2011-001/96/Halle'n

Uvod

Dobro obratite pažnju na ovaj odeljak ako	
vaša kompanija funkcioniše u kontekstu za koji je karakteristično nešto od sledećeg:	vaša kompanija ili lanac snabdevanja pripadaju jednoj od sledećih privrednih grana:
<ul style="list-style-type: none"> ✓ veliki broj mladih radnika ✓ visok nivo migracije radnika ✓ vaša kompanija kupuje proizvode ili usluge iz lanaca nabavke koji su geografski udaljeni jedan od drugog ✓ siromaštvo	<ul style="list-style-type: none"> ✓ komercijalna poljoprivreda ✓ komercijalni lov ✓ ribolov ili šumarstvo ✓ proizvodnja ✓ građevina ✓ turizam ✓ trgovina (veleprodaja/maloprodaja), restorani i hoteli ✓ socijalne i lične usluge, npr. rad u kući

Nije svaki posao koji obavlja dete dečji rad. Za potrebe ove publikacije termin „mladi radnici“ označava one koji su prešli minimalni zakonski uzrast za zapošljavanje, a mlađi su od 18 godina. Na međunarodnom nivou, minimalni uzrast za obavljanje poslova koji ne spadaju u opasne, i to s punim radnim vremenom, iznosi 15 godina. Nacionalni standardi mogu biti i viši. Prema Konvenciji Međunarodne organizacije rada br. 138, države koje imaju nedovoljno razvijenu ekonomiju i obrazovni sistem mogu privremeno odrediti da minimalni uzrast bude 14 godina. Poslovni sektor ima važnu ulogu u promovisanju obezbeđivanja pristojnih radnih mesta za mlade radnike, kao i u poštovanju i podržavanju prava na radnom mestu dece koja su dostigla minimalni uzrast za zapošljavanje. Važno je istaći da deca iz ove grupe imaju i svoja dečja prava, u skladu sa Konvencijom o pravima deteta, pored radničkih prava u skladu sa nacionalnim i međunarodnim zakonima o radu.

Mladi radnici mogu biti angažovani na obavljanju odgovarajućih poslova definisanih Konvencijom Međunarodne organizacije rada br. 138. Ovi poslovi idu od lakših poslova koji se obavljaju uz dalje školovanje (prikladni za decu uzrasta od 13 godina, ili za dvanaestogodišnjake ukoliko to dozvoljavaju nacionalni zakoni prema minimalnom uzrastu od 14 godina – vidi gore u tekstu) do pripravnčkog statusa ili nekog drugog prelaznog programa nakon čijeg završetka deca prelaze iz perioda učenja u period obavljanja posla s punim radnim vremenom. Međutim, ukoliko deca koja su napunila zakonski minimalni broj godina za zapošljavanje, a mlađa su od 18 godina, obavljaju opasne poslove ili neke druge najteže oblike dečjeg rada definisane Konvencijom Međunarodne organizacije rada br. 182, to se smatra dečjim radom i stoga se zabranjuje.

Zašto ovo predstavlja problem?

Mladi radnici su posebno osetljivi na mnoge oblike nasilja, eksploatacije i zlostavljanja, između ostalog na seksualnu eksploataciju, nepravilne zarade i uslove koji iskorišćavaju njihov uzrast, neiskustvo i bespomoćnost. Zbog svog uzrasta i faze razvoja u kojoj se nalaze, mladi radnici su više izloženi profesionalnim rizicima nego odrasli kada su u pitanju, između ostalog, fizički i psihički problemi u vezi sa poslom. Oblasti rizika za mlade radnike obuhvataju dizanje teških tereta i korišćenje složenih mašina namenjenih odraslima, izloženost veoma stresnim situacijama ili emocionalno zahtevnim zadacima, kao i direktnim opasnostima i opasnostima iz okruženja, na primer, toksičnim hemikalijama, na koje su deca osetljivija nego odrasli.

Deca radnici često nemaju mogućnost da se školuju, što je očigledno hendikep kada je u pitanju budući ekonomski, društveni i lični razvoj. Zbog nivoa zrelosti i iskustva koji su u fazi evolucije, mladi radnici često slabo poznaju svoja prava i nisu sposobni da se pobune protiv zlostavljanja koje trpe od nadređenih ili odraslih radnika.

Mladi sezonski radnici su naročito izloženi poslovnim aranžmanima koji podrazumevaju zlostavljanje i trgovini ljudima pošto se nalaze van zaštitničke sredine svoje zajednice, a u nekim slučajevima i van svoje domovine. Takođe, kada su bez pratnje, oni nemaju ni zaštitu svoje porodice.

Šta vaša kompanija može da učini

- **Kao minimum, treba da postupate u skladu sa važećim nacionalnim propisima u vezi sa mladim radnicima i opasnim poslovima.** Svaka država treba da definiše zakonski uzrast za zapošljavanje, napuštanje školovanja, kao i ono što smatra „opasnim poslovima“ u skladu sa Konvencijama Međunarodne organizacije rada br. 138 i br. 182 i Konvencijom o pravima deteta. Međutim, mnoge zemlje imaju niže standarde od međunarodnih normi ili ih čak nemaju. U takvim slučajevima odgovorna kompanija treba da primeni više, međunarodne standarde i da sačini interne smernice u cilju zaštite mladih radnika.
- **Sačinjavajte internih smernica za zaštitu mladih radnika.** Obezbedite odgovarajuću obuku, podršku i nadzor mladih radnika kako biste bili sigurni da se od njih neće zahtevati da obavljaju zadatke koji prevazilaze njihove fizičke i psihološke sposobnosti. Jasno definišite koji zadaci, materijali i uslovi nisu za radnike mlađe od 18 godina. Nemojte dozvoliti da mladi radnici rade prekovremeno, da rade noću niti da rade tako kasno da se s posla moraju vraćati kući po mraku.
- **Uspostavite strategiju i praksu za sprečavanje, definisanje i ispitivanje slučajeva navodne trgovine ljudima, zlostavljanja, zastrašivanja, uznemiravanja, seksualne eksploatacije i radne eksploatacije mladih radnika.** Ukoliko se utvrdi da su mladi radnici žrtve eksploatacije, odmah im obezbedite pomoć i uputite ih odgovarajućem lokalnom organu koji se bavi zaštitom dece ili, ako takva institucija ne postoji, lokalnoj nevladinoj organizaciji koja se bave dečjim pravima.
- **Vodite evidenciju o svim zaposlenima mlađim od 18 godina.** To će vam pomoći da identifikujete mlade radnike koji imaju dečja prava, a može i umanjiti praksu zapošljavanja dece koja nisu dostigla minimalni zakonski uzrast za zapošljavanje. Ta evidencija treba da sadrži dokaz o starosti (vidi smernice o tome kako treba uspostaviti mehanizam provere starosti na str. 48).
- **Obezbedite mladim radnicima redovne lekarske preglede, praćenje bolesti i lečenje koji će biti prilagođeni njihovom uzrastu.** Mladi radnici su više nego odrasli podložni povredama ili bolestima čiji je uzrok njihov posao. Treba napraviti procenu poslova koje obavljaju mladi radnici, uslova za rad i okruženja kako bi se obezbedilo da se ta osetljivost uzme u obzir pri dodeli zadataka i lokacija. Rutinske zdravstvene usluge karakteristične za određeno zanimanje treba podjednako da budu dostupne i mladim radnicima, a treba im obezbediti i redovne zdravstvene usluge. Pored toga, mladim radnicima su potrebni i specifični zdravstveni pregledi, koje obavlja obučeno osoblje, kako bi se utvrdilo da li su sposobni za rad (Konvencije Međunarodne organizacije rada br. 77 i br. 78).
- **Obezbedite odgovarajući smeštaj i nadzor za mlade radnike.** Obezbedite isti standard smeštaja i za mlade radnike i za odrasle. Nemojte ih diskriminisati smeštajem koji je ispod standardnog ili smeštajem predviđenim za radnike koji još nisu potpisali ugovor. Za mlade radnike bez pratnje treba, međutim, obezbediti smeštaj odvojen od onog u kojem borave odrasli i treba im obezbediti odgovarajuću negu i nadzor. Minimalni broj odraslih kontrolora treba utvrditi prema broju mladih radnika, a odrasli (kontrolori) koji su smešteni zajedno sa decom treba da budu istog pola kao njihovi štićenici. Treba posebno voditi računa o tome da mlade radnice budu adekvatno zaštićene od uznemiravanja, zlostavljanja ili fizičkih napada od strane drugih stanara i radnika obezbeđenja.
- **Uklonite prepreke i učinite konkretne napore da pružite podršku i pomoć mladim radnicima da usklade poslovne i školske obaveze.** U okviru mera za promovisanje vraćanja u školu mladih radnika koji su napustili školovanje, vaša kompanija bi mogla da organizuje nastavu na posedu kompanije. Nudeći besplatne časove životnih veština, što podrazumeva i prevenciju HIV-a i AIDS-a, vaša kompanija će mladim radnicima dati mogućnost da nauče nešto o temama koje su važne za njihovu budućnost, kao i da se zaštite od rizika po zdravlje. Preduzimanje ovih koraka će pomoći mladim radnicima da se razvijaju i lično i profesionalno, a vašoj kompaniji može pomoći da ima bolje obrazovane, kompetentnije i stabilnije radnike.
- **Preduzmite mere da mladi radnici razumeju svoja radnička prava i da imaju pristup tim pravima.** Oni imaju pravo da ostvaruju ta prava pod jednakim uslovima kao i odrasli zaposleni, a to obuhvata ugovore, pravične zarade i podjednake naknade za rad podjednake vrednosti, zastupanje tokom pregovora o ugovoru, članstvo u sindikatima po njihovom izboru, kao i druge beneficije. Pomenute mere obuhvataju sledeće:
  - Stavljanje na raspolaganje svih politika zapošljavanja, informacija o zdravstvenim uslugama, bezbednosti i zaradi, što se posebno odnosi na platne listiće, u pristupačnom formatu i izraženo razumljivim jezikom.
  - Uspostavljanje disciplinskih mera kako bi se uzele u obzir posebne potrebe i psihološke sposobnosti mladih radnika. Mladi radnici imaju pravo da ih zastupa predstavnik sindikata, advokat i roditelj. Obavestite dete o njegovom pravu na potpunu poverljivost i poštujujte to pravo kada se zatraži.
  - Obezbeđivanje mogućnosti da mladi radnici podnose poverljive žalbe, u usmenoj ili pismenoj formi. Imajte u vidu njihove sposobnosti da se izraze i prepreke koje se stalno javljaju. Ako mladi radnik podnese žalbu protiv nadzornika ili drugog poslodavca koji bi mogao da mu se osveti, postarajte se da se obe strane prebace na alternativne dužnosti, zadržavajući sva svoja prava, dok se spor ne reši. Usvojite kodeks o uznemiravanju, izložite ga na vidnom mestu, upoznajte sve zaposlene sa njim i dosledno ga primenjujte.

- **Postarajte se da zarade mladih radnika budu dovoljno velike da oni mogu da imaju adekvatan životni standard**, kao i da budu u skladu sa zaradama koje se isplaćuju drugim radnicima, uzimajući u obzir stepen iskustva i obuke. Kada kompanije isplaćuju zarade koje su preniske, pa radnici ne mogu da zadovolje osnovne potrebe i ne preostaje im novca za diskrecione troškove, mladi ljudi mogu biti podložniji eksploataciji.
- **Predložite da se izabere (ukoliko je to moguće kroz strukture relevantnog sindikata) zastupnik mladih radnika koji će voditi računa o dobrobiti mladih radnika.** Taj zastupnik treba da prati zdravstveno stanje i bezbednost mladih radnika, da se stara o poštovanju njihovih radničkih prava, kao i o tome da posao ne ometa završavanje osnovnog obrazovanja. Zastupnika mogu izabrati mladi radnici u vašoj kompaniji i on treba da prođe kroz obuku za efikasnu komunikaciju kako bi mogao da im pomogne da definišu svoje potrebe i da ostvaruju svoja prava definisana u kompanijskim strategijama za podnošenje žalbi.

Iako kompanija snosi primarnu odgovornost za obezbeđivanje zaštite dobrobiti mladih radnika, gorenavedene mere se najbolje mogu definisati kroz kolektivne pregovore i konsultacije sa relevantnim sindikatima, a sa njima ih treba zajednički i sprovesti.

Sledeći slučaj ilustruje način na koji korporacija može da prati kako njeni dobavljači postupaju sa mladim radnicima.

Kako da obezbedite da i vaši dobavljači integrišu dečja prava u svoju poslovnu praksu

Kompanija Johnson & Johnson (J&J), multinacionalni proizvođač lekova i proizvoda za kuću, preduzima korake da obezbedi integraciju dečjih prava u svoj poslovni model kroz strogo sprovođenje sopstvene politike zapošljavanja, a pored toga zahteva da se i njeni dobavljači pridržavaju politike koja reguliše zapošljavanje pojedinaca mlađih od 18 godina.

Politika kompanije J&J se odnosi na one koji prave proizvode kompanije J&J ili bilo koju komponentu takvog proizvoda za kompaniju J&J ili njene filijale širom sveta. Dobavljači kompanije J&J ne mogu da angažuju nijedno lice mlađe od 16 godina. Mlada osoba starosti između 16 i 18 godina može se zaposliti samo ako je njen posao u skladu sa odredbama koje se odnose na zdravlje, bezbednost i moral navedenim u Konvenciji Međunarodne organizacije rada br. 138, a koje podrazumevaju specifična pravila u vezi sa radnim vremenom, prekovremenim radom i naknadama. Dobavljači kompanije J&J moraju se pridržavati ovih normi i pristati na periodične inspekcije. Inspekcijski izveštaji o poštovanju normi se pomno prate, a angažovanje proizvođača se prekida ukoliko se utvrdi da je dobavljač odstupio od politike o zapošljavanju mladih osoba.

www.jnj.com, veb-sajt posećen 10. aprila 2012.

© UNICEF/NYHQ2007-2752/Versiani

Korišćenje poslovnih prostorija i imovine

Uvod

Dobro obratite pažnju na ovaj odeljak ako

vaša kompanija funkcioniše u kontekstu za koji je karakteristično nešto od sledećeg:

vaša kompanija ili lanac snabdevanja pripadaju jednoj od sledećih privrednih grana:

√ svaki operativni kontekst

√ sve kompanije i privredne grane

Poslovni kapaciteti ili resursi se mogu koristiti za omogućavanje zlostavljanja i eksploatacije dece na više načina, obično bez znanja kompanije i protivno njenim vrednostima i korporativnom imidžu, a često i protivno njenim sopstvenim definisanim internim propisima. Zaposleni mogu koristiti imovinu kompanije kao što su računari ili telefoni za preuzimanje slika seksualnog zlostavljanja ili mogu zloupotrebljavati novčana sredstva kompanije, na primer tokom poslovnih putovanja, za seksualnu eksploataciju dece ili za kupovinu slika zlostavljanja dece.

Kakve veze imovina i prostorije kompanije imaju sa pitanjem dečjih prava?

Kapaciteti i prostorije kompanija koje rade u oblasti turizma i putovanja mogu se koristiti za seksualnu eksploataciju dece, pošto hotelski gosti i posetioци mogu dovesti decu u sobe radi pružanja seksualnih usluga (vidi i poglavje 3). Ponašanje zaposlenih u prostorijama kompanije ili stanovima koje obezbeđuje kompanija predstavlja dodatni rizik. Multinacionalne kompanije ili kompanije koje posluju na udaljenim, nepristupačnim lokacijama često obezbeđuju beneficije i pomoć zaposlenima koji žive u stranim zemljama u rešavanju nekih privatnih pitanja, i to obično tako što daju subvencije ili olakšavaju pronalaženje smeštaja, posluge i čuvara. Deca se često zapošljavaju kao posluge ili žive kao članovi porodice člana posluge u ograđenom prostoru stambenih zgrada koji obezbeđuje kompanija. Zlostavljanje članova posluge i njihovih porodica takođe je jedan od rizika.

Neograničeni ili neregulisani pristup Internetu u prostorijama kompanije može imati negativan uticaj na decu. Uprkos mnogim pozitivnim mogućnostima koje Internet daje deci, jer im omogućava da uče i povezuju se na nove načine, on je postojeće metode zlostavljanja dece učinio još lakšim i manje rizičnim. Kroz te nove mogućnosti nastaju nove i sve štetnije metode za kršenje dečjih prava, kao što su nasilje, seksualna eksploatacija, uznemiravanje i zastrašivanje.¹² Sve veća zabrinutost zbog izloženosti štetnim uticajima preko Interneta i drugih komunikacionih tehnologija dovela je do pokretanja brojnih inicijativa i kroz državnu regulativu i kroz dobrovoljne kodekse ponašanja u cilju podizanja svesti o deci, roditeljima i starateljima, kao i u cilju preduzimanja odgovarajućih mera za poboljšanje zaštite i rešavanje slučajeva kršenja.

Ukoliko ne uspostavi sistem efikasnog praćenja korišćenja i ne kažnjava zloupotrebu resursa kompanije, kao što su putni troškovi, kompanija može nehotice doprineti seksualnoj eksploataciji dece. U turističkim mestima, kao i na udaljenim poslovnim lokacijama koje privremeno privlače veliki broj radnika uglavnom muškog pola, kao što je slučaj u građevini i rudarstvu, za decu postoji povećani rizik od seksualne eksploatacije. Na primer, deca možda borave u blizini objekata kompanije, transportnih pravaca ili hotela i nude seksualne usluge zaposlenima ili klijentima kompanije. To može biti ili taktika deteta koja mu omogućava preživljavanje, ako nudi seks u zamenu za hranu ili sklonište, ili organizovana eksploatacija dece.

Šta vaša kompanija može da učini

- **Zaštite decu koja se možda nalaze u prostorijama vaše kompanije ili u blizini vašeg pogona i koriste vaše usluge.** Stalno, i danju i noću, pratite da li ima dece i šta ona rade u vašim prostorijama odnosno u njihovoj blizini ili u blizini transportnih stanica. Zbog toga što postoji verovatnoća da će radnici obezbeđenja i drugi zaposleni imati negativan stav i ponašanje prema toj deci, vaša kompanija može da izda jasna uputstva o prihvatljivom ponašanju prema toj deci, kao i da primeni neke druge mere. Uspostavite kontakt sa pružaocima usluga zaštite dece i socijalnih usluga i mrežama koje se time bave i radite sa njima na podizanju svesti i preduzimanju mera čiji je cilj poštovanje i podržavanje prava takve dece.
- **Obavezno morate da sprovedite zabrane zloupotrebe imovine kompanije, a budite u toku sa relevantnim informacijama i komunikacionim tehnologijama koje se koriste za seksualnu eksploataciju.** Većina kompanija je sprovela mere, kao što je instaliranje odgovarajućih blokada Interneta, kako bi zabranila korišćenje kompanijskih informacionih sistema za preuzimanje slika zlostavljanja dece, omogućavanje pružanja seksualnih usluga ili pristup dece *chat room* stranicama. Ukoliko vaša kompanija to još nije uradila, razmislite mogućnost da preduzmete takve mere u najkraćem mogućem roku. Slično tome, kompanijske strategije treba da zabrane korišćenje računara za reprezentaciju za sve aktivnosti u vezi sa seksualnim zlostavljanjem ili eksploatacijom dece. To podrazumeva zabranu zaposlenima da koriste računare za reprezentaciju, dnevnice ili kreditne kartice za pokrivanje troškova za direktnu seksualnu eksploataciju dece ili elektronsko preuzimanje materijala koji sadrži zlostavljanje dece.
- **Sačinite strategiju kojom se zaposlenima zabranjuje da angažuju kao članove posluge decu koja nisu dostigla uzrast za zapošljavanje i obavestite zaposlene o tome.** U vašoj strategiji takođe treba strogo zabraniti zaposlenima da fizički, seksualno ili psihički zlostavljaju članove posluge ili njihovu decu. Prilikom sačinjavanja takve strategije veoma je važno da se navede stav kompanije prema zaposlenima koji se ne pridržavaju te strategije.
- **Prijavite slučajeve seksualne eksploatacije nacionalnim vlastima.** Vaša kompanija treba da pomaže vlastima prilikom svake istrage o slučajevima navodnog zlostavljanja ili eksploatacije u kojima se pominju zaposleni, objekti ili resursi kompanije, i to naročito kada se takve aktivnosti tiču dece. To obuhvata *online* aktivnosti i seksualnu eksploataciju dece koja je omogućena tokom putovanja. Na taj način ćete zaposlenima i klijentima jasno dati na znanje da neće biti nikakve tolerancije u tom pogledu.

Dečja prava na radnom mestu

Obaveze kompanija da poštuju dečja prava obuhvataju sledeće:

- Staranje da se obezbede pristojni uslovi za rad vašim zaposlenima, pa i onima koji rade u vašem lancu snabdevanja;
- Uspostavljanje mehanizma provere starosti prilagođenog detetu;
- Preduzimanje odgovornih mera da se isprave slučajevi zapošljavanja dece kojima su prekršene odredbe o minimalnom uzrastu, ukoliko otkrijete takve slučajeve;
- Trenutno povlačenje deteta s radnog mesta ukoliko se utvrdi da je bilo angažovano na obavljanju nekog od najtežih oblika dečjeg rada, što obuhvata i opasne poslove definisane nacionalnim zakonom;
- Analiza internog poslovnog ponašanja kako bi se izbeglo postavljanje zahteva dobavljačima ili podugovaračima koji bi mogli da ih navedu da koriste dečji rad;
- Staranje da zarade koje isplaćujete zadovoljavaju bar osnovne potrebe vaših radnika;
- Sprečavanje, identifikacija i smanjenje štetnih uticaja na mlade radnike i njihova zaštita od rada koji je zabranjen za radnike mlađe od 18 godina;
- Vođenje evidencije o svim zaposlenima mlađim od 18 godina;
- Obezbeđivanje pristojnog rada za mlade radnike;
- Redovno obezbeđivanje zdravstvenih usluga za mlade radnike prilagođenih njihovom uzrastu, kao i usluga praćenja njihovog zdravstvenog stanja i lečenja;
- Preduzimanje mera čiji je cilj da mladi radnici razumeju svoja radnička prava i da imaju pristup tim pravima;
- Staranje da zarada mladih radnika bude dovoljna za adekvatan životni standard;
- Otklanjanje rizika po dečja prava u pogledu bezbednosti i zaštite, a u vezi sa poslovnim objektima i kadrovima tokom obavljanja poslovnih aktivnosti;
- Podnošenje izveštaja nacionalnim vlastima o slučajevima seksualne eksploatacije.

UKRATKO

Dužnosti kompanija da podržavaju dečja prava obuhvataju sledeće:

- Sprečavanje diskriminacije trudnica i majki;
- Stvaranje radnog okruženja prilagođenog majkama;
- Zaštita reproduktivnog zdravlja zaposlenih, uz posvećivanje posebne pažnje trudnicama;
- Obezbeđivanje odgovarajućih prostorija za dnevni boravak dece zaposlenih roditelja kao investicija u kadrove;
- Uzimanje u obzir potreba radnika koji imaju porodične obaveze;
- Korišćenje vašeg uticaja u okviru lanca snabdevanja i kod podugovarača u cilju iskorenjivanja dečjeg rada u njihovom celokupnom poslovanju;
- Preuzimanje aktivne uloge u iskorenjivanju siromaštva u zajednicama u kojima posluje vaša kompanija, a u okviru borbe protiv dečjeg rada;
- Uklanjanje prepreka i ulaganje konkretnih napora u podsticanje mladih radnika da se dodatno obrazuju dok rade i pružanje pomoći u tome;
- Sačinjavanje strategije kojom se zaposlenima zabranjuje da angažuju kao članove posluge decu koja nisu dostigla uzrast za zapošljavanje i obaveštavanje zaposlenih o toj strategiji;
- Staranje da smeštaj i usluge za zaposlene budu bezbedni i podesni za decu koja tu žive;
- Očekivanje od vaših zaposlenih da stvore radno mesto po meri porodice za članove svoje posluge.

KORISNI IZVORI

- Organizacija *Anti-Slavery International*, Deca koja rade kao članovi posluge: Priručnik o dobroj praksi u okviru programske intervencije, 2005, www.antislavery.org/includes/documents/cm_docs/2009/c/child_domestic_workers_interventions.pdf
- Međunarodna finansijska korporacija, Beleška o dobroj praksi: Rešavanje pitanja dečjeg rada na radnom mestu i u okviru lanca snabdevanja, 2002, [www.ifc.org/ifcext/sustainability.nsf/attachmentsByTitle/p_ChildLabor/\\$FILE/ChildLabor.pdf](http://www.ifc.org/ifcext/sustainability.nsf/attachmentsByTitle/p_ChildLabor/$FILE/ChildLabor.pdf)
- Međunarodna finansijska korporacija, Standardi realizacije 2 – Priručnik za uspostavljanje uslova rada i radne sredine, 2006, [www.ifc.org/ifcext/sustainability.nsf/attachmentsByTitle/pol_PerformanceStandards2006_PS2/\\$FILE/PS_2_LaborWorkingConditions.pdf](http://www.ifc.org/ifcext/sustainability.nsf/attachmentsByTitle/pol_PerformanceStandards2006_PS2/$FILE/PS_2_LaborWorkingConditions.pdf)
- Međunarodna organizacija rada, Eliminisanje dečjeg rada: Smernice za poslodavce, 2007, www.ilo.org/public/english/dialogue/actemp/what-wedo/projects/cl/guides.htm
- Međunarodna organizacija rada, Služba podrške za poslovni sektor, www.ilo.org/empent/areasofwork/business-helpdesk/lang-en/WCMS_DOCENT_HLP_CHL_EN/index.htm
- Međunarodna organizacija rada, Migracija i dečji rad: Analiza osetljivosti dece koja su sezonski radnici i dece koju sezonski radnici ostavljaju kod kuće, 2010, www.ilo.org/ipeinfo/product/viewProduct.do?productId=14313
- Platforma za dečji rad, Izveštaj za period 2010–2011: Poslovna praksa i naučene lekcije u vezi sa rešavanjem pitanja dečjeg rada, www.fnli.nl/var/downloads/var/mediamanager/files/uploads/Rapport%20Child%20labour%20Platform.pdf
- Kodeks ponašanja za zaštitu dece od seksualne eksploatacije u turizmu <http://www.thecode.org>, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Generalni sekretar Ujedinjenih nacija, Studija o nasilju nad decom: Nasilje nad decom na radnom mestu, 2006, www.unicef.org/violencestudy/6.%20World%20report%20on%20Violence%20against%20Children.pdf

3

Treće poglavlje Bezbedni proizvodi i usluge

U ovom poglavlju se navodi uticaj proizvoda i usluga na decu kao potrošače i decu koja su angažovana na testiranju proizvoda. Ovde se daju preporuke u vezi sa pristupom koji kompanija može da zauzme kako bi sprečila da se njeni proizvodi i usluge zloupotrebljavaju za eksploataciju i nanošenje povreda deci.

Bezbedni proizvodi i usluge

Uvod

Dobro obratite pažnju na ovaj odeljak ako	
vaša kompanija funkcioniše u kontekstu za koji je karakteristično nešto od sledećeg:	vaša kompanija ili lanac snabdevanja pripadaju jednoj od sledećih privrednih grana:
<ul style="list-style-type: none"> ✓ nepostojanje regulative koja obezbeđuje jasne bezbednosne standarde za proizvode ✓ neefikasni nacionalni sistemi zaštite deteta ✓ deca kao potrošači vaših proizvoda ✓ deca koja su izložena vašim proizvodima i uslugama ili ih slučajno koriste ✓ deca koja su angažovana na testiranju vaših proizvoda ✓ siromaštvo i nedostatak zdravih alternativa za profesionalni razvoj dece	<ul style="list-style-type: none"> ✓ umetnost i zabava ✓ roba široke potrošnje ✓ odbrana i oružje ✓ hrana i piće ✓ informacije i komunikacije ✓ proizvodnja tekstila i odeće ✓ mediji i novinarstvo ✓ farmaceutska industrija ✓ stručne, naučne i tehničke usluge ✓ transport, logistika, skladištenje ✓ turizam i putovanja ✓ vodosnabdevanje, gradska čistoća, građevina

Pitanje bezbednosti proizvoda, a naročito onih namenjenih deci, decenijama je bilo „pionirsko“ pitanje u oblasti korporativne odgovornosti. U velikoj meri zbog toga što sudski procesi koji se tiču zahteva za odštetu na ime odgovornosti za kvalitet proizvoda privlače veliku pažnju medija, većina kompanija koje imaju iskustva sa društveno odgovornim poslovanjem, a koje proizvode robu široke potrošnje, hranu i piće, lekove i sl., dobro su upoznate sa pitanjima bezbednosti proizvoda i usluga. Svest i mere koje se preduzimaju u vezi sa ovim pitanjima šire se i na druge sektore koji obezbeđuju proizvode i usluge.

Razlog za zabrinutost u vezi sa gorenavedenim je činjenica da deca nisu samo male verzije odraslih osoba. Iste karakteristike koje čine decu osetljivijim na opasnosti iz životne sredine moraju se uzeti u obzir prilikom razvoja, ispitivanja bezbednosti i testiranja proizvoda. Imajući u vidu delikatnost tema koje se tiču fizičkog i mentalnog zdravlja dece, kompanije treba da zauzmu proaktivan pristup kako bi bile sigurne da proizvodi i usluge neće negativno uticati na decu. Važno je da poslovni sektor bude u toku sa sve opsežnijim rezultatima istraživanja o potencijalnim i stvarnim uticajima proizvoda i usluga na decu. To će im omogućiti da najbolji interes deteta postave na centralno mesto prilikom donošenja najvažnijih odluka.

Zbog čega je bezbednost, testiranje i istraživanje proizvoda važno pitanje za decu?

Bezbednost proizvoda ima izuzetan značaj za kompanije. To obuhvata i proizvode namenjene deci, kao što su igračke i proizvodi koje deca slučajno koriste, a koji mogu da im naškode ako su suštinski neprikladni ili se ne koriste na odgovarajući način. Kada dete napuni 5 godina, slučajne povrede su najveća pretnja za njegov opstanak.¹³ Uvođenje standarda može biti spor i težak proces za mnoge proizvode za koje ne postoji regulativa. Čak i kada postoje, takvi standardi možda ne uzimaju u obzir specifične potrebe dece. Dobro poznati slučaj mleka zagađenog melaminom u Kini, koji je opisan u daljem tekstu, ilustruje strašne posledice po decu ako se pri donošenju odluka o proizvodu ignorišu uspostavljeni standardi.

Zagađeno mleko u Kini

Septembra 2008. godine kineska kompanija za proizvodnju mlečnih proizvoda Sanlu javno je priznala da je širom sveta (ali najviše u Kini) svesno prodavala mlečne proizvode zagađene melaminom, hemikalijom koja se koristi u proizvodnji plastike. Zagađeno mleko je ostavilo ozbiljne posledice po zdravlje više od 300.000 dece, a šestoro dece je u Kini zbog toga i umrlo. Tokom 2009. godine kineski sud je osudio 21 zaposlenog kompanije Sanlu (između ostalih i direktore te kompanije) zbog dodavanja melaminina mlečnim proizvodima kako bi se povećao procenat proteina. Sud je dosudio različite kazne zatvora, u trajanju od pet godina do doživotne kazne zatvora, kao i ogromne novčane kazne za kompaniju.

Centar za resurse u vezi sa poslovanjem i ljudskim pravima, tužbe protiv kompanije Sanlu (u vezi sa zagađenim mlekom u Kini), www.business-human-rights.org/Categories/Lawlawsuits/Lawsuitsregulatoryaction/LawsuitsSelectedcases/Sanlulawsuitsretaintedmilk-in-China, veb-sajt posećen 15. februara 2012.

Istraživanje i testiranje proizvoda tokom kojih se angažuju deca pokreće važna etička pitanja, posebno u zemljama u razvoju, gde roditelji ili staratelji možda malo ili nedovoljno znaju na koji način treba da se sprovede bezbedni i etički istraživački eksperimenti. Ekonomski pritisci mogu da ih navedu da prijave svoju decu za učešće u takvim eksperimentima ne proveravajući da li su oni bezbedni. U nekim od mnogih slučajeva kada su deca učestvovala u farmaceutskom testiranju i pretrpela ozbiljna oštećenja zdravlja, testiranje je obavljeno bez saglasnosti ili znanja roditelja; u drugim slučajevima, nisu date informacije o potencijalnim neželjenim dejstvima lekova.

Kako se proizvodi i usluge mogu zloupotrebiti za eksploataciju dece

Pored pitanja koja se pokreću u vezi sa bezbednošću proizvoda i usluga, postoji sve veća zabrinutost zbog njihove zloupotrebe za eksploataciju dece. Iako nijedna odgovorna kompanija ne bi namerno eksploatisala ili tolerisala eksploataciju dece, kompanije koje rade u određenim sektorima moraju razmotriti da li obezbeđuju proizvode, usluge ili resurse zaposlenima i klijentima koji olakšavaju ili čak podstiču seksualnu eksploataciju i zlostavljanje dece. Seksualna eksploatacija dece u kontekstu putovanja i turizma predstavlja globalni fenomen. Ljudi koji putuju na određene destinacije u cilju seksualne eksploatacije dece redovno koriste turističku infrastrukturu (hotele, avio-kompanije, tur-operatore, turističke agencije itd.). Tipičan scenario je da putnici, i domaći i strani, zlostavljaju decu koja su prisiljena da se bave prostitucijom obično u velikim turističkim mestima, ne samo u zemljama koje su popularne turističke destinacije već i tamo gde je pravni sistem neefikasan u pronalaženju i procesuiranju zlostavljača dece. Seksualna eksploatacija dece se odigrava i na organizovan i na improvizovan način u barovima, hotelima i u drugim turističkim objektima, a podstiču je složene kriminalne mreže koje za te svrhe u okviru trgovine ljudima kupuju decu, koja se uglavnom prebacuju iz seoskih u gradske oblasti. Kompanije koje se bave putovanjima, turizmom i transportom mogu imati važnu ulogu u sprečavanju korišćenja njihovih usluga ili objekata u te svrhe. Slično tome, kompanije koje izdaju kreditne kartice mogle bi da spreče počinioce takvih krivičnih dela da kreditnom karticom plaćaju usluge seksualne eksploatacije i zlostavljanja dece, između ostalog i eksploataciju dece u pornografiji.

Informacione tehnologije se takođe u velikoj meri koriste za eksploataciju dece. Prilikom korišćenja Interneta, mobilnih telefona, računara, video igrice i mnogih drugih raspoloživih tehnologija, deca se suočavaju sa stvarnim rizicima od štetnih uticaja. Iako Internet deci otvara pozitivne mogućnosti za učenje i povezivanje, omogućio je i osmišljavanje novih i sve štetnijih metoda za kršenje dečjih prava. Internet može biti sredstvo koje omogućava seksualnu eksploataciju, uznemiravanje i zastrašivanje dece (npr. sajber-nasilništvo), kao i izlaganje dece neprikladnim i opasnim materijalima ili sadržaju. Njegov sadržaj može navoditi decu i da primenjuju nasilje ili druge oblike psiholoških manipulacija, npr. samopovređivanje ili nanošenje povreda drugima.

VAŽNO Opcioni protokol Konvencije o pravima deteta o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji

Države potpisnice Opcionog protokola Konvencije o pravima deteta o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji imaju zakonsku obavezu da krivično sankcionišu širenje ili posedovanje dečje pornografije (Opcioni protokol o prodaji dece, član 2.1c), kao i da obezbede da svi počinioци, pa i pravna lica, budu pozvani na pravnu odgovornost (Opcioni protokol o prodaji dece, član 3.4). To može biti nametanje dalekosežnih obaveza Internet provajderima i sličnim kompanijama, pa čak i onima koje hostuju vrlo „legalan“ sadržaj, kao što su društveni mediji.

Šta vaša kompanija može da učini

- **Razumevanje posledica svog uticaja i postupanje u skladu sa nacionalnim zakonima i važećim standardima.** Mnoge zemlje imaju konkretne, često i obavezne standarde za veliki broj proizvoda i usluga za decu, što obuhvata i igračke, nameštaj za dečje sobe, dečju odeću, opremu za igrališta i zaštitnu opremu, npr. kacige. Standardi uzimaju u obzir prihvatljiv nivo štetnih supstanci i pitanja bezbednosti i sigurnosti. Štaviše, većina zemalja ima dodatne zakone koji štite decu od seksualnog zlostavljanja i seksualne eksploatacije u skladu sa međunarodnim standardima.
- **Ukoliko nacionalni zakoni ne postoje, koristite relevantne međunarodne standarde kao smernice.** Međunarodne i nacionalne organizacije koje se bave postavljanjem standarda, kao i određene privredne grane, sačinile su standarde za bezbednost proizvoda koji uzimaju u obzir konkretne zahteve za zaštitu zdravlja i dobrobiti dece. Na primer, u Vodiču br. 50 Međunarodne organizacije za standardizaciju (ISO) i Međunarodne elektrotehničke komisije (IEC) – Smernice za bezbednost dece, navode se smernice za proizvođače i regulatorna tela za identifikaciju poznatih opasnosti kod proizvoda i za njihovo smanjivanje na prihvatljiv nivo. Forumi u kojima učestvuju više aktera ili organizacije civilnog društva takođe mogu da obezbede najvažnije informacije o potencijalnim rizicima po decu. Niz poslovnih i trgovačkih udruženja je sačinio sopstvene bezbednosne standarde.
- **Identifikovanje i umanjeње potencijalnih opasnosti po zdravlje usled nepravilnog, pa čak i pravilnog korišćenja proizvoda ili usluga.** Proizvodi namenjeni deci treba da ispunjavaju naročito visoke zahteve u pogledu kvaliteta i bezbednosti. Proizvodi koji nisu namenjeni deci, ali koji ipak predstavljaju opasnost za decu, takođe se moraju ispitati u smislu bezbednosti. Vaša kompanija može da usvoji dokazane metode za smanjenje rizika, npr. pakovanje koje dete ne može da otvori i stavljanje etiketa na lekove i supstance sa upozorenjem da su ti proizvodi otrovni za decu. Ako postoje dokazi da deca stalno koriste neki vaš proizvod, vaša kompanija treba da ode dalje od osnovnog smanjenje rizika i da razmotri preduzimanje odgovarajućih mera da promeni taj proizvod. U daljem tekstu se navodi jedan primer korporativne inicijative za eliminisanje opasnih proizvoda.

© UNICEF/LAOA2011-00082/Tnterall

Promovisanje politike proizvodnje netoksičnih proizvoda u Čileu u cilju sprečavanja udisanja lepka i drugih negativnih uticaja na zdravlje dece

Krajem devedesetih godina prošlog veka, rasprostranjena praksa udisanja lepka u Čileu bila je uzrok oštećenja mozga i smrtnih slučajeva kod dece sa ulice. Reagujući na taj rasprostranjeni problem i pažnju javnosti, proizvođač Henkel Chile S.A. je odlučio da eliminiše toksični aditiv toluen iz svojih proizvoda za lepljenje i napravio je alternativni proizvod koji postiže iste rezultate, a izaziva manje zdravstvene probleme kada se zloupotrebljava.

Preduzimajući korake za rešavanje tog problema u širem kontekstu, kompanija je obezbedila informacije o proizvodu i obuku o raznim opasnostima od toksičnih proizvoda. Kompanija je usvojila strategiju za zamenu proizvoda koji se zasnivaju na rastvaračima (solvent-based) proizvodima koji su bez rastvarača (solvent-free) gde god je to moguće. Kada je ta zamena bila nemoguća iz tehničkih razloga, kompanija je koristila formulacije koje su u najmanjoj mogućoj meri bile privlačne za udisanje, uz maksimalna svojstva u smislu zdravlja i bezbednosti na radu za korisnika.

Kompanija Henkel Chile je pomogla i da se pri Udruženju hemijske industrije formira komisija za ispitivanje da li bi bilo preporučljivo u Čileu uvesti potpunu zabranu korišćenja toluena za kontaktni cement. Kompanija je obezbedila zastupanje i naučne studije koje su doprinele da se i druge kompanije iz te industrijske grane i predstavnici Ministarstva zdravlja ubede da podrže usvajanje nacionalnog zakona kojim se zabranjuju proizvodnja i marketing lepkova koji sadrže toluen. Za svoju pionirsku ulogu Henkel je dobio nacionalnu nagradu za unapređenje zdravlja od čileanskog ministra zdravlja. I ostale kompanije iz Henkel grupe sledile su primer kompanije Henkel Chile i od kraja 2010. godine nijedan Henkelov lepak za široku upotrebu ne sadrži toluen.

<http://sustainabilityreport2010.henkel.com/management/sustainability-council/members/enric-holzbacher.html?print=1>, veb-sajt posećen 2. maja 2012.

- **Utvrđite sve rizike koji mogu doprineti da se vaši proizvodi i usluge koriste za eksploataciju dece.** Procenite da li vaši proizvodi ili usluge, što obuhvata i resurse ili objekte koje koriste vaši klijenti, možda omogućavaju eksploataciju i zlostavljanje dece, pa i sekundarne ili indirektno rizike koji proizlaze iz njihovog korišćenja. Na osnovu procene preduzmite proaktivne mere da sprečite takvu eksploataciju. Te aktivnosti podrazumevaju razvoj proizvoda tokom kojeg se uzimaju u obzir specifični faktori rizika, obuku kadrova, kao i podizanje svesti kadrova i klijenata o zakonskim, moralnim i fizičkim posledicama eksploatacije dece i o tome kako i gde takvu eksploataciju treba prijaviti. Partnerstvo sa drugim kompanijama iz vašeg sektora može biti od koristi, pošto i one verovatno imaju sličan profil rizika. Na primer, kompanije koje rade u sektoru turizma i putovanja su usvojile Kodeks ponašanja za zaštitu dece od seksualne eksploatacije u oblasti putovanja i turizma (<http://www.thecode.org>). Kompanije koje se pridržavaju ovog kodeksa preuzele su obavezu da razrade strategije i naprave obuku koja će obezbediti primenu kodeksa, kao i da putnicima daju informacije o zabrani seksualne eksploatacije dece u katalozima, brošurama, filmovima koji se prikazuju tokom avionskih letova, na putničkim kartama i na veb-sajtovima.
- **Sprovedite istraživanja u kojima će deca učestvovati u skladu sa međunarodnim i nacionalnim etičkim i naučnim smernicama.** Svako istraživanje koje se sprovodi sa decom ili na deci sme se sprovoditi samo ako je to neophodno i ako se konkretno odnosi na njihove zdravstvene potrebe, a ne može se uspešno sprovesti na odraslima. Ako se odlučite za određeno ispitivanje u kojem bi bila angažovana grupa dece, biće neophodno da pribavite jasno naučno obrazloženje, kao i da u potpunosti otkrijete koristi i rizike za tu populaciju. Vaša kompanija treba da se postara da rizici po dete budu mali i mora biti sigurna da će tako dobijena saznanja imati izuzetan značaj. Neophodno je da, nakon dobijanja svih informacija, dobrovoljan pristanak daju i zakonski staratelj i dete, ukoliko su njegov uzrast i zrelost takvi da dete može da dâ dobrovoljan pristanak nakon dobijanja svih informacija.
- **Postarajte se da dobijete odgovarajuću saglasnost deteta ukoliko je to svrsishodno.** Ukoliko dete odbije da učestvuje, ta njegova odluka se mora poštovati, bez obzira na to što je roditelj dao svoj pristanak. Kako bi se sprečilo da roditelji ili staratelji eksploatišu dete radi finansijske dobiti, najbolje je ne davati finansijsku naknadu osim naknade stvarnih troškova. Tokom celokupnog procesa treba konsultovati stručnjake, a angažovano osoblje treba da prođe obuku o zdravlju dece. Kao što se roditeljima moraju obezbediti adekvatne, lako razumljive informacije, isto se mora učiniti i za decu, pored toga što će im se dati prilika da daju svoje mišljenje. Imajte na umu da deca imaju različite sposobnosti i metode za razumevanje i izražavanje mišljenja.

- **Za kompanije koje rade u sektoru informacionih i komunikacionih tehnologija – preduzmite korake da zaštitite decu i mlade.** Ukoliko vaša kompanija obezbeđuje Internet usluge, mobilne telefone, odnosno kompjuterske i video igrice, onda uvođenje mera za zaštitu dece treba da vam bude standardna praksa pri razvoju novih tehnologija. Ti standardi obuhvataju:

- Tehnologiju koja filtrira i procenjuje sadržaj kako bi pojedinci i Internet provajderi mogli da spreče da štetni materijali uđu u njihovu sferu.
- Sisteme za procenu radi identifikovanja sadržaja koji deca smeju da pregledaju, kao što su Asocijacija za ocenjivanje Internet sadržaja (ICRA), međunarodna neprofitna članska organizacija, ili Odbor za ocenjivanje zabavnog softvera (ESRB), poslovna organizacija koja ocenjuje sadržaj video i kompjuterskih igrica.
- Kontrolu pristupa veb-sajtovima kroz mogućnost registrovanja za korišćenje stranica ukoliko je dostignut minimalni uzrast (najčešće 13 godina) i proveru da li je krajnji korisnik odgovarajuće starosti i da li može da donosi odgovarajuće odluke. Neki dečji sajtovi imaju politiku privatnosti i zahtevaju dozvolu roditelja za otkrivanje ličnih podataka i roditeljski „veto“ (*override*) na interakciju sa sajtom. Druga potencijalna rešenja obuhvataju zahtev da Internet provajderi beleže i proveravaju podatke o klijentima kako bi bili sigurni da data imena nisu lažna, zahtev da Internet provajderi vode evidenciju o informacijama koje su prošle kroz njihove servere tokom dogovorenog minimalnog vremenskog perioda i zahtev da Internet provajderi odbiju grupe koje eksplicitno navеду da se u sadržaju njihovih sajtova mogu naći i slike zlostavljanja dece.¹⁴
- Mehanizme izveštavanja, što podrazumeva i stranice na veb-sajtovima za dečju bezbednost gde korisnici mogu odmah prijaviti svoj problem.¹⁵
- Saradnju sa policijskim organima u cilju detektovanja i prijave krivičnih dela počinjenih na Internetu, kao što su priprema deteta za sastajanje u realnom svetu (*grooming*) ili uznemiravanje.
- Uklanjanje i blokiranje nelegalnog sadržaja.¹⁶
- Zapošljavanje kadrova koji su stručni za zaštitu dece od strane Internet provajdera i drugih provajdera informacionih i komunikacionih tehnologija.
- Blokiranje plaćanja za slike zlostavljanja dece kreditnim karticama ili putem nekih drugih sistema plaćanja.¹⁷

U uokvirenom tekstu koji sledi opisana je koalicija javnih, privatnih i neprofitnih organizacija koja se bori protiv eksploatacije dece u pornografiji tako što prati, ometa i prekida proces plaćanja.

VAŽNO

Finansijska koalicija protiv dečje pornografije (FCACP) predstavlja oblik saradnje organizacija iz privatnog sektora, policijskih organa i nevladinih organizacija. Koaliciju čine vodeće banke, kompanije koje izdaju kreditne kartice i kompanije koje obrađuju te podatke, kompanije koje pružaju usluge plaćanja preko trećeg lica i Internet provajderi, a u njoj je zastupljeno 95% tržišta platnih usluga SAD. Cilj koalicije FCACP je da ometa finansijski aspekt komercijalne dečje pornografije tako što prati tokove sredstava i zatvara platne račune preko kojih se obavljaju nelegalne transakcije. Ova koalicija se uglavnom fokusira na operativni aspekt i mada je nekoliko kompanija dalo priloge, to nije zahtev koji se mora ispuniti za učešće. Koaliciju sponzorišu i njome upravljaju Međunarodni centar za nestalu i eksploatisanu decu i Nacionalni centar za nestalu i eksploatisanu decu sa sedištem u SAD.

U uokvirenom tekstu koji sledi daje se primer razvoja inovativnog proizvoda čiji je cilj da doprinese poboljšanju života deteta.

STUDIJA SLUČAJA

Smanjenje pothranjenosti kroz unapređenje proizvoda

Ekstremna pothranjenost kod dece jedna je od najtežih i prečestih posledica vanrednih situacija, bilo da su u pitanju glad, prirodne katastrofe ili oružani sukobi. Kada je 1986. godine osnovana francuska prehrambena kompanija *Nutriset* nisu postojali konkretni proizvodi za lečenje ozbiljne akutne pothranjenosti. Pomoć u hrani se zasnivala na poljoprivrednim viškovima iz razvijenih zemalja i nije ispunjavala dečje nutritivne potrebe. *Nutriset* je usmerio svoje napore na pronalaženje rešenja koja doprinose borbi protiv pothranjenosti koja pogađa 115 miliona dece širom sveta.¹⁸

Reagujući na izazov, *Nutriset* je 1996. godine proizveo prvu gotovu funkcionalnu hranu, pod nazivom *Plumpy'nut*. *Plumpy'nut* je proizvod na bazi kikirikija i poznat je kao „čudesna hrana protiv gladi“. To je proizvod koji se lako koristi, jeftin je i hranljiv; ima energetske vrednosti od 500 kcal i pojačan je biljnom masnoćom i mlekom u prahu, a obogaćen je vitaminima i mineralima. Ne mora se čuvati u frižideru, ne mora se doradivati i može se konzumirati direktno iz kesice u koju je upakovan. Koristi se kod kuće bez medicinskog nadzora i poboljšava mogućnost izlečenja dece koja pate od akutne pothranjenosti.

© UNICEF/NYHQ/2009-2647/Prizzi

Bezbedni proizvodi i usluge

Obaveze kompanija da poštuju dečja prava obuhvataju:

- Razumevanje potencijalnog uticaja proizvoda i usluga na dečja prava i postupanje u skladu sa nacionalnim zakonima i važećim standardima. Ukoliko ne postoje nacionalni zakoni, kao smernice koristite relevantne međunarodne standarde.
- Identifikovanje i umanjivanje potencijalnih opasnosti po zdravlje zbog nepravilnog, pa čak i pravilnog korišćenja proizvoda ili usluga.
- Utvrđivanje rizika koji mogu doprineti da se vaši proizvodi i usluge koriste za eksploataciju dece.
- Sprovođenje istraživanja u kojima učestvuju deca u skladu sa međunarodnim i nacionalnim etičkim i naučnim smernicama.
- Pribavljanje odgovarajuće saglasnosti deteta, kada je to neophodno.

Obaveze kompanija da podržavaju dečja prava obuhvataju:

- Pronalaženje mogućnosti da se podržavaju dečja prava kroz proizvode i usluge koji im omogućavaju da opstanu i napreduju.

- Američki kongres, Pravni lekovi i druga sredstva Kancelarije javnog tužioca SAD za trajno eliminisanje eksploatacije dece danas, Dekret iz 2003, JAVNO PRAVO 108–21, 30. april 2003, www.justice.gov/criminal/ceos/ProTECT.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Savet Evrope, Konvencija o zaštiti dece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja, 2007, <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=201&CM=8&DF=&CL=ENG>, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Savet Evrope, Konvencija o sajber-kriminalu, 2001, <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=185&CM=8&DF=&CL=ENG>, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Savet međunarodnih organizacija za medicinske nauke (CIOMS) u saradnji sa Svetskom zdravstvenom organizacijom, Međunarodne etičke smernice za biomedicinska istraživanja u kojima učestvuju ljudska bića, 2002, www.fhi.org/training/fr/retc/pdf_files/cioms.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Platforma Evropske unije o ishrani, fizičkoj aktivnosti i zdravlju, http://ec.europa.eu/health/ph_determinants/life_style/nutrition/platform/platform_en.htm, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Evropska komisija, Evropski okvir za bezbednije korišćenje mobilnih uređaja od strane mlađih tinejdžera i dece, http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/self_reg/phones/index_en.htm, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Finansijska koalicija protiv dečje pornografije, Trendovi u migraciji, hostovanju i plaćanju veb-sajtova koji sadrže dečju pornografiju, FCACP, maj 2008, www.ecpat.net/WorldCongressIII/PDF/Publications/White_Papers/FCaCP_WCIII_WhitePaper_ENG.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Hecht, Mark E., Odgovornost privatnog sektora u borbi protiv komercijalne seksualne eksploatacije dece, ECPAT International, 2008.
- IBFAN Penang, Postupate li u skladu sa kodeksom? Vodič za razumevanje kodeksa za proizvođače i distributere, www.ibfan.org/code-publications.html, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- INHOPE, <http://inhope.org/gns/about-us/about-inhope.aspx>
- Međunarodna organizacija za standardizaciju, ISO/IEC Vodič 50:2002, Aspekti bezbednosti – Smernice za bezbednost dece, www.iso.org/iso/iso_catalogue/catalogue_tc/catalogue_detail.htm?csnumber=32941, veb-sajt posećen 20. februara 2012.

- Pinheiro, Paulo Sergio, Globalni izveštaj o nasilju nad decom, Studija generalnog sekretara Ujedinjenih nacija o nasilju nad decom, Ujedinjene nacije, Ženeva, 2006, www.unviolencestudy.org, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Centar za borbu protiv dečje eksploatacije i zaštitu dece na Internetu, www.ceop.police.uk, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Kodeks ponašanja za zaštitu dece od seksualne eksploatacije u oblasti turizma i putovanja, <http://www.thecode.org>, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Evropska finansijska koalicija protiv komercijalne seksualne eksploatacije dece na Internetu, 14 meseci kasnije: Kombinovani izveštaj Evropske finansijske koalicije 2009–2010, www.ceop.police.uk/Documents/EFC%20Strat%20asses2010_080910b%20FINaL.pdf, veb-sajt posećen 20. februar 2012.
- Deklaracija iz Rio de Žaneira i poziv na akciju u cilju sprečavanja i zaustavljanja seksualne eksploatacije dece i adolescenata, 2004, www.ecpat.net/WorldCongressIII/PDF/outcome/WCIII_outcome_Document_Final.pdf, veb-sajt posećen 20. februar 2012.
- Globalna inicijativa Ujedinjenih nacija za borbu protiv trgovine ljudima (UN.GIFT), Trgovina ljudima i poslovanje, 2010, www.ungift.org/docs/ungift/Private_Sector_Web.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- UNICEF-ov istraživački centar Innocenti, Zaštita dece od nasilja, seksualnog zlostavljanja i eksploatacije u online i offline okruženju, 2011, www.unicef-irc.org/publications/pdf/ict_techreport2_eng.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- UNICEF, Globalni izveštaj Svetske zdravstvene organizacije o sprečavanju dečjih povreda, http://whqlibdoc.who.int/publications/2008/9789241563574_eng.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Svetska zdravstvena organizacija, Klinički eksperimenti koji se vrše na deci, www.who.int/ictcp/child/ethics/en
- Svetska zdravstvena organizacija, Napravite lekove za decu prilagođene njihovoj veličini, www.who.int/childmedicines/en/index.html, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Svetska zdravstvena organizacija, Skup preporuka za marketing hrane i bezalkoholnih pića usmeren ka deci, 2010, http://whqlibdoc.who.int/publications/2010/9789241500210_eng.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Svetska zdravstvena organizacija, Sprečavanje dečjih povreda, 2011, http://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA64/a64_23-en.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.

4

Četvrto poglavlje Odgovorni marketing i reklamiranje

U ovom poglavlju se ističe moćan uticaj marketinga i reklama na decu, kao i sve veća pažnja koju ovoj temi posvećuju poslovni sektor, vlade i akteri iz civilnog društva. Ovde se predlažu aktivnosti koje vaša kompanija može da preduzme kako bi eliminisala negativan uticaj marketinga i kreirala pozitivne poruke za decu.

Uvod

Dobro obratite pažnju na ovaj odeljak ako

vaša kompanija funkcioniše u kontekstu za koji je karakteristično nešto od sledećeg:	vaša kompanija ili lanac snabdevanja pripadaju jednoj od sledećih privrednih grana:
<ul style="list-style-type: none"> ✓ deca kao potrošači proizvoda i/ili usluga koje vi reklamirate ✓ nepostojanje regulative koja nudi jasne standarde na osnovu dečjeg senzibiliteta ✓ veliko korišćenje mreža društvenih medija u marketingu usmerenom ka deci i mladima 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ umetnost i zabava ✓ roba široke potrošnje ✓ hrana i piće ✓ informacije i komunikacije ✓ proizvodnja tekstila i odeće ✓ farmaceutska industrija ✓ igračke, gadžeti i igrice ✓ duvan i alkohol

Marketing koji je usmeren ka deci ili je u vezi sa decom predstavlja sve unosniji biznis u mnogim delovima sveta i privlači sve veću pažnju roditelja, regulatornih tela, poslovnog sektora i civilnog društva. Neki proizvodi, npr. hrana za bebe i lekovi za decu, reklamiraju se roditeljima, dok se drugi proizvodi reklamiraju direktno deci koja od malih nogu počinju da donose sopstvene odluke o kupovini. Kompanije takođe prilikom reklamiranja hrane, proizvoda za zabavu ili čak motornih vozila koriste uticaj koji deca imaju na trošenje svojih roditelja (faktor „dosađivanja“).¹⁹ Sve veća povezanost sa celim svetom, u kojem su deca možda najstrastveniji kupci, otvorila je nove sfere za marketinške stručnjake da do njih dopru često bez znanja ili nadzora roditelja ili staratelja.

Vlade i druga tela, pa i Ujedinjene nacije, ispituju negativne efekte marketinga usmerenog na decu, a neki su oformili jedinice koje su posebno zadužene za analizu ove vrste reklamiranja. Pretnja od strože regulacije, npr. zahtevi u nekim zemljama da se korisnicima, a naročito deci, daje više informacija u vezi sa sadržajem masti, soli i šećera u brznoj hrani, menja dinamiku marketinga usmerenog ka potrošaču u nekim aspektima.²⁰ U međuvremenu, brojne poslovne grupe su dobrovoljno izradile samoregulatorne međunarodne kodekse ponašanja u kojima se posebno obrađuje tema marketinga usmerenog ka deci. Propisi koji se mogu sprovesti moraju se poštovati kako bi se osigurao najviši nivo zaštite dece od ciljanog marketinga i reklama.

© UNICEF/NYHQ/2006-1600/Prizri

Kakve veze marketing i reklame imaju sa pitanjima dečjih prava?

U vezi sa marketingom i reklamama usmerenim ka deci postavljaju se brojna pitanja koja se tiču dečjih prava, a koja se ne postavljaju kada je reč o reklamama za odrasle.

Pošto nemaju kritičku svest da procene reklamne poruke, deca su često sklona da ih prihvate kao istinite, tačne i nepristrasne, što može iskriviti njihovu sliku o svetu, pa čak i biti opasno po njihovo zdravlje i razvoj. Predadolescenti i adolescenti su posebno osetljivi na pritisak da se prilagode grupnim standardima, pa i onim koji se zasnivaju na rasnim i etničkim dimenzijama, i moguće ih je navesti da koriste proizvode kao što su kreme za izbeljivanje kože, cigarete i alkohol, što jača njihov osećaj pripadanja, ali šteti njihovom zdravlju i dovodi ih u situacije visokog rizika. Reklame mogu imati moćan uticaj na ponašanje i samopoštovanje dece, npr. prikazivanje nasilnog ili seksualizovanog ponašanja ili nerealnih telesnih ideala kao normalnih, što može sputati njihov zdrav psihološki i socijalni razvoj. Isključivo fokusiranje na potrošnju može dovesti do loših finansijskih navika u ranom dobu.

Sve češće deca širom sveta bez nadzora pristupaju brojnim medijima koje je mnogo teže nadgledati nego tradicionalne, kao što su radio ili televizija. U isto vreme marketing usmeren ka deci se proširio na sve raznovrsnije i brojnije metode (elektronsko slanje poruka na prodajnim mestima, dečji klubovi, događaji, Internet, društvene mreže na Internetu), pa čak i na škole. Postojeći sistemi regulacije, što se odnosi i na sadržaj za odrasle ili sadržaj ograničen na određeni uzrast, koji se primenjuju pri ocenjivanju prikladnosti televizijskih ili filmskih sadržaja za određeni uzrast, nisu dovoljni za regulisanje novih digitalnih medija. Stručnjaci za marketing i reklame sve češće angažuju samu decu kao „ambasadore brenda“, koji šire informacije o muzici, odeći, grickalicama i drugim proizvodima. Često se deci plaća gotovinom ili u naturi (vaučeri, besplatni uzorci ili karte za koncerte) za promovisanje proizvoda na *online* društvenim mrežama, chat room stranicama i blogovima. To ne samo što doprinosi sve većem vršnjačkom pritisku nego i komercijalizaciji prijateljstva.

Raste zabrinutost zbog uticaja marketinga na dečje fizičko i mentalno zdravlje. Stopa dečje gojaznosti ubrzano raste i u razvijenim zemljama i u zemljama u razvoju, što je povezano sa razvojem i marketingom kalorične hrane i pića koji su siromašni mikronutrijentima, a bogati mastima, šećerom i soli i direktno se reklamiraju deci. Procenjuje se da je tokom 2010. godine više od 42 miliona dece mlađe od 5 godina imalo prekomernu težinu ili je bilo gojazno, a da skoro 35 miliona te dece živi u zemljama u razvoju. U primeru koji sledi navodi se stalni uspeh kampanje za pranje ruku usmerene ka deci čiji je cilj promovisanje zdravog ponašanja i prevencija bolesti.

STUDIJA SLUČAJA

Reklamiranje pranja ruku ne može biti loše

Velika kompanija koja proizvodi robu široke potrošnje, *Unilever*, promovise postizanje dobrog zdravlja kroz održavanje higijene u svojoj desetogodišnjoj strategiji za društveno odgovorno poslovanje, *UNILEVER-ov plan održivog življenja*, koja je objavljena 2010. godine. *Unilever* koristi svoje proizvode za podsticanje zdravog načina života u detinjstvu – od prava na igru do pravilnog pranja ruku.

Antibakterijski sapun ove kompanije, *Lifebuoy*, počeo je da se prodaje u Velikoj Britaniji 1894. godine u vreme kada su stalno pretile epidemije tifusa, velikih boginja, kolere i difterije. Danas ovaj brend stalno sprovodi programe edukacije o higijeni u Bangladešu, Indiji, Indoneziji, Pakistanu, Šri Lanki i Vijetnamu i podučava decu da je pranje ruku veoma važno za sprečavanje bolesti povezanih sa dijarejom. *Unilever* je u 80 škola u Keniji upisao 100.000 dece koja će biti pokretači promena u kampanji za pranje ruku.

Uz angažovanje dece u širenju poruka kroz svoje kampanje za pranje ruku, *Unilever* saraduje i sa vladama, međunarodnim agencijama (UNICEF i SZO) i mnogim nevladinim organizacijama. *Unilever* je, uz druge međunarodne aktere, i član Globalnog partnerstva javnog i privatnog sektora za pranje ruku sapunom, koje je uvelo Svetski dan pranja ruku – 15. oktobar.

www.sustainable-living.unilever.com, veb-sajt posećen 20. februara 2012.

Šta vaša kompanija može da učini

- **Usvojite odgovornu strategiju za marketing i reklamiranje i ostvarite širok uvid u to šta znači kada je nešto „štetno“ za decu.** Da biste to uradili, moraćete da napravite svestan izbor da činite ono što je neophodno kako biste se uzdržali od direktnog marketinga koji može da naškodi deci na mentalnom, moralnom ili fizičkom nivou. Ukoliko vaša kompanija radi u oblasti u kojoj je nacionalni zakon slab ili nejasan ili ne postoji, budite proaktivni i primenite marketinšku strategiju koja podrazumeva najbolju postojeću praksu u vezi sa reklamama usmerenim ka deci. Iskoristite predloge i primere iz ovog vodiča i potražite inspiraciju u drugim regulatornim programima, bilo vladinim bilo korporativnim, kao i u drugim objavljenim smernicama kako biste formulisali sopstvenu strategiju. Podržavajte vladine inicijative za razvoj odgovarajućih standarda koji štite prava deteta.
- **Redovno ažurirajte svoju strategiju za marketing i reklamiranje kako biste mogli da idete u korak s medijskim kontekstom koji se brzo menja.** To će vam omogućiti da prepoznate i proaktivno otklonite negativni uticaj digitalnih medija, pa i korišćenje personalizovanih promocija usmerenih konkretno na decu, koje često ne omogućavaju nadzor i posredništvo roditelja. To će takođe podsticati malu decu da traže dozvolu od roditelja ili staratelja pre nego što daju informacije licu koje radi u marketingu, a koje će uložiti razumne napore da pribavi saglasnost roditelja.
- **Nemojte koristiti likove iz crtanih filmova, mlade glumce ili druge simbole koji bi mogli da zainteresuju mlađu publiku za reklamu vašeg proizvoda.** Ako koristite likove iz dečjih TV programa kao podršku za proizvode ili ako reklame puštate u pauzama TV programa u kojima se ti likovi pojavljuju, razlika između programa i reklame postaje zamagljena u umu deteta.²¹
- **Nemojte postavljati reklame na lokacijama ili mestima za koje je poznato da ih posećuju ili da im pristupaju deca koja nisu dostigla uzrast kojem je proizvod namenjen.** Najmanje što možemo da učinimo jeste da dečje okruženje, npr. škole, dnevni boravci i predškolske ustanove, ne bude mesto za komercijalne promocije koje su konkretno namenjene deci.²² Preduzmite adekvatne bezbednosne mere da zaštitite decu na svim mestima na kojima je prisutan Internet marketing, pa i na *chat room* sajtovima, blogovima i veb-stranicama.
- **Nemojte angažovati decu kao „ambasadore brenda“ niti u vršnjačkom marketingu u školama ili na online društvenim mrežama.** Decu ne treba koristiti ili eksploatisati kao „marketinšku tehniku“ za promovisanje proizvoda u školama ili negde drugde. U Bejlijevom izveštaju „Pustite decu da budu deca“ (vidi uokvireni tekst na kraju ovog poglavlja) daju se dodatne smernice na temu komercijalizacije i seksualizacije dece. Iskoristite svoje učešće i uticaj u poslovnim grupama ili udruženjima kako biste zastupali odgovarajuće principe ili kodeks ponašanja za celokupni sektor koji mogu pomoći da se spreči takva praksa.
- **Zauzmite odgovoran pristup u marketingu i reklamiranju dečje hrane i u dizajniranju etiketa na dečjoj hrani.** Izbegavajte marketing hrane i bezalkoholnih pića koji sadrže veliki procenat zasićenih masti, transmasnih kiselina, slobodnih šećera ili soli. Posebno izbegavajte marketing u okruženjima kao što su vrtići, škole (tu spadaju i školske menze i automati za prodaju), igrališta i lokacije na kojima se pružaju pedijatrijske usluge ili tokom sportskih i kulturnih aktivnosti po meri deteta. Sprovodite marketinšku praksu koja je u skladu sa ciljevima navedenim u preporukama SZO u vezi sa marketingom takve hrane.²³ Kada je to neophodno, promenite sastav vašeg proizvoda kako biste smanjili količinu masti, kalorija, šećera i soli i na svoje proizvode stavljajte etikete koje su formulisane tako da mladim potrošačima daju jasne informacije o nutritivnoj vrednosti. Promovišite dobru praksu kod dece i adolescenata, npr. fizičku aktivnost, odgovornu konzumaciju, životne veštine uz poštovanje zdravih navika u ishrani, edukaciju i sprečavanje gojaznosti, i postarajte se da se takva dobra praksa i zdrav način života sprovode na svim vašim tržištima.
- **Stvarajte i širite poruke i reklame namenjene deci i roditeljima koje promovisu zdravo ponašanje i zdrave proizvode.** Pridružite se postojećim naporima ili inicirajte nove aktivnosti koje podržavaju napore vlade i nevladinih organizacija u promovisanju zdravog ponašanja i zdravih proizvoda. Takve poruke treba da imaju pozitivan ton i ubedljive argumente u korist zdravog ponašanja (tako što ćete u okviru njih prikazivati i tačne informacije i privlačne rezultate).

Odgovorni marketing i reklamiranje

Obaveze kompanija da poštuju dečja prava podrazumevaju da:

- Usvojite odgovornu strategiju za marketing i reklamiranje i ostvarite širok uvid u to šta znači kada je nešto „štetno“ za decu. Redovno ažurirajte svoju strategiju za marketing i reklamiranje kako biste mogli da idete u korak s medijskim kontekstom koji se brzo menja.
- Ne koristite likove iz crtanih filmova, mlade glumce ili druge simbole koji bi mogli da zainteresuju mlađu publiku za reklamu vašeg proizvoda.
- Nemojte postavljati reklame na lokacijama ili mestima za koja je poznato da ih posećuju ili da im pristupaju deca koja nisu dostigla uzrast kojem je proizvod namenjen.
- Ne angažujete decu kao „ambasadore brenda“ niti u vršnjačkom marketingu u školama ili na online društvenim mrežama.
- Zauzmete odgovoran pristup u marketingu i reklamiranju dečje hrane i u dizajniranju etiketa na dečjoj hrani.

Obaveze kompanija da podržavaju dečja prava obuhvataju:

- Stvaranje i širenje poruka i reklama namenjenih deci i roditeljima koje promovisu zdravo ponašanje i zdrave proizvode.

Međunarodni kodeks za marketing zamena za majčino mleko

Pristup odgovornom marketingu koji uzima u obzir dečja prava zahteva ponovnu evaluaciju i reviziju marketinških praksi koje ometaju ostvarivanje dečjih prava na hranu i ishranu, kao i najviši mogući standard zdravlja i zdravstvene zaštite. To pitanje ima najveći značaj u marketingu hrane za odojčad, koja može uticati na prevalenciju i trajanje dojenja. Kao što je rekao Stiven Luis (Stephen Lewis), bivši zamenik direktora UNICEF-a: „Ljude koji iznose tvrdnje u vezi sa mlečnim formulama koje namerno podrivaju pouzdanje žena u dojenje ne treba smatrati pametnim preduzetnicima koji samo obavljaju svoj posao, već najpodmuklijim kršiteljima ljudskih prava.“²⁴

SZO i UNICEF već godinama naglašavaju značaj isključivog dojenja tokom prvih šest meseci života, kao i nastavak dojenja, uz dodavanje bezbedne i odgovarajuće hrane, do druge godine i dalje. Nakon dugih konsultacija sa svim zainteresovanim stranama, pa i proizvođačima, SZO je usvojila Međunarodni kodeks za marketing zamena za majčino mleko 1981. godine, koji je nakon toga nekoliko puta ažuriran u formi naknadnih odluka koje su dodatno objašnjavale i ojačavale Kodeks.²⁵

U Kodeksu se propisuje da je apsolutno zabranjena promocija zamena za majčino mleko, bočica za hranjenje i cuclji za te bočice opštoj populaciji, da ni zdravstvene ustanove ni zdravstveni radnici ne treba da imaju ulogu u promovisanju zamena za majčino mleko i da ne treba davati besplatne uzorke trudnicama, mladim majkama ili porodicama.

Industrija hrane za bebe je bila angažovana u procesu izrade Kodeksa i saglasila se sa odredbom (član 11.3) po kojoj se svi proizvođači i distributeri proizvoda koji se pominju u Kodeksu moraju postarati da njihova marketinška praksa bude u skladu sa Kodeksom, bez obzira na mere koje vlade preduzmu u vezi sa njegovom primenom na nacionalnom nivou. Od organizacija civilnog društva se takođe zahteva da prate primenu ovog kodeksa. Međunarodna mreža za akciju u vezi sa hranom za bebe (IBFAN) imala je aktivnu ulogu u redovnom praćenju da li se kompanije i države pridržavaju Kodeksa.

Od kada je Kodeks usvojen 1981. godine, više od 80 vlada je usvojilo zakone za primenu njegovih odredbi. Promene su najvidljivije u zemljama u kojima su vlade izradile i usvojile zakon u skladu sa ovim kodeksom. Na primer, jaki zakoni u Indiji su zaustavili veći deo promovisanja zamena za majčino mleko.

Pustite decu da budu deca

Vlada Velike Britanije je u decembru 2010. godine naručila izveštaj o komercijalizaciji i seksualizaciji detinjstva. Zbog velike zabrinutosti javnosti, ovim nezavisnim istraživanjem rukovodio je Redž Bejli (Reg Bailey), izvršni direktor organizacije *Mothers' Union*, a posebna pažnja je posvećena stavovima roditelja i poslovne zajednice. U Bejlijevom izveštaju „Pustite decu da budu deca“ objavljene su (u junu 2011. godine) konkretne preporuke za sprečavanje komercijalizacije i seksualizacije dece putem Interneta, televizije, reklama i odeće. U ovom izveštaju se pozivaju kompanije i emiteri da preuzmu svoj deo obaveza u zaštiti dece od sve veće seksualizacije sveta koji ih okružuje.

Ceo izveštaj i preporuke mogu se pogledati na adresi: www.education.gov.uk/publications/eorderingDownload/Bailey%20review.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.

Samoregulacija u akciji: Evropa

Ako vlada zapreti oštrijom regulacijom, to menja način na koji industrija hrane i pića razmišlja o marketingu i društveno odgovornom poslovanju u nekim zemljama. Prehrambene kompanije u Evropi i Sjedinjenim Državama su pristale da se pridržavaju kodeksa za odgovorni marketing koje će same izraditi. Na primer, jedno udruženje prehrambenih kompanija u Evropskoj uniji potpisalo je obavezu na nivou EU da će prestati s reklamiranjem brze hrane deci mlađoj od 12 godina. Pomenute kompanije su pristale da prestanu s puštanjem reklama za brzu hranu na televiziji, u štampanim medijima i na Internetu, kao i da ograniče marketing u osnovnim školama na primere koji se daju u dogovorene obrazovne svrhe. Takođe su se dogovorile da nezavisne institucije proveravaju da li se one pridržavaju ove obaveze.²⁶

Predloženi standardi za samoregulaciju: Sjedinjene Američke Države

Nakon istrage o slučajevima dečje gojaznosti, predsednik SAD Barak Obama osnovao je radnu grupu koja se sastojala od istaknutih stručnjaka, a koja je sačinila sledeće preporuke za industriju hrane i pića, medije i industriju zabave, kao i maloprodaju hrane:

- Proširiti programe samoregulacije kako bi se obuhvatili svi oblici marketinga usmerenog ka deci;
- U prodavnicama izbegavati postavljanje reklama koje deci promovišu nezdrave proizvode;
- Ograničiti davanje licenci za komercijalizaciju popularnih likova u cilju reklamiranja hrane i pića koji nisu zdravi i nisu u skladu sa naučno zasnovanim nutritivnim standardima;
- Usvojiti odgovarajuće, jedinstvene nutritivne standarde za reklamiranje hrane i pića deci;
- Razviti jedinstven standard koji će definisati marketing usmeren ka deci;
- Postaviti jedinstvene smernice koje će omogućiti da veći deo reklama prikazanih na mrežama i platformama budu reklame za zdravu hranu i piće;
- Uvesti sistem obeležavanja za emitere koji će potrošačima pomoći da lako razlikuju reklame za zdravu od reklama za nezdravu hranu;
- Izraditi i uvesti tehnologiju koja će blokirati reklame za nezdravu hranu i piće.²⁷

- Australijska asocijacija nacionalnih oglašivača, www.aana.com.au/childrens_code.html, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Beder, Sharon, Marketing usmeren ka deci, 1998.
- Sekcija za analizu reklama upućenih deci, pri Odboru organizacije *Better Business Bureau*, Samoregulacioni program za reklame namenjene deci, www.caru.org/guidelines/guidelines.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Organizacija *Concerned Children's Advertisers*, www.cca-kids.ca/english/welcome.html
- Evropsko udruženje za standardizaciju u oglašavanju, EASA Plava knjiga 6 – Vodič za samoregulaciju u advertajzingu
- Evropsko udruženje komunikacionih agencija, Etičke smernice za reklame namenjene deci, www.eaca.be/documentation/results.asp?type=1&open=4&#4, <http://www.easa-alliance.org/page.aspx/266>, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Evropska unija, Obaveza, www.eu-pledge.eu
- Međunarodna organizacija rada, Borba protiv prisilnog rada, www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/—ed_norm/—declaration/documents/publication/wcms_1_01171.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Međunarodna trgovinska komora, Konsolidovani kodeks MTK za reklamnu i marketinšku praksu, MTK, Pariz, www.iccwbo.org/uploadedFiles/ICC/policy/marketing/Statements/330%20Final%20version%20of%20the%20Consolidated%20Code%20with%20covers.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Međunarodna radna grupa za borbu protiv gojaznosti, Sidnejski principi, 2007, www.iaso.org/iotf/obesity/childhoodobesity/sydneyprinciples, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Međunarodna organizacija za standardizaciju, ISO 26000 Smernice za društvenu odgovornost, ISO, Ženeva, 2010.
- Lewis, Stephen, Pothranjenost kao kršenje ljudskih prava: Implikacije za programe koje podržavaju Ujedinjene nacije, SCN News, 18. jul 1999, www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/12290436, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj, OECD smernice za multinacionalne kompanije, OECD, Pariz, 2008, www.oecd.org/dataoecd/56/36/1922428.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Odgovorno reklamiranje i deca, www.responsible-advertising.org, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Organizacija *Center for Earth Leadership*, Komercijalizacija detinjstva, 2008, <http://earthleaders.org/projects/psf/Commercialization%20of%20Childhood%20PowerPoint%20Presentation.pdf>, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Ministarstvo prosvete Velike Britanije, Pustite decu da budu deca: Izveštaj o nezavisnoj analizi komercijalizacije i seksualizacije detinjstva, 2011, www.education.gov.uk/publications/eorderingDownload/Bailey%20review.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- UNICEF, Međunarodni kodeks za marketing zamena za majčino mleko, www.unicef.org/nutrition/index_24805.html, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Radna grupa Bele kuće, Rešavanje problema dečje gojaznosti tokom jedne generacije: Izveštaj za predsednika, maj 2010, www.letsmove.gov/sites/letsmove.gov/files/TaskForce_on_Childhood_Obesity_May2010_Full-report.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Svetska zdravstvena organizacija, Preporuke za reklamiranje hrane i bezalkoholnih pića deci (odluka br. WHA63.14), 2010, www.who.int/dietphysicalactivity/marketing-food-to-children/en/index.html, veb-sajt posećen 20. februara 2012.

5

Peto poglavlje **Održivo poslovanje prilagođeno** **potrebama deteta**

U ovom poglavlju se obrađuju tri ključna aspekta poslovanja, kao i način na koji oni utiču na dečja prava:

- poštovanje okruženja u kojem deca žive i rastu,
- kupovina zemljišta i
- upravljanje uslugama fizičkog obezbeđenja.

U svakom odeljku se razmatra posebna tema koja je relevantna za vašu kompaniju, i to prema sektoru, ali i prema prirodi i lokaciji poslovanja. Analiza poslovanja vaše kompanije iz ove perspektive daje vam mogućnost da pokažete svoju posvećenost ostvarivanju dečjih prava koja prevazilazi ono što vaša kompanija možda već čini kako bi ispunila zakonske obaveze i kako bi poštovala „društvenu dozvolu za rad“.

Uvod

Način na koji kompanija posluje može imati ogroman uticaj ne samo na bilans poslovanja, već i na život ljudi (a naročito dece) koji žive u blizini proizvodnih kapaciteta kompanije – industrijskih postrojenja ili drugih objekata. To posebno važi za kompanije čije aktivnosti imaju znatan uticaj na okruženje ili korišćenje zemljišta. Ovo se odnosi i na kompanije koje posluju u nebezbednom ili nestabilnom okruženju u kojem moraju da koriste usluge privatnog ili javnog obezbeđenja.

Kompanije su navikle da pribavljaju licence i odobrenja od nadležnih državnih ustanova. Proces pripreme za pribavljanje i pribavljanja takvih zvaničnih odobrenja često zahteva angažovanje više sektora i službi kompanije. Mnoge kompanije su razvile sredstva i procedure za bolje upravljanje tim kompleksnim procesima. To može biti, na primer, „registar rizika“ koji se koristi tokom faza fizičke izgradnje ili proširenja i koji se redovno ažurira. Kompanija takođe može da uspostavi žalbeni mehanizam u zajednici, postavi ombudsmena ili da angažuje nezavisne revizore u cilju analize i davanja preporuka za jačanje svoje poslovne prakse, a radi izbegavanja ili ublažavanja negativnih uticaja na zajednicu (vidi str. 36 u prvom poglavlju, gde se daje više informacija o žalbenim mehanizmima).

Pored toga, u poslednjoj deceniji se pojavio veliki broj alatki za procenu smernica i standarda, koje kompanijama mogu da pomognu da procene uticaj svog poslovanja na različita pitanja, od ljudskih prava do emisije gasova i sveukupne održivosti (niz tih pitanja se navodi u daljem tekstu na spisku dodatnih resursa). Neke kompanije se trude i da postupaju u skladu sa sertifikatima održivosti koji se primenjuju u konkretnim industrijskim granama, kao i u skladu sa pojedinim ISO standardima. Ipak, pošto uglavnom ne postoji svest o uticajima poslovanja na decu, ovo poglavlje možete koristiti za sagledavanje poslovanja vaše kompanije kroz vizuru koja se više fokusira na decu.

Pošto odeljci koji slede verovatno nisu jednako važni za vašu kompaniju, možda ćete poželeti da se fokusirate na one koji su za vas najbitniji. Svaki odeljak treba pročitati kao opšti uvod u neko pitanje i zato vam predlažemo da potražite više informacija i saveta o konkretnom delokrugu rada vaše kompanije.

© UNICEF/NYHQ/2007-2882/Nourani

Poštovanje okruženja u kojem deca žive i rastu

Uvod

Dobro obratite pažnju na ovaj odeljak ako

vaša kompanija funkcioniše u kontekstu za koji je karakteristično nešto od sledećeg:

✓ nepostojanje ili nesprovođenje zakonskih okvira koji pružaju zaštitu od opasnosti po životnu sredinu, kao i po zdravlje i dobrobit ljudi

vaša kompanija ili lanac snabdevanja pripadaju jednoj od sledećih privrednih grana:

✓ poljoprivreda
✓ šumarstvo i drvna građa
✓ rudarstvo i iskopavanje sirovina
✓ građevina i razvoj infrastrukture
✓ proizvodnja

Kompanije čije je poslovanje usklađeno sa nacionalnim, industrijskim i međunarodnim standardima u pogledu zaštite zdravlja, bezbednosti i životne sredine dobro su upoznate sa opasnostima koje prete od određenih hemijskih supstanci koje se koriste u proizvodnji, industrijskih nusproizvoda, otpadnih materija i drugih štetnih emisija iz njihovih proizvodnih kapaciteta. Pošto industrijske nesreće mogu predstavljati katastrofu ne samo za neke radnike ili stanovnike određene oblasti već i za kompaniju i zajednicu u celini, odgovorne kompanije veoma ozbiljno shvataju zahteve za pribavljanje licenci, inspekciju i izveštavanje. Ipak, dečja prava i potrebe lako se mogu izgubiti u tehničkoj ili birokratskoj prirodi čak i najiskusnijeg i najodgovornijeg upravljanja, odnosno ublažavanja opasnosti po životnu sredinu.

Kakve veze ima životna sredina sa dečjim pravima?

Deca su u većem riziku od opasnosti iz životne sredine nego odrasli zbog svoje fizičke veličine, nerazvijenih organa, metabolizma, prirodne znatiželje, kao i nepoznavanja opasnosti iz okruženja. Prema podacima SZO, faktori životne sredine izazivaju 24% svih bolesti. Taj procenat se kod dece povećava na 33%, što ilustruje ogroman uticaj koji životna sredina može imati na decu, njihove perspektive, njihova prava na život i najviši mogući standard zdravlja i zdravstvenih usluga.²⁸ Svake godine oko 3 miliona dece mlađe od 5 godina umre zbog uzroka i uslova u vezi sa životnom sredinom koji se mogu sprečiti, pa se životna sredina nalazi visoko na spisku uzroka smrtnih slučajeva kod dece.²⁹

Veličina dečjeg tela, razvojna faza u kojoj se nalaze unutrašnji organi i sistemi, kao i navike deteta čine dete mnogo osetljivijim na rizike po zdravlje zbog zagađenja i toksina nego što je to slučaj kada su njima izloženi odrasli.³⁰ Kada se deca igraju na tlu, povećava se mogućnost unošenja zagađene zemlje i prašine. Deca su više izložena izvorima zagađenja iz ishrane zato što piju više vode i jedu više hrane u odnosu na svoju telesnu težinu nego odrasli. Na primer, ako voda sadrži ostatke pesticida ili drugih hemikalija, odojčad dobija više od dvostruke doze štetnih materija nego odrasla osoba koja pije istu vodu.³¹ Deca udišu više vazduha nego odrasli po jedinici telesne težine, a posledica više stope unosa je veća izloženost patogenima i zagađivačima.

Nepostojanje bezbedne i čiste vode u zajednicama često je najveći ubica dece, pošto su bolesti koje se dobijaju usled izloženosti zagađenoj vodi, kao što je dijareja, najveći uzrok smrtnosti dece mlađe od 5 godina. Sve veća degradacija i kontaminacija životne sredine usled krčenja šuma, širenja pustinje, erozije tla, preterane ispaše, preteranog korišćenja veštačkih đubriva i pesticida, nepostojanje upravljanja vodama, kao i neadekvatno upravljanje otpadom, mogu ugroziti sigurnost hrane u domaćinstvu i zdravlje, naročito kada su u pitanju deca.

Šta vaša kompanija može da učini

- **Primenite pristup koji uzima u obzir potrebe deteta prilikom procene uticaja životne sredine i projektovanja lokacija.** Odgovorne kompanije ozbiljno shvataju proces sticanja i zadržavanja svoje „društvene dozvole za rad“ u okviru zajednice. Ako proceni uticaja ili izradi studija lokacija i izvodljivosti pristupite kao prilici da uzmete u obzir dečju perspektivu, to će ojačati ugled vaše kompanije i u okviru zajednice će se više znati o njoj. U okviru ovog procesa razmotrite alternativne opcije u pogledu lokacije, tj. to ne treba da budu lokacije koje su blizu škola, igrališta ili drugih mesta na kojima se okupljaju deca. Uzmite u obzir i puteve kojima deca idu do škole i do mesta gde se održavaju sportske i kulturne aktivnosti i razmotrite alternativne puteve. Saobraćajne nesreće su značajan uzrok povreda i smrtnih slučajeva kod dece širom sveta.
- **Postavite ciljeve u okviru standardnih emisija i pratite nivo toksičnosti.** Pošto mnoge države pri postavljanju vrednosti emisija primenjuju aktuelni standard „prosečnog dobro uhranjenog i zdravog odraslog čoveka“, bilo bi poželjnije i tačnije postaviti posebne kompanijske standarde koji konkretno uzimaju u obzir osetljivost dece na zagađenje i toksičnost.
- **Obezbedite postrojenja i smeštaj za decu koji su bezbedni iz perspektive životne sredine.** Ako deca sa svojim porodicama žive u smeštaju koji obezbeđuje kompanija, uzmite u obzir stepen njihove izloženosti negativnim uticajima usled velike blizine tog smeštaja postrojenjima kompanije. Na primer, neke kompanije koje se bave proizvodnjom živinskog mesa obezbeđuju smeštaj zaposlenima na samim farmama. Takav smeštaj u skućenim prostorijama na farmama, blizu proizvodnog pogona i mesta emisije gasova, može biti štetan po zdravlje i bezbednost dece.
- **Pomozite lokalnim zajednicama u podizanju svesti i promovisanju aktivnosti u vezi sa životnom sredinom, sa fokusom na angažovanje lokalne dece i omladine.** Niz aktivnosti, npr. sadenje drveća, gajenje povrća u povrtnjacima, zaštita izvora vode, izgradnja higijenskih toaleta, reciklaža i kompostiranje otpada iz domaćinstva, pravljenje terasa na padinama i sl., može poboljšati kvalitet lokalne životne sredine i biti od direktno koristi za decu i porodice. U takvim aktivnostima se mogu angažovati i deca i mladi tako što će naučiti nešto više i imati aktivnu ulogu u zaštiti svoje životne sredine. Deca mogu biti naročiti aktivni i efikasni zastupnici promene stavova i pristupa pitanjima koja se tiču životne sredine.

© UNICEF/WHO/2010-2733/Ramona

Kupovina zemljišta

Uvod

Dobro obratite pažnju na ovaj odeljak ako

vaša kompanija funkcioniše u kontekstu za koji je karakteristično nešto od sledećeg:	vaša kompanija ili lanac snabdevanja pripadaju jednoj od sledećih privrednih grana:
<ul style="list-style-type: none"> ✓ nepostojanje katastarskog registra ✓ domaćinstva u kojima je dete lice na koje se vodi domaćinstvo, npr. porodice u kojima su roditelji odsutni tokom dužih perioda ili stalno ili u kojima dete vodi računa o drugoj deci u porodici ✓ prenaseljene oblasti u kojima žive siromašne porodice	<ul style="list-style-type: none"> ✓ poljoprivreda ✓ šumarstvo i drvna građa ✓ infrastruktura ✓ rudarstvo i iskopavanje sirovina

Bezbedan smeštaj je osnova za porodični život i razvoj deteta. Smeštaj i posedovanje zemlje u seoskim oblastima mogu razlikovati hronično siromašne porodice i porodice koje se penju na ekonomskoj lestvici. Na primer, zahvaljujući tome što ima neku zemlju, porodica može da gaji osnovne useve, a to će joj omogućiti da prodaje povrće ili voće i tako stvara prihod kojim će podmiriti druge potrebe. Pristojan smeštaj i svojina nad zemljom predstavljaju kamen temeljac za ostvarivanje prava deteta na adekvatan životni standard. To posebno važi za decu koja žive u poljoprivrednoj ekonomiji ili nekoj drugoj ekonomiji koja se zasniva na zemljištu.

Prilikom kupovine zemljišta za izgradnju novih zgrada ili započinjanje novih projekata, kompanije se suočavaju sa velikim brojem kompleksnih transakcija. Pri realizaciji obimnih projekata za iskopavanje sirovina ili izgradnju infrastrukture, kompanije su postale mnogo svesnije društvenih izazova koji se pritom javljaju, ali postoji opasnost da se previdi uticaj tih poslova na decu. Deca nisu u poziciji da postavljaju zahteve ili je to moguće samo u neznatnoj meri, a ne mogu čak ni da iskažu svoje potrebe u takvim situacijama. Vaša kompanija može da omogući „vidljivost“ porodica i dece čija se dobrobit ignoriše, tj. da omogući da se njihov glas čuje.

Usled sve veće svesti o potencijalno katastrofalnim uticajima nedobrovoljnog raseljavanja zbog realizacije projekata, posebno u slučaju siromašnih porodica, tokom cele protekle decenije su objavljivani međunarodni standardi za kupovinu zemljišta, kompenzaciju i preseljavanje. Najpoznatiji takvi standardi su „Ekvatorski principi“ i „Standardi realizacije“, koji se tiču održivosti, a koje je sačinila Međunarodna finansijska korporacija (IFC). U njima se detaljno navode konkretne preventivne mere koje se primenjuju tokom realizacije projekata koje finansira Svetska banka. Najodgovornije kompanije nastoje da ih se pridržavaju pri realizaciji svih svojih projekata, bez obzira na izvor finansiranja. Iz perspektive dečjih prava, kompanije koje kupuju zemljište stoje pred izazovom da na viši nivo podignu i svest i aktivnosti pri planiranju preseljenja lokalnog stanovništva, kao i da prepoznaju, izbegavaju i, po potrebi, koriguju negativne uticaje na decu.

Kakve veze ima kupovina zemljišta sa dečjim pravima?

Kada kompanija kupuje zemljište, to može proizvesti brojne štetne uticaje na decu, koji često ostaju neprimećeni i koje je lako zanemariti, naročito kada žurite da započnete realizaciju projekta, a za to imate malo vremena i para. Štaviše, pošto odrasli muškarci čine većinu među predstavnicima zajednice angažovanim u procesu konsultacija, žene, mladi i deca se obično zanemaruju tokom tih konsultacija. Kada su u pitanju deca iz domorodačkih grupa, prisutan je još veći stepen osetljivosti, a samim tim i složenosti ovog problema.

Neki od negativnih uticaja na decu se mogu lakše rešiti, dok su drugi veoma složeni i teški za otklanjanje. Za početak, treba dobro da se informišete o stvarnim i potencijalnim štetnim uticajima. Na primer:

- U mnogim zemljama ne postoje potpune, pa čak ni delimične katastarske knjige niti se priznaju domorodačka prava na zemlju, što žene i decu stavlja u inferioran položaj (to je naročito često slučaj kod devojčica, čija prava nasleđivanja često nisu ni registrovana ni priznata). Stoga postoji tendencija da vlasništvo nad zemljom postane rodno pristrasno ili diskriminatorno na neki drugi način. Čak je i adekvatno plaćanje zemljišta često nedovoljno da bi porodice ostale u istoj oblasti i zato su one prisiljene da se presele na marginalno zemljište na kojem je životni standard lošiji, kao što su prigradske (periurbane) oblasti u kojima nema škola ni zdravstvenih ustanova i gde nema dovoljno mogućnosti da se zaradi za život. Postoji rizik da porodice kojima se ne obezbedi siguran posed budu ponovo izbačene iz svojih kuća i preseljene, što znači da će deca doživeti još veću traumu i neizvesnost.
- Nedobrovoljno preseljenje lišava porodice ograničenih vlasničkih prava koja su možda imale, čime se deci oduzimaju prava nasleđivanja i ostavljaju se potencijalno dugoročne posledice na njihovo emocionalno zdravlje. Postoji mnogo pisanih dokaza da devojčice i žene imaju nesrazmerno veće šanse da budu nasilno izbačene, što ih dovodi u rizik od fizičkog i seksualnog nasilja, kao i od ekonomske i društvene marginalizacije koju dodatno otežava rodna diskriminacija.

- Deca koju za sobom ostavljaju porodice čiji su članovi sezonski radnici, deca domorodačkih grupa i domaćinstva koja se vode na dete posebno su osetljivi na ove posledice. Deca na koja se vode domaćinstva nalaze se pod većim rizikom da budu lišena svoje imovine. Razlog za to je činjenica da članovi zajednice ili čak rođaci mogu preuzeti njihovu imovinu, pod izgovorom da njome upravljaju kao staratelji, i mogu prodati, iznajmiti ili prisvojiti njihovu imovinu radi ostvarivanja sopstvene koristi. Nedostatak smeštaja je takođe jedan od glavnih faktora koji decu tera da rade i žive na ulici, zbog čega su ugrožena njihova prava na ličnu sigurnost, obrazovanje, zdravlje, a u prevelikom broju slučajeva ugroženo je čak i njihovo pravo na život.

Šta vaša kompanija može da učini

- **Proverite koje se preventivne mere primenjuju na nacionalnom nivou i kakvi su međunarodni standardi realizacije, npr. standardi koje je objavila Međunarodna finansijska korporacija, iz perspektive dečjih prava.** Ako se pravilno primene, te mere i standardi bi trebalo da u velikoj meri doprinesu da se izbegnu ili ublaže najteže posledice raseljavanja, ali je neophodno upoznati se i sa dodatnim uticajima koji se tiču dečjih prava. Kupovina i korišćenje zemljišta mogu biti kompleksan i zbunjujući posao, a primena dužne pažnje u pravnom smislu podrazumeva da se treba upoznati sa davanjem zvaničnih vlasničkih prava na zemlju licima koja su tu zemlju do tada koristila neformalno ili na osnovu domorodačkih prava na zemlju (*land titling*) i sa režimom vlasništva, obraćajući pažnju na uobičajena pravila, posebno kada su u pitanju prava žena i dece. Pregovarači treba da se informišu o zakonima u vezi sa domorodačkim zemljištem i nasleđivanjem imovine koji se odnose na decu, a naročito na devojčice, kojima se često uskraćuju sva prava nasleđivanja i vlasništva.
- **Konsultujte se sa liderima pogođenih zajednica, uključujući domorodačke, kako biste bolje razumeli uobičajena pravila koja se primenjuju na decu, kao i dinamiku zajednice.** Žene, deca i domorodačke grupe se često previđaju ili marginalizuju prilikom organizovanja konsultacija sa akterima koje se zahtevaju po nacionalnim i međunarodnim standardima. Vaša kompanija bi mogla da stupi u kontakt sa tim grupama, kao i sa stručnjacima za zemljište i pravo vlasništva i lokalnim nevladinim organizacijama (naročito sa onima koje se bave dečjim pravima). Postarajte se da vaši predstavnici i pregovarači, npr. pravnici ili lica koja obavljaju parcelaciju, i ženama daju šansu da učestvuju, odvojeno i u odgovarajućem trenutku. Ako podstaknete učešće dece i mladih, to će im omogućiti da iznesu svoje mišljenje o uticaju kupovine zemljišta na njihovu budućnost. U slučaju kada se domorodačke grupe konsultuju pre donošenja odluka u vezi sa njihovim vlasništvom nad zemljom ili prirodnim resursima, ispitajte ulogu koju deca i mladi imaju u njihovim običajima, a pritom imajte razumevanja za tradiciju te zajednice.
- **Postarajte se da prava žena i dece budu zaštićena kada vaša kompanija kupuje resurse i nekretnine.** Prema međunarodnim standardima i najboljom praksom u odgovarajućoj industrijskoj grani, kompanija mora biti revnosna u identifikovanju vlasnika i davalaca saglasnosti i u nastojanju da potvrdi da lica koja polažu pravo na tu imovinu zaista imaju to pravo. Muški rođaci ili muški članovi zajednice, na primer, mogu nelegalno da nadjačaju domaćinstva koja se vode na ženu ili dete. Kada ne postoje zakoni koji regulišu pravno starateljstvo nad decom ili sumnjate da je došlo do isključenja iz nasleđivanja, sarađujte sa liderima iz zajednice ili lokalnim nevladinim organizacijama na pronalaženju mehanizma koji osigurava isplatu finansijske pomoći detetu. Možete uspostaviti transparentne pouzdane fondove, na primer kod uglednih starijih članova zajednice. I na kraju, treba da izradite i sprovedite strategije koje uzimaju u obzir međunarodno iskustvo koje pokazuje da evidentirane gotovinske naknade koje se isplaćuju ženama u domaćinstvu ukazuju na veće šanse da će taj novac biti uložen u domaćinstvo i decu.
- **Osmislite sopstvene inicijative za ublažavanje dugoročnog negativnog uticaja kupovine zemljišta na lokalne zajednice.** Pored poštovanja međunarodnih standarda koji nalažu da se pruža podrška pri pronalaženju novih poslova raseljenim domaćinstvima koja su zarađivala za život na prostoru sa kojeg su raseljena, možete uspostaviti sopstvene inicijative za ublažavanje posledica raseljavanja. Za to postoji niz opcija: korišćenje lokalnih usluga i proizvoda, poljoprivredna kooperativa (*contract farming*), specijalni aranžmani sa uzgajivačima (*out-grower schemes*) i mikrokrediti, investiranje u zapošljavanje lokalnog stanovništva i stvaranje lokalnog prihoda, nove tehnologije i infrastruktura, zaštita životne sredine, dostupnost, raspoloživost i adekvatnost socijalnih usluga, što podrazumeva i obrazovanje i zdravstvene usluge za decu.
- **Postarajte se da preseljene porodice imaju adekvatan smeštaj, dokaznu dokumentaciju, kao i pristup osnovnim uslugama.** Kako bi omogućila dugoročno blagostanje dece, vaša kompanija treba da primeni strategije za preseljenje koje su u skladu sa međunarodnim standardima i najboljom praksom u pogledu smeštaja, dokumentacije i pristupa osnovnim uslugama. Za preseljenu decu i njihove porodice moraju postojati osnovne usluge, kao što su škole, klinike, voda, odlaganje otpadnih materija i lokalni prevoz. Kvalitet njihovog smeštaja ili zemljišta, kao i pravna priroda vlasništva nad zemljištem, treba u najmanju ruku da budu ekvivalentni onima koje su imali na staroj lokaciji kako bi se ostvario minimum za siguran posed. Prilikom preseljenja treba obezbediti neophodnu dokumentaciju kako bi se na novoj lokaciji osigurao upis dece u školu.

Upravljanje uslugama fizičkog obezbeđenja

Uvod

Dobro obratite pažnju na ovaj odeljak ako	
vaša kompanija funkcioniše u kontekstu za koji je karakteristično nešto od sledećeg:	vaša kompanija ili lanac snabdevanja pripadaju jednoj od sledećih privrednih grana:
<ul style="list-style-type: none"> ✓ ratne i nestabilne zone ✓ udaljene oblasti ✓ oblasti sa visokom stopom kriminala ✓ oblasti u kojima država zahteva učešće državnih snaga bezbednosti ✓ zemlje u kojima ne postoji pravosudni sistem za maloletnike 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ poljoprivreda ✓ namenska industrija ✓ infrastruktura ✓ proizvodnja ✓ rudarstvo i iskopavanje sirovina ✓ sigurnost i bezbednost ✓ komunalne usluge

Usluge fizičkog obezbeđenja obuhvataju procese, infrastrukturu i sredstva koje kompanija koristi da zaštiti svoje zaposlene i imovinu. Te usluge mogu biti posebno važne za industrijske grane koje imaju proizvodne pogone u politički i društveno nestabilnim ili udaljenim oblastima, npr. kompanije koje se bave iskopavanjem sirovina ili poljoprivredom, ili za kompanije koje obezbeđuju smeštaj za svoje zaposlene. U protekloj deceniji je došlo do značajnog napretka u načinu na koji kompanije razmišljaju o uslugama fizičkog obezbeđenja, u načinu omogućavanja pristupa poslovnom prostoru, kao i u praćenju pružanja usluga fizičkog obezbeđenja, što obuhvata i usvajanje Dobrovoljnih principa u vezi sa bezbednošću i ljudskim pravima 2000. godine. Tokom 2010. godine i privatni pružaoci usluga fizičkog obezbeđenja su potpisali Međunarodni kodeks ponašanja (vidi str. 87 gde se navode linkovi do ovih dokumenata).

Uprkos tom napretku, da bi se ispunjavala dečja prava i njihove potrebe neophodno je posvetiti pažnju uspostavljanju i primeni pravila za usluge fizičkog obezbeđenja. Personal kompanije ili unajmljeni radnici fizičkog obezbeđenja mogu se sresti sa malom decom i adolescentima na više načina: kao radnici, kao članovi zajednice, kao počinioци prestupa, kao žrtve ili kao svedoci kršenja. Dodatni oprez će kompaniji otvoriti značajne mogućnosti za proširenje svog doprinosa zaštiti dece u pogledu usluga fizičkog obezbeđenja.

Kakve veze ima upravljanje uslugama fizičkog obezbeđenja sa pitanjem dečjih prava?

Deca koja žive u lokalnoj oblasti ili ona koja žive u kompanijskom smeštaju mogu biti izložena uznemiravanju ili fizičkom i seksualnom zlostavljanju od strane radnika obezbeđenja kada ih ovi uhvate ili zadrže zbog činjenja prestupa na posedu kompanije, npr. zbog nezakonitog ulaženja u posed i krađe, ili prosto zbog toga što se nalaze u blizini. Deca mogu biti prisiljena da bez naknade obavljaju neke poslove za radnike obezbeđenja; deca mogu biti i plaćeni radnici koji pružaju usluge fizičkog obezbeđenja zato što držanje oružja može biti posebno privlačno za dečake u adolescentskom dobu koji imaju malo drugih šansi ili slabe perspektive u životu.

Šta vaša kompanija može da učini

- **Unesite poštovanje dečjih prava u kriterijume za izbor radnika obezbeđenja.** Pri sprovođenju procedura za angažovanje radnika obezbeđenja treba uzeti u obzir dotadašnju politiku ugovarača u pogledu zaštite zdravlja i bezbednosti na radu te primene sile i zaštite ljudskih prava, a naročito dečjih prava. Uvedite i proveru biografskih podataka, tj. proverite da li je u prošlosti bilo optužbi za nasilje nad decom, pa i za seksualno zlostavljanje, silovanje ili primenu prekomerne sile. Obavite konsultacije sa širom zajednicom; nemojte se oslanjati samo na zvaničnu dokumentaciju pri uspostavljanju poslovnih veza ili donošenju zaključaka. Po potrebi, kompanije treba da pokušaju da angažuju radnike obezbeđenja oba pola. Ne treba angažovati nijedno dete ni za kakvu ulogu u vezi sa uslugama fizičkog obezbeđenja.
- **Obučite radnike obezbeđenja da poštuju dečja prava i da sprovedu mere zaštite dece.** To može obuhvatati obuku o dečjim reakcijama na stres, načinu komunikacije sa decom i načinu postupanja sa decom koja su počinioce prekršaja, žrtve i svedoci. Zabranite radnicima obezbeđenja da prisiljavaju decu da obavljaju neplaćene lične usluge. Organizujte njihovu obuku i u kompanijskom smeštaju, gde mogu videti kako se rešavaju potencijalni slučajevi nasilja u porodici između stanara, što obuhvata i zlostavljanje dece. Posebno je važno da ih obučite o primerenoj primeni sile i ponašanju kada se sretnu sa potencijalnim počiniocima prestupa koji su deca. Na primer, radnici obezbeđenja treba da postupaju u skladu sa smernicama iz Konvencije o pravima deteta da se zadržavanje u pritvoru primenjuje samo kao poslednja opcija, da ono traje što je kraće moguće i da dece treba da budu odvojena od odraslih. Primena fizičkog sputavanja dece i primena sile na deci dozvoljeni su samo u izuzetnim slučajevima i treba ih koristiti samo kada su bezuspešno primenjene sve druge mere kontrole, i to tokom što kraćeg perioda.
- **Uspostavite i sprovedite stroga pravila protiv fizičkog kažnjavanja ili zlostavljanja dece.** Ovo pitanje rešavajte isto tako ozbiljno kao i bilo koje drugo krivično delo počinjeno nad odraslim radnikom i sprovedite odgovarajuće disciplinske procedure, uključujući otpuštanje, kada se pravila ignorišu. U slučaju kada krivično delo nad detetom na posedu kompanije počinio radnik obezbeđenja ili neki drugi zaposleni kompanije, predajte taj slučaj nacionalnim vlastima, budite u toku sa istragom, a vaši zaposleni koji su prošli obuku za razgovor i rad s decom treba da pomognu detetu žrtvi.
- **Razmotrite dečja prava pre nego što decu predate pravosudnim organima.** Kada dete počinio krivično delo na posedu kompanije, o tome odmah moraju biti obavesteni roditelji ili staratelji, a radnici obezbeđenja kompanije treba da sačuvaju kompletnu evidenciju o zadržavanju maloletnika. Ako ste s razlogom zabrinuti šta se može dogoditi detetu ukoliko se ono preda lokalnim organima reda, razmotrite opciju da kod lokalne policije i pravosudnih organa zastupate odgovarajuće alternativne aranžmane za rešavanje slučajeva krivičnih prestupa sa detetom, detetovom porodicom i zajednicom. Taj pristup se zasniva na restorativnoj pravdi, tj. vraćanju na period koji je prethodio krivičnom delu. Ako budu prihvatljive za policiju i pravosudne organe, takve alternative mogu da obuhvate zamenu ukradenog, popravku štete, obavljanje društvenokorisnog rada ili neki drugi način nadoknade štete koji ne podrazumeva delovanje zvaničnog pravosudnog sistema. Vaša kompanija treba ozbiljno da razmotri traženje pomoći od lokalnih nevladinih organizacija ili organizacija iz zajednice koje imaju iskustva u radu sa mladima, kao i sa maloletničkim pravosuđem.

Obezbeđivanje održivog poslovanja prilagođenog potrebama deteta

Obaveze kompanija da poštuju dečja prava obuhvataju:

- Primenu pristupa koji uzima u obzir dečja prava pri proceni uticaja na životnu sredinu, kao i pri projektovanju lokacija.
- Postavljanje ciljeva i praćenje emisija štetnih materija i stepena toksičnosti.
- Obezbeđivanje postrojenja i smeštaja za decu koji su bezbedni po životnu sredinu.
- Razmatranje nacionalnih preventivnih mera i međunarodnih standarda realizacije iz perspektive dečjih prava.
- Konsultacije sa liderima iz pogođenih zajednica, pa i domorodačkim, radi boljeg razumevanja uobičajenih pravila koja se tiču dece, kao i dinamike zajednice.
- Staranje da se prava žena i dece zaštite kada vaša kompanija kupuje resurse i posede.
- Osmišljavanje sopstvenih inicijativa za ublažavanje dugoročnog negativnog uticaja kupovine zemljišta na lokalne zajednice.
- Staranje da preseljene porodice imaju adekvatan smeštaj, dokaznu dokumentaciju i pristup osnovnim uslugama.
- Unošenje poštovanja dečjih prava u kriterijume za izbor radnika obezbeđenja, obuka radnika obezbeđenja za poštovanje dečjih prava i sprovođenje mera zaštite deteta, uspostavljanje i sprovođenje strogih pravila protiv fizičkog kažnjavanja ili zlostavljanja dece, kao i uzimanje u obzir prava dece pre nego što ih predate pravosudnim organima.

Obaveze kompanija da podržavaju dečja prava obuhvataju:

- Pomoć lokalnim zajednicama u promovisanju svesti o životnoj sredini i organizovanju akcija, sa fokusom na angažovanje dece i mladih koji žive u lokalnoj zajednici.

Usvajanje Dobrovoljnih principa u vezi sa bezbednošću i ljudskim pravima

Izradu Dobrovoljnih principa u vezi sa bezbednošću i ljudskim pravima, koji se obično skraćeno nazivaju „Dobrovoljni principi“, inicirali su 2000. godine Vlada Sjedinjenih Američkih Država i Vlada Velike Britanije, kompanije koje rade u sektoru iskopavanja sirovina i energetsom sektoru, kao i nevladine organizacije. Ovi principi su nastali kao reakcija na izveštaje o kršenjima ljudskih prava koje su navodno počinili pružaoci usluga fizičkog obezbeđenja koje su angažovale kompanije koje se bave iskopavanjem sirovina. U periodu posle izrade Dobrovoljnih principa, pridružilo im se još nekoliko vlada (Kanade, Kolumbije, Holandije, Norveške i Švajcarske), kompanija i nevladinih organizacija.

Svrha Dobrovoljnih principa je da budu smernice za kompanije pri održavanju bezbednosti i sigurnosti svog poslovanja uz poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda. Ove smernice mogu se podeliti u tri kategorije: procena rizika, odnosi s organima reda i odnosi s privatnim pružiocima usluga fizičkog obezbeđenja.

- **Procena rizika:** Efikasna procena rizika ima najveću važnost za bezbednost kadrova kompanije, lokalne zajednice i imovine, a u toj proceni treba obratiti pažnju na bezbednosne rizike, potencijalno nasilje i podatke o kršenju ljudskih prava, analizu konflikata, prenos opreme i procenu sposobnosti lokalnog tužilaštva i sudstva.
- **Organi reda:** U okviru primarnih obaveza države, kompanije imaju ulogu da osiguraju da državna bezbednost promovise i štiti ljudska prava. Kako bi se smanjio rizik od kršenja ljudskih prava, treba uzeti u obzir sledeće: uticaj usluga fizičkog obezbeđenja na zajednice, vrstu i broj raspoređenih radnika obezbeđenja, redovne konsultacije sa snagama bezbednosti o pitanjima bezbednosti na radnom mestu te evidentiranje i prijavljivanje kršenja ljudskih prava.
- **Privatni pružaoci usluga fizičkog obezbeđenja:** Kada organi reda ne mogu da pruže odgovarajuću zaštitu, može biti neophodno da se dodatno angažuju privatni pružaoci usluga fizičkog obezbeđenja koji bi saradivali sa organima reda i koordinirali rad sa njima. Uzimajući u obzir potencijalne rizike u vezi sa poslovima obezbeđenja, privatnim pružiocima usluga fizičkog obezbeđenja treba naložiti da se pridržavaju Dobrovoljnih principa. To podrazumeva sledeće: poštovanje politike kompanije koja ih angažuje, zakona i profesionalnih standarda koji se primenjuju u državi u kojoj rade, održavanje visokog nivoa tehničke i stručne sposobnosti te evidentiranje i prijavljivanje svih slučajeva kršenja ljudskih prava koje počine privatni pružaoci usluga fizičkog obezbeđenja. Unošenje ovih odredbi u ugovore omogućava prekid pružanja usluga ukoliko postoje dokazi o nezakonitom i neprimerenom ponašanju privatnih pružalaca usluga fizičkog obezbeđenja.

Na osnovu Dobrovoljnih principa, više aktera je osnovalo forum u kojem se uloge i obaveze raznih snaga obezbeđenja (državnih, kompanijskih i privatnih) raspoređuju nakon detaljnog zajedničkog razmatranja na transparentan način.

www.voluntaryprinciples.org/files/voluntary_principles_english.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.

- Međunarodni komitet Crvenog krsta, Dokument iz Montrea, 2008, www.icrc.org/eng/assets/files/other/icrc_002_0996.pdf, veb-sajt posećen 15. februara 2012.
- Međunarodna finansijska korporacija, Okvir za održivost, www.ifc.org/policyreview, veb-sajt posećen 15. februara 2012.
- Međuagencijski panel o maloletničkom pravosuđu, www.juvenilejusticepanel.org, veb-sajt posećen 15. februara 2012.
- Međunarodni kodeks ponašanja za privatne pružaoce usluga fizičkog obezbeđenja (2010), www.icoc-psp.org/uploads/INTERNATIONAL_CODE_OF_CONDUCT_Final_without_Company_Names.pdf, veb-sajt posećen 15. februara 2012.
- Međunarodna organizacija za standardizaciju, www.iso.org/iso/home.html, veb-sajt posećen 15. februara 2012.
- Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj, OECD alatka za prepoznavanje rizika za multinacionalne kompanije koje posluju u zonama sa slabom upravom, 2006, www.oecd.org/dataoecd/26/21/36885821.pdf, veb-sajt posećen 15. februara 2012.
- OECD Smernice za primenu dužne pažnje za odgovorne lance snabdevanja mineralima iz ratnih zona i zona visokog rizika, 2010, www.oecd.org/dataoecd/62/30/46740847.pdf, veb-sajt posećen 15. februara 2012.
- *Red Flags, Red Flags:* Rizik od zakonske odgovornosti kompanija koje posluju u zonama visokog rizika, www.redflags.info, veb-sajt posećen 15. februara 2012.
- Sekretarijat za dobrovoljne principe u vezi sa bezbednošću i ljudskim pravima, www.voluntaryprinciples.org, veb-sajt posećen 15. februara 2012.
- Svetski ekonomski forum / UNOCHA, Osnovni principi za saradnju javnog i privatnog sektora u humanitarnom radu, 2007, www.un.org/partnerships/Docs/Principles%20for%20Public-Private%20Collaboration%20for%20Humanitarian%20action.pdf, veb-sajt posećen 15. februara 2012.
- Globalni dogovor Ujedinjenih nacija, Poslovanje i unapređenje mira i razvoja, 2010, www.un-globalcompact.org/docs/issues_doc/Peace_and_Business/DBWaPD_2010.pdf, veb-sajt posećen 15. februara 2012.
- Globalni dogovor Ujedinjenih nacija i UNPRI, Principi odgovornog investiranja: Smernice za odgovorno poslovanje u ratnim zonama i zonama visokog rizika: Resurs za kompanije i investitore, 2010, www.un-globalcompact.org/docs/issues_doc/Peace_and_Business/Guidance_rB.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Dobrovoljni principi u vezi sa bezbednošću i ljudskim pravima: Smernice za primenu, www.voluntaryprinciples.org/files/Implementation_Guidance_Tools.pdf, veb-sajt posećen 15. februara 2012.

© UNICEF/NYHQ/2007-2693/Ficazzi

6

Šesto poglavlje Pomoć u zaštiti dece pogođene vanrednim situacijama

U ovom poglavlju se navode rizici na koje kompanije treba da se fokusiraju kada rade u vanrednim situacijama, bilo da su u pitanju prirodne katastrofe ili oružani sukobi. Ovde se ističe značajna uloga koju kompanije mogu imati u zaštiti i promovisanju dečjih prava u pogođenim oblastima.

Pomoć u zaštiti dece pogođene vanrednim situacijama

Uvod

Dobro obratite pažnju na ovaj odeljak ako

vaša kompanija funkcioniše u kontekstu za koji je karakteristično nešto od sledećeg:	vaša kompanija ili lanac snabdevanja pripadaju jednoj od sledećih privrednih grana:
<ul style="list-style-type: none"> ✓ redovna pojava prirodnih nepogoda (poplava, zemljotresa itd.) ✓ politička nestabilnost ili represija ✓ u regionima zahvaćenim sukobima u velikoj meri su prisutni nasilje ili drugi ozbiljni rizici od povređivanja dece ✓ vanredne situacije dovode do otežanog pronalaženja odgovarajućih stručnjaka ili proizvoda i usluga ✓ vanredne situacije dovode do otežanog prevoza humanitarne pomoći pogođenim zajednicama i deci	<ul style="list-style-type: none"> ✓ sve kompanije i privredne grane

Nedavne prirodne katastrofe, npr. ogromne poplave u Pakistanu i zemljotresi u Čileu i Kini, na Haitiju i u Japanu, privukle su pažnju celog sveta na težak položaj najugroženijih stanovnika. Kompanije imaju priliku da pomognu vladama i spasu ljudske živote tako što će obezbediti blagovremenu, odgovarajuću i odgovornu pomoć onima koji su preživeli takve katastrofe, bilo da su prirodne ili veštački izazvane.

Neke kompanije donose odluke da posluju u ratnim zonama i zonama pogođenim katastrofama uglavnom zbog poslovnih prilika, potrebe ili prirode svog poslovanja; druge kompanije se mogu iznenada naći u zoni nepredviđenih vanrednih situacija. Iako te okolnosti zahtevaju različite vrste dužne pažnje i izazivaju različite reakcije kompanija, one su slične kada se posmatraju iz perspektive dečjih prava. Tokom vanrednih situacija deca postaju posebno osetljiva na bolesti, pothranjenost, eksploataciju i nasilje.

Vaša kompanija može biti motivisana da pomogne deci iz više razloga, npr. zbog motivisanja zaposlenih, iz želje da se pomogne najugroženijima i da se kompanija u javnosti doživljava kao odgovorna. Korporativna odgovornost i filantropija u kontekstu vanrednih situacija mogu imati koristi od iste one ozbiljnosti sa kojom najodgovornije neprofitne organizacije pristupaju proceni uticaja i učenju najvažnijih lekcija kako bi buduće humanitarne akcije bile efikasnije.

© UNICEF/NYHQ/2005-1050/Chisami

Pošto se neka od najtežih kršenja ljudskih prava u okviru poslovanja dešavaju u zonama u kojima se postoje oružani sukobi, kompanije se prilikom poslovanja u takvim zonama nalaze pod povećanim rizikom da počine ili doprinesu počinjanju međunarodnih krivičnih dela, svesno ili nesvesno. Tokom proteklih 10–15 godina posvećivalo se više pažnje aktivnostima privatnog sektora u ratnim zonama. To se ogleda u inicijativama kao što su proces koji je doveo do nastanka okvira UN *Štiti, poštuji, ispravi*,³² inicijativa Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj,³³ Globalni dogovor UN,³⁴ Dobrovoljni principi u vezi sa bezbednošću i ljudskim pravima³⁵ i *inicijativa Red Flags*³⁶ (u kojoj se navode pitanja koja bi trebalo da upozore na moguće zakonske rizike za kompanije koje rade u tim zonama, na osnovu postojećih međunarodnih građanskih parnica i sudskih postupaka u više od deset jurisdikcija).

Iz sledeće studije slučaja se vidi kako jedna kompanija na razne načine može da iskoristi svoje stručno znanje da bi brzo obezbedila humanitarnu pomoć u vanrednim situacijama.

STUDIJA SLUČAJA

UPS obezbedio besplatni avionski i kopneni transport humanitarne pomoći žrtvama zemljotresa na Haitiju

Osnovana 1907. godine kao kurirska služba u Sjedinjenim Američkim Državama, kompanija *United Parcel Service* (UPS) prerasla je u najveću svetsku kompaniju za isporuku paketa i globalnog pružaoca usluga specijalizovanog transporta i logističkih usluga, a prisutna je u više od 220 zemalja i teritorija.

Fondacija UPS i preko niza inovativnih globalnih programa i kroz više sektora učestvuje u isporuci hitne humanitarne pomoći. Sa mrežom koja se proširila po celom svetu, kompanija UPS je lider u isporuci humanitarne pomoći. U poslednjih nekoliko godina humanitarni naponi kompanije UPS na Filipinima i Samoju, u Kini i Mjanmaru, kao i širom Sjedinjenih Američkih Država, obuhvataju upravljanje skladištima, projektovanje transportne mreže i strukturiranje lanca snabdevanja.

U skladu sa svojim politikom društveno odgovornog poslovanja, kompanija UPS je u cilju otklanjanja razornih posledica snažnog zemljotresa koji je 2010. godine pogodio Haiti reagovala podrškom u vrednosti od milion dolara u gotovom novcu i avionskom i kopnenom transportu donirane robe od sabirnih i distributivnih centara do aerodroma, kao i u vidu carina za robu koja je transportovana preko granice do Haitija. Više od 100 UPS-ovih stručnjaka za transport i logistiku koordinisalo je lanac snabdevanja od velikog broja dobavljača u SAD.

UPS je podržao UNICEF-ove humanitarne napore na Haitiju transportujući preko potrebnu humanitarnu pomoć za decu bez pratnje koja su čekala da se ponovo nađu sa preživelim roditeljima ili drugim rođacima. Volonteri UPS-a i UNICEF-a pakovali su i transportovali pojedinačne pakete pomoći za 50.000 raseljene dece, koristeći globalnu mrežu kompanije kako bi preko potrebni materijal u što kraćem roku stigao do Haitija.

www.unicefusa.org/news/releases/the-ups-foundation.html, veb-sajt posećen 20. februara 2012.

Kakve veze imaju vanredne situacije sa dečjim pravima?

Posledice prirodnih katastrofa su naročito ozbiljne kod dece, koja mogu biti odvojena od svojih porodica, pa ih je zbog osetljivosti lakše eksploatirati. Pitanje dece u oružanim sukobima je u centru pažnje na globalnom nivou i tema je redovnih diskusija u Savetu bezbednosti UN i drugde. Nažalost, brojne inicijative u vezi sa poslovanjem privatnog sektora u zonama pogođenim vanrednim situacijama retko posvećuju pažnju konkretnim potrebama dece u pogledu zaštite.

Haos i nesigurnost koji vladaju u ratnim uslovima ili tokom prirodnih katastrofa ugrožavaju ili krše niz osnovnih ljudskih prava, kao što su pristup hrani, skloništu, socijalnoj pomoći i zdravstvenim uslugama, što dovodi do povećane osetljivosti u okviru zajednica, a naročito kod dece. Kada su deca prisilno raseljena zbog oružanog sukoba ili prirodne katastrofe, ona su odsečena od društvene podrške, porodice i škole. Uništenje škola i domova, gubitak porodične i društvene podrške, zatvaranje policijskog časa i zatvaranje kontrolnih punktova, to su samo neki primeri kako katastrofe mogu da naruše dečja prava, što se odnosi i na pristup obrazovanju, stabilnost, sigurnost i prilike za razvoj. Tokom vanrednih situacija deca su posebno osetljiva na bolesti, pothranjenost i nasilje. U stvari, male boginje, dijareja, akutne respiratorne infekcije, malarija i pothranjenost su glavni uzroci smrti kod dece tokom humanitarnih kriza.

U protekloj deceniji smrt više od 2 miliona dece bila je direktna posledica oružanih sukoba, a više od 6 miliona dece je ostalo trajno onesposobljeno ili je ozbiljno ranjeno. Procenjuje se da je 20 miliona dece bilo prisiljeno da pobegne iz svojih domova, a preko milion njih su postali siročići ili su odvojeni od svojih porodica. Oko 300.000 dečaka i devojčica mlađih od 18 godina koje koriste oružane snage ili naoružane grupe učestvuje u više od 30 oružanih sukoba u svetu. Ali postoji jedna mnogo veća grupa dece koju pogađaju oružani sukobi, i direktno i indirektno. Pored nezakonite regrutacije, deca trpe ozbiljne posledice u ratnim zonama, što obuhvata nasilje na rodnoj osnovi, ubistva, sakaćenje, torturu i druge oblike maltretiranja, neosnovano držanje u pritvoru, prisilno raseljavanje, kidnapovanje, razdvajanje od porodice, trgovinu ljudima i nelegalno zadržavanje u pritvoru.

Šta vaša kompanija može da učini

- **Evaluacija ili reevaluacija uticaja vaše kompanije na decu u vanrednim situacijama, kao i uloge koju ima vaša kompanija.** Prikupljanje informacija o deci u vanrednim situacijama treba da bude ključni deo pojačane primene dužne pažnje. Detaljne informacije o položaju dece pogođene oružanim sukobima mogu se naći u raznim izveštajima koji se objavljuju u okviru mehanizama UN koji se tiču ljudskih prava, između ostalog i u izveštajima specijalnog predstavnika generalnog sekretara UN o deci u oružanim sukobima,³⁷ a na osnovu tih informacija možete poboljšati primenu dužne pažnje ili ažurirati postojeću evaluaciju.³⁸ Pored toga, u zavisnosti od prirode poslovanja vaše kompanije, biće neophodno da ojačate sisteme praćenja kako biste bili sigurni da se dečja prava strogo poštuju i da se standardi rada strogo primenjuju. Takođe, treba da posvetite posebnu pažnju na trgovinu ljudima u cilju radne ili seksualne eksploatacije dece koja su odvojena od svojih porodica.
- **Uspostavite trajna partnerstva sa uglednim humanitarnim organizacijama.** Vanredne situacije, a naročito kompleksni ratni uslovi, predstavljaju ekstremno teško okruženje za kretanje i rad. Iako će vaša kompanija možda poželeti da donira proizvode ili usluge ili da obezbedi volontere iz redova svojih zaposlenih, takvi naponi su obično mnogo efikasniji u obliku finansijskih doprinosa koji se uplaćuju uglednim, iskusnim humanitarnim organizacijama. Kompanije koje rade u određenim sektorima, kao što su informacione tehnologije, logistika, telekomunikacije i transport, mogu dati i poseban, direktan doprinos kroz usluge neophodne za odvijanje humanitarnih operacija, naročito ako se organizuju i integrišu u šire, međunarodne aktivnosti. Isto tako, vaša kompanija treba da izbegava davanje donacija u obliku proizvoda ili usluga ako je za njih potrebno organizovati nesrazmerno skup transport ili ako povlače operativne troškove ili nameću humanitarnim organizacijama neprimerene ili skupe obaveze koje inače ne bi imale.
- **Edukujte svoje kolege o osnovnim principima humanitarnih akcija i zaštiti dečjih prava.** Iako su opštepoznati i često se veoma strogo poštuju u okviru zajednice profesionalnih humanitarnih radnika, osnovni principi humanitarnih akcija, koji služe kao smernice za međunarodne humanitarne akcije već 150 godina – od osnivanja Crvenog krsta / Crvenog polumeseca, nisu opštepoznati široj javnosti. U novije vreme izrađeni su i dodatni međunarodni standardi u cilju zaštite dece, a posebno su važni oni koji se navode u Konvenciji o pravima deteta i raznim dokumentima Ujedinjenih nacija i drugim dokumentima. Vaša kompanija može imati ulogu u upoznavanju zaposlenih i relevantnih aktera sa tim konceptima i njihovom širenju među zaposlenima i među relevantnim akterima.
- **Izvučite pouke iz iskustava stečenih tokom učešća vaše kompanije u humanitarnim akcijama i transparentno ih delite sa drugima.** Iako su velike katastrofe, poput cunamija u Indijskom okeanu 2004. godine i zemljotresa na Haitiju 2010. godine, podstakle velikodušne filantropske aktivnosti poslovnog sektora, u zajednici humanitarnih organizacija uglavnom nisu urađene tačne procene rezultata i uticaja takvih doprinosa. Ukoliko je vaša kompanija dala doprinos humanitarnim akcijama u prošlosti ili nedavno, možda biste mogli da definišete i objavite naučene lekcije, uzimajući u obzir da je masovno učešće kompanija u prikupljanju pomoći za otklanjanje posledica katastrofa relativno nov fenomen. Pošto postoji skepticizam u vezi sa tim angažovanjem kod nekih humanitarnih organizacija, transparentno objavljivanje ovih lekcija doprineće tome da nešto naučimo jedni od drugih, da ojačamo samopouzdanje i da prevaziđemo pogrešne percepcije.
- **Preduzmite posebne mere predostrožnosti da zaštitite prava deteta u ranim zonama.** To obuhvata razumevanje, praćenje i postupanje u skladu sa osnovnim smernicama za poslovanje u ratnim zonama, posebno kada se tiču dečjih prava (vidi uokvireni tekst „Korisni resursi“ na kraju poglavlja). Ove smernice stavljaju akcenat na zaštitu dece od regrutovanja u paravojne formacije od strane privatnih pružalaca usluga fizičkog obezbeđenja ili od strane zvaničnih oružanih snaga države, na zaštitu dece odvojene od porodica ili rođaka od trgovine ljudima ili seksualne eksploatacije i na poštovanje standarda za dečji rad, integriteta lanca snabdevanja i drugih principa. U drugim poglavljima ovog vodiča daju se detaljnije smernice, npr. u drugom (Prava deteta na radnom mestu) i petom (Održivo poslovanje prilagođeno potrebama deteta) poglavlju. Jedna od oblasti koje zaslužuju posebnu pažnju jeste način na koji privatni sektor može da podržava aktivnosti koje deci pomažu da izgrade veštine i osposobe se da zarađuju za život, što im omogućava da se reintegrišu u društvo i pohađaju večernje škole. Na primer, u situacijama u kojima se deca regrutuju u oružane snage ili paravojne grupe, poslovni sektor može imati važnu ulogu tako što će podržavati relevantne agencije koje su angažovane u realizaciji programa demobilizacije i biti partner sa njima.
- **Uključite decu iz lokalne oblasti u prošireni dijalog u zajednici.** Najbolji oblici razvoja zajednice, čak i u kontekstu humanitarne akcije organizovane nakon katastrofe ili kao pomoć za otklanjanje posledica oružanog sukoba, stavljaju značajan naglasak na detaljan i trajan dijalog u zajednici. Pošto se mladi i deca često percipiraju kao žrtve, kao izvor problema ili prosto kao pogođena ili čak „nevidljiva grupa“, njihova sposobnost da imaju konstruktivnu ulogu u oporavku zajednice, pomirenju i dijalogu često se potcenjuje. Mladi ljudi su često aktivni i konstruktivni učesnici u pronalaženju rešenja i treba da iskoristite njihove veštine. Pogledajte sledeći slučaj koji ilustruje kako jedna kompanija raspoređuje volontere kroz svoju uspostavljenu mrežu kako bi doprinela da se humanitarna akcija odvija brzo.

Pomoć u zaštiti dece pogođene vanrednim situacijama

Obaveze kompanija da poštuju dečja prava obuhvataju:

- Evaluaciju i reevaluaciju uticaja vaše kompanije na decu u vanrednim situacijama, kao i uloge koju ima vaša kompanija.
- Primenu posebnih mera predostrožnosti za zaštitu dečjih prava u ratnim zonama.
- Uključivanje dece iz lokalne oblasti u prošireni dijalog u zajednici.

Obaveze kompanija da podržavaju dečja prava obuhvataju:

- Uspostavljanje trajnih partnerstava sa uglednim humanitarnim organizacijama.
- Edukovanje kolega o osnovnim principima humanitarnih akcija i zaštiti dečjih prava.
- Izvlačenje pouka iz iskustava stečenih tokom učešća vaše kompanije u humanitarnim akcijama, kao i transparentno informisanje drugih o tome.

Vodovod i čistoća spremni da obezbede opremu neophodnu za vanredne situacije i pruže stručnu pomoć

Jedan od globalnih lidera u uslugama zaštite životne sredine, *Veolia Environment Group*, realizuje humanitarne akcije i akcije u vezi sa razvojem kroz fondaciju *Veolia Environment Foundation*.

UNICEF i *Veolia Environment Foundation* saraduju u najtežim vanrednim okolnostima sa zajedničkim ciljem da se obezbedi neophodna pomoć onima kojima su potrebni čista voda i sanitetsko-zdravstvene mere u vanrednim situacijama, ma koliko da je težak taj zadatak.

Veolia Foundation deli svoje tehničko znanje sa humanitarnim radnicima kroz *Veoliaforce*, volontersku mrežu specijalizovanih radnika sa dvanaestogodišnjim iskustvom u oblasti vodosnabdevanja, dispozicije otpadnih voda, odlaganja otpada, energetike i javnog prevoza.

Nakon mnogo godina saradnje, partnerstvo između UNICEF-a i *Veolia Environment Foundation* je ozvaničeno 2008. godine potpisivanjem Sporazuma o pružanju pomoći. Volonteri iz Fondacije se aktiviraju u slučaju humanitarne krize i po potrebi nude UNICEF-u svoja stručna znanja. *Veolia Foundation* obezbeđuje odgovarajuće ljudske resurse i opremu za ugrožene zajednice u cilju očuvanja vodosnabdevanja i sprovođenja sanitetsko-zdravstvenih mera, kako bi se sprečilo izbijanje epidemija. Pored pomoći u realizaciji aktivnosti u vanrednim situacijama, ovi volonteri takođe pružaju podršku radnicima UNICEF-a u realizaciji međunarodnih razvojnih projekata.

Od 2007. godine *Veolia Foundation* je sprovela 13 misija u 11 zemalja kao podršku UNICEF-ovim humanitarnim aktivnostima. Tokom 2011. godine, tim od dva inženjera iz *Veolia Foundation* procenio je 23 bušena bunara opremljena sistemima za pumpanje na solarni pogon u Džibutiju. Ovu procenu su pomogli UNICEF, njegovi partneri i donatori u cilju definisanja najvažnijih hitnih akcija neophodnih da bi se poboljšao pristup vodi u oblastima pogođenim sušom.

www.veoliawater.com i www.unicef.org/corporate_partners/index_53550.html, veb-sajt posećen 20. februara 2012.

- Međuagencijski panel o maloletničkom pravosuđu, www.juvenilejusticepanel.org, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Međunarodni komitet Crvenog krsta, Međunarodni kodeks ponašanja za privatne pružaoce usluga fizičkog obezbeđenja, 2010, www.admin.ch/aktuell/00089/index.html?lang=en&msg-id=36144, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- OECD, OECD Smernice za primenu dužne pažnje za odgovorne lance snabdevanja mineralima iz ratnih zona i zona visokog rizika, 2010, www.oecd.org/dataoecd/62/30/46740847.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Kancelarija specijalnog predstavnika generalnog sekretara UN za decu u oružanim sukobima, Deca u oblastima zahvaćenim oružanim sukobima, www.un.org/children/conflict/english/index.html, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj, OECD alat za prepoznavanje rizika za multinacionalne kompanije koje posluju u zonama sa slabom upravom, 2006, www.oecd.org/dataoecd/26/21/36885821.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- *Red Flags*, *Red Flags*: Rizik od zakonske odgovornosti kompanija koje posluju u zonama visokog rizika, www.redflags.info, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Dokument iz Montrea, 2008, www.icrc.org/eng/assets/files/other/icrc_002_0996.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Svetski ekonomski forum/UNOCHA, Osnovni principi za saradnju javnog i privatnog sektora u humanitarnom radu, 2007, www.un.org/partnerships/Docs/Principles%20for%20Public-Private%20Collaboration%20for%20Humanitarian%20action.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Globalni dogovor UN, Poslovanje i unapređenje mira i razvoja, 2010, www.unglobalcompact.org/docs/issues_doc/Peace_and_Business/DBWaPD_2010.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Globalni dogovor UN i UNPRI, Principi odgovornog investiranja: Smernice za odgovorno poslovanje u ratnim zonama i zonama visokog rizika: Resurs za kompanije i investitore, 2010, www.unglobalcompact.org/docs/issues_doc/Peace_and_Business/Guidance_rB.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Globalni dogovor UN, Poslovni vodič Globalnog dogovora za procenu uticaja oružanih sukoba i upravljanje rizikom, www.unglobalcompact.org/docs/issues_doc/Peace_and_Business/BusinessGuide.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- USAID, Izjava o Principima koji se primenjuju na donacije u vidu proizvoda ili usluga tokom humanitarnih akcija, 2003.
- Dobrovoljni principi u vezi sa bezbednošću i ljudskim pravima, www.voluntaryprinciples.org, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Svetska zdravstvena organizacija, Smernice za donaciju lekova, 1999, http://whqlibdoc.who.int/hq/1999/WHO_EDM_Par_99.4.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.

7

Sedmo poglavlje Podrška naporima vlade i zajednice u ostvarivanju dečjih prava

U ovom poglavlju se obrađuje veoma važna uloga poslovnog sektora u podržavanju nacionalne i lokalne uprave u ostvarivanju dečjih prava. U naredna tri odeljka se govori o značaju

- podrške u realizaciji vladinih aktivnosti oporezivanja i iskorenjivanja korupcije,
- obezbeđivanja osnovnih usluga za decu u partnerstvu javnog i privatnog sektora i
- strateškog i odgovornog investiranja u projekte i programe zajednice koji jačaju kapacitete i dece i poslovnog sektora i obezbeđuju njihov dugoročan održivi uspeh.

Podrška vladi u kreiranju poreske politike i borbi protiv korupcije

Uvod

Dobro obratite pažnju na ovaj odeljak ako

vaša kompanija funkcioniše u kontekstu za koji je karakteristično nešto od sledećeg:	vaša kompanija ili lanac snabdevanja pripadaju jednoj od sledećih privrednih grana:
✓ podmićivanje i korupcija ✓ različiti načini izbegavanja plaćanja poreza	✓ sve kompanije i privredne grane

Zaštita i ostvarivanje dečjih prava su obaveze vlade. Ukoliko se to ne čini danas, našu decu u budućnosti čeka sve lošija perspektiva. Tako se rasipaju resursi koje treba uložiti u infrastrukturu, obrazovanje i zdravlje i ometaju se rast investicija i ekonomski razvoj.³⁹ Ipak, kompanije su moćni igrači koji imaju značajan politički, društveni i ekonomski uticaj. Poslovni sektor treba da zauzme odgovoran pristup koji će podržavati – a ne zamenjivati ili narušavati – dobru upravu tako što će se pridržavati nacionalnih i međunarodnih zakona i standarda, davati doprinos plaćanjem poreskih obaveza jer vlade tako obezbeđuju resurse neophodne za ispunjavanje svojih obaveza prema deci, boriti se protiv korupcije i s vladama uspostavljati partnerstva za obezbeđivanje osnovnih usluga namenjenih deci.

Zašto je podrška poslovnog sektora državnoj upravi važna za decu?

Sprečavanje korupcije i borba protiv korupcije

Zajednička odgovornost za borbu protiv korupcije je stekla jako uporište u poslovnoj zajednici tokom protekle decenije. Ova promena je rezultat globalnog zastupanja civilnog društva, međunarodnih sporazuma i jačanja nacionalnih zakonodavstava, kao i sprovođenja antikorupcijskih odredbi. U stvari, zahvaljujući transnacionalnom karakteru nekih zakona, kao što je američki Zakon o zabrani podmićivanja/korupcije u inostranstvu (FCPA), korporacije koje posluju širom sveta mnogo su bolje upoznate sa pravnim rizicima i rizicima po ugled koji se povezuju sa korupcijom. Ono o čemu mnoge kompanije verovatno ne razmišljaju jeste uticaj korupcije na decu.

Korupcija postepeno slabi resurse vlade kojima se omogućava ostvarivanje dečjih prava. Ona može da uveća ukupne troškove pružanja javnih usluga, kao što su obrazovanje, vodosnabdevanje, sanitarno-zdravstvene mere i zdravstvene usluge, kao i da umanjí njihov kvalitet, a često ograničava obuhvat najviše marginalizovanih zajednica tim uslugama. Indirektno, korupcija može ograničiti razvoj i rast neke zemlje, kao i investiranje u tu državu, tako što se usmerava ka onima koji nemaju uticaja, čime se jačaju isključivanje i diskriminacija. Zbog toga što nisu moćni i uticajni, najviše pate siromašni, a naročito deca. Snižavajući kvalitet javnih usluga, npr. u zdravstvu, obrazovanju i infrastrukturu, korupcija može umanjiti sposobnost dece da izbegnu siromaštvo; ako deca na vreme ne pohađaju školu, to često nikada ne mogu u dovoljnoj meri nadoknaditi, a ukoliko deca ne dobiju vakcine ili nemaju pristup zdravstvenim uslugama, to može biti veoma štetno, pa čak i fatalno.

Uprkos pravnim posledicama i posledicama po ugled, a ponekad čak i krivičnoj odgovornosti u vezi sa korupcijom, mnoge kompanije se nalaze pred iskušenjem da počnu da primenjuju korupcijsku praksu. Nažalost, beskrupulozni državni službenici i sami zahtevaju mito za izdavanje uobičajenih odobrenja ili dozvola. Takva korupcijska praksa može uticati na decu na više različitih načina. Ona može ugroziti bezbednost koja je neophodna da bi se deca zaštitila u školskim zgradama, na putevima, kao i pri konzumiranju hrane i drugih proizvoda. Postoji mnogo dokaza da farmaceutska korupcija – paralelni svet ilegalne proizvodnje i distribucije lažnih ili kontaminiranih lekova odnosno lekova kojima je istekao rok upotrebe – ima razoran uticaj na zdravlje dece.

Podmićivanje može skupo koštati decu na još direktniji način. Korupcija dovodi do iscrpljivanja prihoda domaćinstva i posebno je štetna za domaćinstva sa malim prihodima. Siromašna deca su češće mete iznuđivanja, traženja mita i zastrašivanja, a i više su osetljiva na nepostojanje usluga. Prema podacima koje globalna koalicija organizacija civilnog društva *Transparency International* navodi za 2010. godinu u Globalnom barometru korupcije, koji meri sitnu korupciju, mladi ljudi koji imaju manje od 30 godina najčešće prijavljuju da plaćaju mito od svih ispitivanih starosnih grupa.⁴⁰ Korupcija je često i otežavajući faktor u kršenju dečjih prava kao što je dečji rad, pošto u mnogim zemljama poslodavci podmićuju inspektore rada da „previde” maloletnu decu koja rade. U slučaju trgovine ljudima za potrebe rada i za seksualnu eksploataciju, nadležnima se često daje mito da bi obezbedili dokumentaciju ili da bi ignorisali ilegalni prelazak preko granice i druge ilegalne radnje.

Plaćanje poreza

Razni oblici izbegavanja plaćanja poreza od strane privatnog sektora mogu da umanje sposobnost vlade da obezbeđuje usluge i strukture neophodne za ostvarivanje dečjih prava. Iako je poreska utaja očigledno nezakonita i nelegitimna poslovna praksa, izbegavanje poreza je kompleksnija oblast u kojoj je često teško definisati granicu između zakonitog umanjenja iznosa poreza koji se plaća i izbegavanja. Čak i kada je legalno, izbegavanje plaćanja odgovarajućeg iznosa poreza, taksí, dažbina i drugih izdataka, naročito u zemljama u razvoju, pokreće mnoga pitanja. Kompanije lišavaju vlade prihoda koji im je neophodan da bi omogućile ostvarivanje programa socijalne zaštite i pružanje osnovnih usluga. Problem koji je veoma sličan pomenutom jeste činjenica da mnoge kompanije ne otkrivaju iznose poreza i taksí koje plaćaju u svakoj zemlji. Relativno često se dešava da kompanije iskorišćavaju činjenicu da nacionalni poreski organi imaju ograničene kapacitete za sprovođenje zakona i propisa.⁴¹

Istovremeno je važno da kompanije prepoznaju državne organe koji iskorišćavaju slabosti sopstvene države u cilju sticanja lične koristi i da im se odupru. U situacijama kada se traži politička renta, korumpirani zvaničnici se mogu usmeriti ka različitim kompanijama: onima koje rade u sektorima u kojima vlada izdaje licence, odobrenja i ovlašćenja neophodne za obavljanje delatnosti, onima koje imaju veliki ekstraprofit, korporacijama koje imaju velike i kompleksne poreske obaveze ili čak ka malim i srednjim kompanijama koje nemaju resurse da angažuju pravne zastupnike koji su stručnjaci za odbranu od zahteva za plaćanje nelegitimnih poreskih nameta. Da biste bili kompanija koja posluje na društveno odgovoran način, nije dovoljno da samo plaćate legitimne poreske namete, već treba i da se pridružite realizaciji širih aktivnosti, pa i inicijativa kao što je *Objavi iznos poreza koji plaćaš*, koja je opisana u uokvirenom tekstu, kako biste otežali korumpiranim službenicima da iskoriste priliku i traže isplatu mita.

Rio Tinto otkriva iznos poreza i taksí koje plaća

Objavi iznos poreza koji plaćaš (Publish What You Pay) je globalna koalicija organizacija civilnog društva sa više od 300 učlanjenih grupa koje zajedno rade na obezbeđivanju veće transparentnosti u industriji eksploatacije nafte, gasa i ruda. Oni tvrde da je transparentnost prihoda izuzetno važan prvi korak u osiguranju da se prihodi ostvareni u tim industrijama pravilno iskoriste za smanjenje siromaštva, tj. da se ne troše uzalud na podmićivanje. U online dodatku njihovog godišnjeg izveštaja za 2008. godinu, kompanija Rio Tinto je objavila svoja ukupna plaćanja poreza i taksí svakoj od 13 država u kojima su ta plaćanja ukupno iznosila 10 miliona američkih dolara ili više. Pomenuta koalicija je pozdravila ovaj „progresivni korak koji pokazuje svest o tome da je veća otvorenost u realnom interesu velikih korporacija”. U isto vreme, koalicija je zamolila kompaniju Rio Tinto „da sledeće godine ode korak dalje i da detaljno prikaže različite vrste plaćanja svakoj od tih zemalja, kako bi njihovi građani imali potpunu sliku o novčanim transferima koje pomenuta kompanija vrši njihovim vladama”.

www.publishwhatyoupay.org/en/resources/rio-tinto-takes-step-towards-transparency-publishing-payments-governments, veb-sajt posećen 20. februara 2012.

Saradnja s vladama na podržavanju dečjih prava

Kompanije mogu iskoristiti svoj veliki uticaj da podstaknu vlade da ispune svoje obaveze u pogledu ostvarivanja dečjih prava. Dijalog s vladom može obuhvatati: pokretanje pitanja kršenja dečjih prava, podsticanje pokretanja i podržavanje istraga o zlostavljanjima, staranje da sva uočena ili potencijalna kršenja dečjih prava budu ublažena i preduzimanje mera da se istraže sva navodna kršenja.

Šta vaša kompanija može da učini

- **Regulišite odnose sa državom koji obuhvataju plaćanje poreza i ispunjavanje propratnih obaveza.**
Na plaćanje poreza, taksu, dažbina i drugih obaveza treba gledati kao na podršku vladi da obezbedi osnovne usluge deci, a ne kao na trošak koji treba izbegavati. Plaćanjem poreza možete ostvariti važnu ulogu u omogućavanju da se državne agencije pozovu na odgovornost za ispunjavanje svojih obaveza prema deci, i to tako što ćete objavljivati iznos poreza koji ste platili. Pri utvrđivanju poreske politike vaše kompanije razmislite o uticaju izbegavanja poreza na decu i objavite podatke o vašoj poreskoj politici (plaćanja, koncesije i donacije), kao i koje vrednosti zastupate. Ukoliko vaša kompanija još nema ekstenzivne interne procedure za postupanje u skladu sa antikorupcijskim odredbama, obratite pažnju na sve veće interesovanje međunarodnih organizacija kao što su OECD i EU za poboljšanje transparentnosti, koordinacije i saradnje u izveštavanju o profitu kompanija i plaćanju poreza.
- **Udružite se sa drugim kompanijama i akterima iz civilnog društva i zastupajte sprovođenje oštrih antikorupcijskih mera.**
Ukoliko vaša kompanija još nije uspostavila oštre procedure za poštovanje antikorupcijskih mera, u skladu s obavezama iz FCPA ili nekog sličnog zakona, neka vam početna obaveza bude uvođenje antikorupcijskih strategija i programa u okviru sopstvene kompanije. Zatim možete podneti izveštaj o tim aktivnostima i udružiti se sa kompanijama iz iste privredne grane i drugim akterima kako biste preduzeli kolektivnu akciju koja će omogućiti još veću transparentnost u prikupljanju državnih prihoda i otežati korumpiranim službenicima da očekuju ili zahtevaju mito od vaše kompanije.

Slučaj koji je opisan u nastavku pokazuje kako jedna koalicija društveno odgovornih proizvođača igračaka realizuje i mobilise podršku za odbranu dečjih prava.

Proizvođači igračka koriste svoj uticaj da brane i štite dečja prava

Abrinq je brazilsko udruženje proizvođača igračaka, koalicija društveno odgovornih korporacija koja preduzima akciju protiv rasprostranjenog kršenja i nepoštovanja dečjih prava tako što investira u dugoročne socijalne programe čiji je cilj podrška deci u ostvarivanju njihovih prava.

Uprkos tome što, sudeći po usvojenim zakonima, Brazil prednjači u zaštiti dečjih prava, proizvođači dečjih igračaka i igara su bili zabrinuti što je svakodnevni život dece u realnosti sasvim drugačiji, tj. veliki broj njih živi na ulici i suočava se sa zlostavljanjem, nasiljem i ubistvima od strane timova za „čišćenje“. *Abrinq* je 1989. godine osnovao Odbor za odbranu dečjih prava, a kasnije i Fondaciju *Abrinq*, čija je strategija korišćenje uticaja i resursa za mobilizaciju dobavljača, proizvođača, vlasnika radnji i potrošača, kao i medija i političara. Oni stupaju u kontakt sa novinarima koji uzimaju u obzir dečja prava, a koji im pomažu da razumeju i šire informacije o raznim problemima, upotrebljavaju termin „gradonačelnici koji rade u korist dece“ i podstiču predsedničke kandidate da potpišu jedan manifest i tako postanu „predsednici koji rade u korist dece“.

Članovi udruženja *Abrinq* su privukli i kompanije iz drugih sektora da rade sa njima kao kompanije čije je poslovanje prilagođeno potrebama deteta. Ova inicijativa se fokusira na borbu protiv dečjeg rada i investiranje u efikasne zdravstvene, obrazovne i socijalne projekte, kao i na kampanje zastupanja u cilju promovisanja i zaštite prava dece i adolescenata. *Abrinq* radi i na tome da pomogne deci i tinejdžerima da imaju pristup kulturnim aktivnostima, objektima u kojima mogu provoditi slobodno vreme, dobiti pomoć pri profesionalnom usmeravanju i proći obuku za rad na računaru. Fondacija *Abrinq* blisko saraduje sa UNICEF-om i Međunarodnom organizacijom rada, a ima i veliki broj korporativnih partnera angažovanih na različitim programima.

www.fundabrinq.org.br, veb-sajt posećen 20. februara 2012.

Pružanje osnovnih usluga

Uvod

Dobro obratite pažnju na ovaj odeljak ako	
vaša kompanija funkcioniše u kontekstu za koji je karakteristično nešto od sledećeg:	vaša kompanija ili lanac snabdevanja pripadaju jednoj od sledećih privrednih grana:
✓ vlada nema kapaciteta za efikasno davanje odobrenja i regulisanje privatizovanih usluga	✓ zdravstvene usluge
✓ vaša kompanija pruža najvažnije usluge neophodne za opstanak i razvoj deteta	✓ obrazovanje
	✓ usluge koje se pružaju u institucijama
	✓ vodosnabdevanje, uklanjanje otpada, građevina
	✓ energetske kompanije (npr. elektrodistribucija)
	✓ ostalo

U okviru svoje odgovornosti da obezbede ostvarivanje dečjih prava, vlade ne smeju izbegavati ovu obavezu tako što će pružanje osnovnih javnih usluga prepustiti privatnom sektoru. Međutim, od osamdesetih godina prošlog veka postoji sve jači trend privatizacije javnih usluga u mnogim industrijalizovanim zemljama i zemljama u razvoju; to obuhvata niz usluga koje su neophodne za dobrobit dece, kao što su vodosnabdevanje, sanitarno-zdravstvene mere, lekovi, zdravstvo i obrazovanje. Tu spada i niz pružalaca usluga – javnih, državnih i privatnih kompanija, velikih i malih. Aktivnosti privatnog sektora su veoma raznovrsne i obuhvataju formalne aranžmane koji se kreću od direktnog pružanja usluga do potpisivanja ugovora sa vladom o pružanju konkretnih usluga, dugoročnih ugovora o pružanju usluga, ugovora o upravljanju uslugama i franšizingu, kao i aranžmane o izgradnji i eksploataciji. Privatni sektor može se angažovati i kroz manje formalne aranžmane, kao što je slučaj s kompanijama koje pružaju lokalne usluge zaposlenima i njihovim porodicama ili zajednicama u kojima rade.

Partnerstvo između javnog i privatnog sektora u cilju pružanja usluga može imati veoma korisne ishode za decu. Takva partnerstva mogu vladama omogućiti da iskoriste resurse na efikasniji način i mogu osloboditi finansijske i ljudske resurse za druge prioritete koji se tiču razvoja. Ipak, postoje očigledni izazovi u smislu staranja da privatni sektor obezbeđuje usluge na način koji je u isto vreme efikasan i poštuje dečja prava. Kompanije koje preuzmu ulogu države u pružanju osnovnih usluga moraju biti veoma pažljive u radu i moraju se postarati da pritom ne krše relevantna ljudska prava.

Zašto su osnovne usluge važne za decu?

Deca su pod posebnim rizikom kada se osnovne usluge ne pružaju na pravedan i jedinstven način. Siromašna deca često nemaju pristup komunalnim uslugama kao što su vodosnabdevanje ili sanitarni čvorovi, pošto neka od njih žive u oblastima gde je izgradnja infrastrukture fizički i finansijski veoma zahtevna.

Tržište u društvu ima funkciju podele na osnovu platežne sposobnosti, i to na one koji mogu da dobiju robu i usluge i na one koji to ne mogu. Nasuprot tome, ljudska prava se zasnivaju na premisi da svi moraju biti u mogućnosti da ostvare svoja prava, bez obzira na finansije ili okolnosti. Univerzalna priroda ljudskih prava nalaže da nadležni pružaoci usluga stave poseban akcenat na pružanje usluga pojedincima koji su najugroženiji, što podrazumeva i one koji su najmanje platežno sposobni. Stoga i vlade koje regulišu pružanje usluga i kompanije koje ih pružaju moraju pronaći odgovarajući regulatorni i ugovorni okvir za ispunjavanje tih obaveza. Nažalost, zemlje kojima je najpotrebnija pomoć privatnog sektora i saradnja sa njim u cilju poboljšanja neadekvatnih ili nepostojećih usluga često su najmanje sposobne da kontrolišu i regulišu njihove aktivnosti. Odsustvo adekvatne i efikasne regulative je najveća pretnja pružanju osnovnih usluga koje je u skladu sa potrebama deteta.

Trenutni regulatorni režimi se nalaze na oba kraja spektra: neki premalo regulišu osnovne usluge ili to uopšte ne rade, a drugi su previše restriktivni. Glavni ishod previše strogog regulatornog režima predstavljaju uvećanje troškova i rizika za pružaoce usluga i više cene za siromašne korisnike. Neformalni pružaoci usluga, bilo da je u pitanju privatni sektor ili nevladine organizacije, često nemaju zvaničnu registraciju, licencu, vlasništvo i dokumentaciju koji su neophodni za ispunjavanje vladinih uslova. Visoke administrativne i finansijske prepreke podstiču ilegalne aktivnosti, izbegavanje poreza, kao i sisteme koji su nepristupačni akterima iz vlade ili krajnjim korisnicima.

Deca se često previdaju u privatizacionim aranžmanima; ovo se odnosi čak i na slučajeve kada su takvi aranžmani veliki i dobro organizovani i kada im prethodi opsežna studija. Na primer, u privatizacionim planovima kao jedinica analize pri utvrđivanju na koji način će se pružati usluge i koja će im biti cena obično se uzima domaćinstvo, a ne vodi se računa o tome da li u domaćinstvu postoje deca i koliko ih je. U takvim procenama se stoga ne uzima u obzir različit uticaj nepostojanja infrastrukture na decu. Na primer, obično se zanemaruju potrebe dece koja žive van uobičajenih domaćinstava, npr. deca u domaćinstvima koja se vode na dete ili deca koja žive na ulici. Devojčice, koje su najčešće zadužene da donose vodu za domaćinstvo, često moraju da prelaze velike razdaljine, zbog čega kasne ili ne odlaze u školu.

Šta vaša kompanija može da učini

- **Imajte na umu različite okolnosti u kojima deca žive kada sklapate i realizujete ugovore za pružanje javnih usluga.** Uzimajte u obzir najbolji interes deteta pri izradi studija izvodljivosti i analize mogućnosti, kao i pri određivanju cena i davanju predloga usluga. Pošto se obično zasniva na domaćinstvu sa prosečnim brojem dece, analiza možda ne uzima dovoljno u obzir populaciju koja ima mnogo dece ili prilike u kojima ta populacija živi. Postarajte se da i ugrožena deca imaju pristup uslugama. To možete učiniti na više načina koji ne podrazumevaju veliki teret ili trošak, npr. kroz smanjeno plaćanje za siromašnija domaćinstva, kliznu skalu i besplatne usluge za one koji nemaju nikakav prihod. Oslobođanje siromašnih od plaćanja taksi lako se kompenzuje povećanjem naknada onima koji mogu da ih priušte. U nekim slučajevima, samo osoblje može nadoknaditi troškove korisnika s niskim prihodima ili to mogu činiti njihovi pružaoci usluga, što je često rentabilnije.
- **Projektujte usluge koje su bezbedne i kulturološki prihvatljive.** Na primer, postarajte se da bude kulturološki prihvatljivo za devojčice i žene da putuju u klinike same ili u grupama; druga opcija je da uvrstite kulturološki prihvatljivu praksu u sistem pružanja usluga.
- **Angažujte decu i mlade na praćenju usluga.** Pružanja usluge veoma često prate predstavnici zajednice. Praćenjem se povećava transparentnost i odgovornost pružalaca usluga. Angažovanje adolescenata i omladine u procesu praćenja omogućava im da nauče važne tehničke i organizacione veštine, kao i da postanu pokretači promena i inovacija u cilju poboljšanja usluga u svojoj zajednici. Zadovoljne zajednice mogu, sa svoje strane, postati sve savetnije u plaćanju naknada za korišćenje usluga.
- **Postarajte se da javne usluge koje pruža vaša kompanija budu u skladu sa međunarodnim i nacionalnim standardima.** Ispunite zahteve u pogledu svih relevantnih dečjih prava navedenih u Konvenciji o pravima deteta i smernicama iz drugih međunarodnih sporazuma u okviru svog programskog projekta. Komitet UN za prava deteta i Komitet UN za ekonomska, socijalna i kulturna prava dali su najpotpunije smernice u obliku „Opštih komentara“ o sadržaju prava koje kompanije mogu da uzmu u obzir.⁴² Iako su ranije verzije „Opštih komentara“ agencija UN bile upućene isključivo vladama, novije verzije se obraćaju i privatnom sektoru.

© UNICEF/NYHQ/2010-2741/Ramoneida

Investiranje u programe za decu u okviru svoje zajednice

Uvod

Dobro obratite pažnju na ovaj odeljak ako	
vaša kompanija funkcioniše u kontekstu za koji je karakteristično nešto od sledećeg:	vaša kompanija ili lanac snabdevanja pripadaju jednoj od sledećih privrednih grana:
√ svaki kontekst u kojem žive deca	√ sve kompanije i privredne grane

Poslovni sektor može dati ogroman doprinos ostvarivanju dečjih prava ne samo kroz sopstvene prakse i strategije već i tako što će pomoći da se ojačaju zajednice u kojima deca žive i rastu. Pitanja dečjih prava su popularan fokus investicija čiji je cilj društveno odgovorno poslovanje i obuhvataju izuzetno veliki broj filantropskih aktivnosti i donacija. Međutim, važno je imati na umu da su deca dugoročna investicija i kompanije koje nastoje da daju doprinos razvoju zajednice treba da se trude da uvrste taj aspekt u svoje planiranje aktivnosti u zajednici. Doprinos jačanju kapaciteta vlade i zajednice za pružanje i regulisanje usluga od kojih deca mogu imati dugoročne koristi predstavlja najbolji način da se to ostvari.

Da bi se ostvarila maksimalna dugoročna korist za decu i poslovni sektor, prilikom investiranja u društvo treba zauzeti održivi stav koji se zasniva na pravima. To znači:

- da uvek prvenstveno imate u vidu najbolji interes dece;
- da angažujete decu u planiranju, sprovođenju i praćenju programa;
- da se fokusirate na najviše marginalizovanu i najugroženiju decu;
- da priznate da deca imaju svoja prava, da su aktivni građani i pokretači promena u svom životu;
- da blisko saradujete sa lokalnim upravama i drugim akterima kako biste osigurali njihovu podršku i doprinos postojećim aktivnostima čiji je cilj ostvarivanje dečjih prava.

© UNICEF/NYHQ/2009-2384/Prizzi

Zašto je dugoročno investiranje u društvo važno za decu?

Nejednakosti, razlike i stalno prisutne prepreke najvidljivije su na nivou zajednica u kojima žive deca. Na tom nivou neka deca nemaju pristup zdravstvenim uslugama, dok druga idu u bolnice koje propadaju, u kojima nema lekova i u kojima je broj zaposlenih toliko smanjen da to počinje da ugrožava pružanje usluga. Kvalitetno školovanje, jedan od najvažnijih uslova za razvoj deteta, možda je u potpunosti nedostupno za najugroženije ili se nastava odvija u zgradama bez prozora, bez knjiga, olovaka ili stolica ili nastavu vode loše obučeni nastavnici ili je njihov broj premali.

Investiranje u jednostavne rentabilne i dugoročne programe koji podržavaju razvoj dece može doprineti stvaranju boljeg svakodnevnog života i ostvarivanju trajnih promena. Dugoročni programi zajednice koji se dobro planiraju, sprovode i prate u bliskoj saradnji sa lokalnim vlastima mogu postati deo domino efekta pruženih šansi koji će uticati na mnoge buduće generacije.

Pogledajte, na primer, investiranje u školske programe i kvalitetno obrazovanje. Svako dete ima pravo na obrazovanje. Obrazovanje olakšava put ka uspešnoj i produktivnoj budućnosti i sastavni je deo ekonomskog razvoja društava. Kada poslovni sektor podržava zajednice i vlade u organizovanju kvalitetnog obrazovanja na koje sva deca imaju pravo, to je deo većeg pokreta čiji je cilj prekidanje kruga siromaštva i bolesti koji traje već generacijama.

Kvalitetno osnovno obrazovanje omogućava deci da steknu više znanja i veština neophodnih za usvajanje zdravog načina života, da se zaštite i da preuzmu aktivnu ulogu u donošenju društvenih, ekonomskih i političkih odluka u periodu kada prelaze u adolescenciju i zrelo doba.

Investiranje u održivi razvoj zajednice je, dakle, važno za poslovni sektor. Sam uspeh dece koja postaju zdravi i produktivni odrasli ljudi ne samo da će uticati na uspeh poslovnog sektora već će ga i odrediti. Lideri, pronalazači, donosioci odluka i inovatori sutrašnjice danas su deca. Poštovanje i podržavanje dečjih prava je način da se očuva najbolja budućnost poslovnog sveta. U daljem tekstu se opisuju aktivnosti jedne kompanije kojima se podržavaju obuka i obrazovanje, a čiji je cilj da se među današnjom ugroženom decom oforme budući lideri.

STUDIJA SLUČAJA

Banka koja posluje na globalnom nivou podržava izgradnju budućnosti ugroženih mladih ljudi

Barclays, globalni pružalac finansijskih usluga, ima strateško partnerstvo sa UNICEF-om čiji je cilj sprovođenje globalnog programa koji omogućava da se izgradi bolja ekonomska budućnost mladih ljudi. Pod nazivom „Gradimo budućnost mladih“, ovo partnerstvo pomaže sledećoj generaciji da stekne veštine, znanje i samopouzdanje koji su mladim ljudima potrebni da se zaposle ili osnuju sopstveni biznis. Ovaj program obezbeđuje obuku za razvoj veština u oblasti finansijske pismenosti, preduzetništva i poslovnog upravljanja za mlade, kao i podršku i mentorstvo u periodu tranzicije do održivog zaposlenja. Rezultat je bolja ekonomska perspektiva za mlade ljude i njihove zajednice.

Partnerstvo „Gradimo budućnost mladih“ omogućilo je sprovođenje programa u 13 država, nakon početnog dogovora o uplati 5 miliona funti za tri godine.

<http://group.barclays.com>, veb-sajt posećen 20. februara 2012.

© UNICEF/NYHQ/2007-1367/Pirozzi

Šta vaša kompanija može da učini

- **Postarajte se da najbolji interes dece kao ljudskih bića u razvoju bude na prvom mestu kada ulažete u zajednicu.** Poboljšanje imidža vaše kompanije je razuman cilj, ali je važno izbeći filantropske projekte koji izgledaju veoma pozitivno u godišnjem izveštaju, ali u stvari ne zadovoljavaju dugoročne potrebe dece. Na primer, korporativne donacije školske opreme ili objekata, pumpi za vodu i sportske opreme su dobrodošle; međutim, treba voditi računa da takve donacije ne ostanu zanemarene zbog toga što nisu deo šireg lokalnog plana razvoja koji jača kapacitete za korišćenje i održavanje takvih usluga. Razmotrite na koji način se vaše investicije mogu pretvoriti u dugoročne, produktivne vrednosti zajednice. To obuhvata podršku nastavnicima i direktorima škola, aranžmane za eksploataciju i održavanje opreme, kao i druge aktivnosti čiji je cilj jačanje kapaciteta. Budite svesni neočekivanih posledica po decu do kojih bi mogli da dovedu dobronamerni projekti razvoja zajednice koji ne uzimaju u obzir dečje vremenske okvire, a posebno uticaj na decu ako se započete inicijative ne završe.
- **Uspostavite partnerstvo s lokalnim vlastima kako ne biste uspostavljali paralelne usluge.** Ako pažljivo analizira lokalnu upravu, njene potrebe i kapacitete za pružanje usluga, vaša kompanija će naučiti kako da dopuni te usluge u partnerstvu s vladom, što je mnogo rentabilnije i održivije od uspostavljanja paralelnih usluga. Pristup razvoju zajednice koji zaobilazi lokalne vlasti može dovesti do konfuzije i dupliranja, do loših odnosa sa lokalnim vlastima, pa čak i do protivrečnosti sa nacionalnom politikom. U slučajevima kada lokalna uprava možda nema kapaciteta za pružanje usluga ili uspostavljanje partnerstva za pružanje usluga, stupite u kontakt s lokalnim ili regionalnim vlastima kako biste saznali šta su njihovi planovi za pružanje usluga u toj oblasti, kakva ograničenja postoje, kakva je struktura i kakve su potrebe. Na primer, ako razmatrate investiranje u gradnju škole, konsultujte se s lokalnim prosvetnim organima u vezi sa njihovim planovima za taj region: da li planiraju nove škole u tom kraju, da li ima nastavnika, šta žele roditelji itd. Pored toga, umesto da gradite nove objekte, podržite postojeće sisteme u kojima se vaša sredstva mogu bolje potrošiti.
- **Konsultujte se s decom kada sačinjavate inicijativu u zajednici.** Deca imaju dragocenu perspektivu korisnika koja se razlikuje od mišljenja odraslih o tome kako treba osmisliti ili sprovesti projekat. Proces konsultacija sa decom pomaže deci i da steknu veštine donošenja odluka i građanske veštine.
- **Investirajte u programe od kojih korist imaju najugroženija i najviše marginalizovana deca.** Uz pomoć lokalne zajednice možete identifikovati subpopulaciju dece koja su najugroženija – devojčice koje ne idu u školu, pripadnike etničkih manjina, decu ometenu u razvoju, decu koja su postala siročad zbog HIV-a/AIDS-a ili koja žive s HIV-om/AIDS-om, domaćinstva koja se vode na dete i najsiromašniju decu. Mnoga od te dece možda su skrivena u domaćinstvima ili žive u udaljenim oblastima. Pokušajte da razumete osnovne uzroke koji ih sprečavaju da ostvare svoja prava. Ako ne idu u školu, zbog čega je tako. Ako su to uglavnom devojčice, pokušajte da razumete rodnu dinamiku. Ako deca napuštaju tu zajednicu, da li su možda žrtve trgovine ljudima ili ih roditelji teraju da traže posao kako bi pomagala porodici, što može da ih navede da naprave rizičan izbor.
- **Osim izgradnje infrastrukture, investirajte i u jačanje kapaciteta.** Čak i kada vaša kompanija izabere „opipljiv“ pristup, takav pristup treba dopuniti neophodnim investicijama u jačanje kapaciteta u smislu organizacionih i drugih funkcionalnih veština i znanja kako bi se osigurala korist za buduće grupe dece. Lokalna bolnica je možda potrebna i veoma dobrodošla, ali će obraćanje pažnje na raspoloživost, obučavanje i održivost zdravstvenog osoblja ili zdravstvenih radnika u zajednici, kao i administrativnu sposobnost da se povezuju s regionalnim ili okružnim zdravstvenim ustanovama, doprineti isto toliko ili više dugoročnom uspehu bolnice. U okviru vašeg programa mogli biste da razmotrite jačanje kapaciteta lokalnih nevladinih organizacija za dopunjavanje usluga koje se pružaju u toj ustanovi, kao što je promena zdravstvenog ponašanja u cilju poboljšanja prevencije, npr. kampanja za pranje ruku u školama.
- **Kada upoređujete troškove i koristi, nemojte razmišljati samo kratkoročno; planirajte dugoročne ishode i održivost investicija.** Pažljivo planiranje može vam pomoći da omogućite dugoročnu i održivu korist i za kompaniju i za decu, na mnoge načine: utvrđivanje cena prepušta se korisnicima, država plaća usluge, troškovi i koristi dele se između privatnih pružalaca usluga i države.
- **Izbegavajte sukob interesa sa ciljevima zajednice.** Investicije u zajednicu svakako treba uskladiti sa interesima vaše kompanije, ali treba da ih pokreće i zajedničko utvrđivanje prioriteta sa lokalnom zajednicom. Investicije u zajednicu nikada ne treba da predstavljaju plaćanje naknade za štetu koju je načinila kompanija i za nesprovođenje korektivnih mera ili nepostojanje kompenzacije odnosno neku drugu, suptilniju marketinšku taktiku u vezi sa proizvodima i uslugama kompanije, bilo direktno ili indirektno.

Podrška naporima vlade i zajednice

Obaveze kompanija da poštuju dečja prava obuhvataju:

- Regulisanje odnosa sa državom, što podrazumeva plaćanje poreza i podržavanje propisa.
- Staranje da javne usluge koje pruža vaša kompanija budu u skladu sa međunarodnim i nacionalnim standardima, kao i uzimanje u obzir različitih okolnosti u kojima deca žive prilikom sklapanja i realizacije ugovora o pružanju javnih usluga.
- Osmišljavanje usluga koje su bezbedne i kulturološki prihvatljive.
- Angažovanje dece i mladih u praćenju pružanja usluga.
- Staranje da najbolji interes deteta kao ljudskog bića koje je u fazi razvoja bude na prvom mestu kada investirate u zajednicu.
- Izbegavanje podrivanja kapaciteta države da zaštiti dečja prava – uspostavite partnerstvo sa lokalnim vlastima, tj. nemojte da uspostavljate paralelne usluge.
- Izbegavanje sukoba interesa sa ciljevima zajednice.

Obaveze kompanija da podržavaju dečja prava obuhvataju:

- Udruživanje s drugim kompanijama i akterima iz civilnog društva radi zastupanja intenzivnijih antikorupcijskih akcija.
- Pri odmeravanju troškova i koristi nemojte samo razmišljati kratkoročno; planirajte dugoročne ishode i održivost investicija.
- Investiranje u programe koji će biti od koristi najugroženijoj i najviše marginalizovanoj deci, investiranje i u jačanje kapaciteta i u izgradnju infrastrukture i konsultovanje s decom pri osmišljavanju inicijativa koje su usmerene ka zajednici.

Šanse za decu koje pruža kompanija ING

Jaka i zdrava zajednica je svima od koristi – njenim sadašnjim stanovnicima, lokalnim kompanijama i budućim generacijama. ING posluje u mnogim zajednicama širom sveta i smatra da ima obavezu da im dâ pozitivan doprinos. Investiranje u zajednicu počinje investiranjem u decu koja u njoj žive, a naročito u njihovo obrazovanje. Dobro obrazovanje daje detetu najbolje šanse da uspe u životu. ING želi da deca uče, bezbedno odrastaju i ostvaruju svoje snove. Investiranje u decu danas je investicija u ekonomiju sutrašnjice i snagu budućeg društva.

Tokom 2005. godine, kompanija ING je započela realizaciju ING programa *Šanse za decu*, koji objedinjuje sve njihove inicijative u oblasti obrazovanja dece. Program *Šanse za decu* ima dvostruki fokus. S jedne strane, stavlja akcenat na lokalna partnerstva i angažovanje lokalnih zaposlenih u obrazovnim projektima u zemljama u kojima ING posluje. S druge strane, fokusira se na globalne obrazovne inicijative kroz partnerstvo sa UNICEF-om. Kompanija ING saraduje sa UNICEF-om na proširenju pristupa obrazovanju za decu u zemljama u razvoju. Na taj način ING želi da doprinese ostvarivanju drugog Milenijumskog cilja razvoja Ujedinjenih nacija, tj. da se obezbedi da svako dete ima pristup osnovnom obrazovanju do 2015. godine. Tokom proteklih nekoliko godina veliki broj zaposlenih u kompaniji ING donirao je svoje veštine, vreme i resurse u cilju podrške obrazovanju dece.

ING ima ambiciju da ostvari pozitivan uticaj na život najmanje milion dece kojima je potrebna pomoć tako što će im obezbediti pristup školi, bolji kvalitet obrazovanja i bezbednije i zdravije uslove života do 2015. godine.

www.ingforsomethingbetter.com/about/communities, veb-sajt posećen 12. aprila 2012.

Razvoj zajednice i lekcije naučene od javnog sektora

Pariska deklaracija o efikasnosti pomoći je međunarodni sporazum koji je potpisalo više od 100 zemalja i organizacija i tako preuzelo obavezu da poboljša ishode razvoja. Zašto bi privatni sektor obraćao pažnju na principe Deklaracije koji se navode u nastavku ili na njihovo sprovođenje? U vreme kada kompanije počinju da razvijaju ili podržavaju programe za razvoj zajednica u oblastima kojima se obično bavi javni sektor, one bi trebalo da se upoznaju sa osnovnim principima koji omogućavaju da se njihovi programi za razvoj zajednice uklape u „širu sliku“, sa najnovijim razmišljanjima u pravcu poboljšanja razvojnih ishoda, kao i sa boljim načinima kombinovanja pristupa koje primenjuju privatni i javni sektor.

Principi Pariske deklaracije

Vlasništvo – Dajte lokalnoj zajednici, a ukoliko je to potrebno i lokalnoj, regionalnoj ili nacionalnoj upravi, pravo glasa u osmišljavanju inicijativa za zajednicu kako biste stvarali inicijative koje odgovaraju potrebama i željama zajednice i kako bi se ojačao osećaj lokalnog „vlasništva“.

Usklađivanje – Pozicionirajte kompanijske programe i projekte za razvoj zajednice u okviru ukupnih ciljeva razvoja države (koji su možda navedeni u strategiji za smanjenje siromaštva ili u nacionalnom planu razvoja) i specifičnijih sektorskih strategija (na primer, inicijative za izgradnju infrastrukture treba da budu u skladu sa državnim strategijama i planovima za izgradnju infrastrukture i da se u njih uklapaju).

Usklađivanje – Proverite šta drugi rade u zajednici i regionu kako biste izbegli dupliranje i sukob, što se odnosi i na diskusije sa lokalnom upravom i lokalnim nevladinim organizacijama. Kao što vlade donatori pokušavaju da pojednostave obaveze u vezi sa dobijanjem pomoći koje se nameću vladama primaocima donacija, kompanije treba da paze da ne opterete već preopterećenu lokalnu upravu i pružaoce usluga nepotrebim ili nerealnim obavezama u vezi sa pristupanjem sredstvima za realizaciju projekata za razvoj zajednice i dobijanjem tih sredstava. Umesto toga kompanije bi mogle da iskoriste svoje znanje da pomognu lokalnim upravama da ojačaju kapacitete za upravljanje sredstvima.

Rezultati – Realizaciji projekata za razvoj zajednice pristupite sa istom predanošću i željom za ostvarivanjem rezultata koje vaša kompanija ima kada obavlja svoju osnovu delatnost. Nije dovoljno prebrojati koliko je dece kompanija možda obrazovala u školama koje je izgradila; bolje merilo je da se pogledaju stope završavanja školovanja, kao i uspeh učenika koji prelaze na sledeći nivo školovanja.

Međusobna odgovornost – Kompanije treba da budu odgovorne lokalnim zajednicama za finalizaciju obaveza prema zajednici. Odgovornost nije jednosmerna ulica.

- NVO *Global Witness*, Pratite novac: Kako kompanije utiču na ostvarivanje ljudskih prava, 6. oktobar 2009, www.reports-and-materials.org/Tax-avoidance-and-evasion-Avery-6-Oct-2009.doc, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- OECD, Pariska deklaracija o efikasnosti pomoći, 2005, www.oecd.org/dataoecd/11/41/34428351.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- *Objavi iznos poreza koji plaćaš*, Objavlivanjem svojih plaćanja državi kompanija Rio Tinto ide korak napred ka transparentnosti, 2009, www.publishwhatyoupay.org/en/resources/rio-tinto-takes-step-towards-transparency-publishing-payments-governments, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Kancelarija Ujedinjenih nacija za borbu protiv droge i kriminala, Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije, 2003, www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/Convention/08-50026_E.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- Transparentnost, Globalni barometar korupcije, 2010, www.transparency.de/fileadmin/pdfs/Wissen/Korruptionsindices/GCB_2010.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.

© UNICEF/NYHQ/2011-0409/Asselin

Aneksi

Aneks 1

Rezime konvencije o pravima deteta

Tekst u nastavku predstavlja nezvanični rezime Konvencije o pravima deteta. Potpuna verzija Konvencije i njenih opcionih protokola se nalazi na veb-adresi www2.ohchr.org/english/bodies/crc/.

Preambula – U preambuli se pominju osnovni principi Ujedinjenih nacija i konkretne odredbe određenih relevantnih sporazuma i deklaracija o ljudskim pravima. U njoj se ponovo ističe činjenica da su deci, zbog njihove osetljivosti, neophodne posebna nega i zaštita, a naročito se ističe primarna odgovornost porodice da obezbedi tu negu i zaštitu. Takođe se naglašavaju potreba za pravnom i drugom zaštitom deteta pre i posle rođenja, značaj poštovanja kulturnih vrednosti zajednice u kojoj dete živi i veoma važna uloga međunarodne saradnje u obezbeđivanju dečjih prava.

Član 1 – Definicija deteta. Dete je svako ljudsko biće koje nije navršilo 18 godina, osim ako se po nacionalnom zakonodavstvu punoletstvo ne stiče ranije.

Član 2 – Nediskriminacija. Sva prava se primenjuju na svu decu bez izuzetka. Država (nacionalna vlada) ima obavezu da štiti decu od svakog oblika diskriminacije i da preduzima pozitivne mere u promociji njihovih prava.

Član 3 – Najbolji interes deteta. Prilikom realizacije svake aktivnosti koja se tiče deteta mora se u potpunosti uzeti u obzir njegov najbolji interes. Država ima obavezu da detetu obezbedi odgovarajuću negu kada to ne čine roditelji ili druga lica koja su preuzela roditeljske obaveze.

Član 4 – Ostvarivanje prava. Država mora činiti sve što je u njenoj moći kako bi omogućila ostvarivanje prava iznetih u Konvenciji.

Član 5 – Usmeravanje od strane roditelja i sposobnosti deteta koje se stalno uvećavaju. Država mora poštovati prava i obaveze roditelja i šire porodice da usmeravaju dete na način koji odgovara njegovim sposobnostima koje se stalno uvećavaju.

Član 6 – Život, opstanak i razvoj. Svako dete samim činom rođenja stiče pravo na život, a država ima obavezu da obezbedi opstanak i razvoj deteta.

Član 7 – Ime i nacionalnost. Dete od rođenja ima pravo na ime. Dete takođe ima pravo na sticanje državljanstva i, onoliko koliko je to moguće, pravo da zna ko su mu roditelji i pravo na njihovo staranje.

Član 8 – Očuvanje identiteta. Država ima obavezu da štiti i, ukoliko je neophodno, da ponovo uspostavi osnovne aspekte identiteta deteta. To se odnosi na ime, nacionalnost i porodične veze.

Član 9 – Odvajanje od roditelja. Dete ima pravo da živi sa svojim roditeljima osim ako se ne smatra da to nije u skladu sa najboljim interesom deteta. Dete takođe ima pravo da održava kontakt sa oba roditelja ukoliko je odvojeno od jednog ili oba roditelja.

Član 10 – Ponovno spajanje porodice. Deca i njihovi roditelji imaju pravo da napuste svaku državu i da uđu u svoju državu za potrebe okupljanja porodice ili održavanja odnosa između roditelja i deteta.

Član 11 – Nezakonito prebacivanje i zadržavanje deteta. Država ima obavezu da sprečava i rešava slučajeve kidnapovanja ili zadržavanja deteta u inostranstvu od strane roditelja ili trećeg lica.

Član 12 – Poštovanje mišljenja deteta. Dete ima pravo da slobodno izrazi svoje mišljenje i pravo da se to mišljenje uzme u obzir u svakoj stvari ili postupku koji se tiče deteta.

Član 13 – Sloboda izražavanja. Dete ima pravo da izrazi svoje mišljenje, dobije informacije i saopšti ideje ili informacije, bez obzira na granice.

Član 14 – Sloboda mišljenja, savesti i veroispovesti. Država će poštovati pravo deteta na slobodu mišljenja, savesti i veroispovesti, uz odgovarajuće usmeravanje od strane roditelja.

Član 15 – Sloboda udruživanja. Dete ima pravo da se susreće s drugima, kao i da pristupa udruženjima ili da ih osniva.

Član 16 – Zaštita privatnosti. Deca imaju pravo na zaštitu od mešanja u njihovu privatnost, porodicu, dom i prepisku, kao i na zaštitu od klevete.

Član 17 – Pristup odgovarajućim informacijama. Država ima obavezu da deci obezbedi pristup informacijama i materijalu iz različitih izvora, da podstiče sredstva javnog informisanja da šire informacije od društvenog i kulturnog interesa za decu, kao i da preduzima korake da decu zaštiti od štetnih materijala.

Član 18 – Obaveze roditelja. Roditelji imaju zajedničku primarnu odgovornost za odgajanje deteta, a država ima obavezu da ih u tome podržava. Država ima obavezu da roditeljima obezbedi odgovarajuću pomoć u podizanju deteta.

Član 19 – Zaštita od zlostavljanja i zanemarivanja. Država ima obavezu da zaštiti dete od svih oblika maltretiranja od strane roditelja ili drugih lica koja vode brigu o detetu, kao i da uspostavi odgovarajuće socijalne programe za sprečavanje zlostavljanja i za postupanje sa žrtvama.

Član 20 – Zaštita deteta bez porodice. Država ima obavezu da obezbedi posebnu zaštitu za dete lišeno porodičnog okruženja i da se postara da u takvim slučajevima postoji odgovarajući alternativni porodični ili institucionalni smeštaj. Prilikom ispunjavanja ove obaveze mora se posvetiti dužna pažnja kulturnom poreklu deteta.

Član 21 – Usvajanje. U zemljama u kojima je usvajanje priznato i/ili dozvoljeno, ono će se sprovesti samo ako je to u najboljem interesu deteta, i to samo uz saglasnost nadležnih organa i odgovarajuće mere zaštite deteta.

Član 22 – Deca izbeglice. Posebna zaštita se mora pružiti detetu izbeglici ili detetu koje traži izbeglički status. Država ima obavezu da saraduje sa nadležnim organizacijama koje pružaju takvu zaštitu i pomoć.

Član 23 – Deca ometena u razvoju. Dete ometeno u razvoju ima pravo na posebnu negu, obrazovanje i obuku kako bi mu se pomoglo da dostojanstveno živi ispunjen i pristojan život, kao i da dostigne najviši mogući stepen samostalnosti i društvene integracije.

Član 24 – Zdravlje i zdravstvene usluge. Dete ima pravo na najviši mogući standard zdravstvene i medicinske zaštite. Države imaju obavezu da stave poseban naglasak na smanjenje smrtnosti odojčadi i dece, kao i na pružanje primarnih i preventivnih zdravstvenih usluga i na edukaciju o javnom zdravlju. Države će podsticati međunarodnu saradnju u vezi sa tim i nastojati da nijedno dete ne bude lišeno delotvornih zdravstvenih usluga.

Član 25 – Periodični nadzor dece smeštene u ustanove. Dete koje je država smestila u neku ustanovu u cilju nege, zaštite ili lečenja ima pravo na redovnu evaluaciju razloga za takav smeštaj.

Član 26 – Socijalna zaštita. Dete ima pravo na socijalnu zaštitu, što podrazumeva i socijalno osiguranje.

Član 27 – Životni standard. Svako dete ima pravo na životni standard koji odgovara njegovom fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom i socijalnom razvoju. Roditelji imaju primarnu obavezu da se postaraju da dete ima odgovarajući životni standard. Država se mora pobrinuti da se ova obaveza može ispuniti i da se ispunjava. Obaveza države obuhvata i materijalnu pomoć roditeljima i njihovoj deci.

Član 28 – Obrazovanje. Dete ima pravo na obrazovanje, a država ima dužnost da obezbedi besplatno i obavezno osnovno obrazovanje, da podstiče razvoj različitih oblika srednjeg obrazovanja koji će biti dostupni svakom detetu, da svima omogući više obrazovanje u skladu sa sposobnostima, kao i da se postara da školska disciplina bude u skladu sa dečjim pravima i dostojanstvom. Država će uspostavljati međunarodnu saradnju u cilju ostvarivanja prava na obrazovanje.

Član 29 – Ciljevi obrazovanja. Cilj obrazovanja je da se u najvećoj mogućoj meri razviju ličnost deteta, njegovi talenti i mentalne i fizičke sposobnosti. Obrazovanje mora da pripremi dete za aktivan život odrasle osobe u slobodnom društvu i da kod deteta podstiče poštovanje prema njegovim roditeljima, njegovom kulturnom identitetu, jeziku i vrednostima, kao i prema kulturi i vrednostima drugih.

Član 30 – Deca iz manjinske ili starosedelačke populacije. Deca iz manjinskih zajednica i starosedelačke populacije imaju pravo na sopstvenu kulturu, na ispovedanje svoje vere i upotrebu svog jezika.

Član 31 – Slobodno vreme, rekreacija i kulturne aktivnosti. Dete ima pravo na slobodno vreme, igru i učešće u kulturnim i umetničkim aktivnostima.

Član 32 - Dečji rad. Dete ima pravo na zaštitu od rada koji ugrožava njegovo zdravlje, obrazovanje ili razvoj. Država ima obavezu da utvrdi minimalni uzrast za zapošljavanje i da propiše uslove rada.

Član 33 - Zloupotreba psihoaktivnih supstanci. Deca imaju pravo na zaštitu od korišćenja narkotika i psihotropnih droga, kao i na zaštitu od angažovanja u njihovoj proizvodnji ili distribuciji.

Član 34 - Seksualna eksploatacija. Država ima obavezu da zaštiti decu od seksualne eksploatacije i zlostavljanja, što obuhvata i prostituciju i angažovanje u pornografskoj industriji.

Član 35 - Prodaja, trgovina i otmice. Država ima obavezu da učini sve kako bi sprečila otmice i prodaju dece, kao i trgovinu decom.

Član 36 - Drugi oblici eksploatacije. Dete ima pravo na zaštitu od svih oblika eksploatacije koji štetno utiču na njegovo blagostanje, a koji nisu obuhvaćeni članovima 32–35.

Član 37 - Mučenje i lišavanje slobode. Nijedno dete ne sme biti podvrgnuto mučenju, okrutnom postupanju ili kažnjavanju, nezakonitom hapšenju ili lišavanju slobode. Ni smrtna kazna ni doživotni zatvor bez mogućnosti oslobađanja neće se dosuđivati za dela koja počinje osoba mlađe od 18 godina. Svako dete lišeno slobode biće odvojeno od odraslih, osim ako se ne smatra da to nije u najboljem interesu deteta. Dete koje je u pritvoru imaće pravnu i drugu pomoć i ima pravo da održava kontakt sa porodicom.

Član 38 - Oružani sukobi. Države se obavezuju da će preduzeti sve moguće mere kako bi obezbedile da deca mlađa od 15 godina ne učestvuju neposredno u neprijateljstvima. Nijedno dete mlađe od 15 godina neće biti regrutovano u oružane snage. Države imaju obavezu i da obezbede zaštitu i brigu o deci koja su pogođena oružanim sukobom, na način definisan relevantnim međunarodnim zakonodavstvom.

Član 39 - Rehabilitacija. Država ima obavezu da obezbedi da deca žrtve oružanog sukoba, mučenja, maltretiranja ili eksploatacije dobiju odgovarajući tretman/lečenje u cilju oporavka i društvene reintegracije.

Član 40 - Maloletničko pravosuđe. Dete u sukobu sa zakonom ima pravo na postupak koji podržava njegov osećaj dostojanstva i vrednosti i uzima u obzir njegov uzrast, a čiji je cilj njegova odbrana. Kad god je to moguće treba izbegavati sprovođenje sudskog postupka i smeštaj u institucije.

Član 41 - Poštovanje viših standarda. Kad god su standardi iz važećeg nacionalnog i međunarodnog zakonodavstva koji se odnose na prava deteta viši od standarda iznetih u ovoj konvenciji, uvek će se primenjivati viši standardi.

Članovi 42–54 - Sprovođenje i stupanje na snagu. Ovi članovi posebno predviđaju:

- stupanje na snagu Konvencije 30 dana nakon njene ratifikacije ili po pristupanju 20 država;
- obavezu država potpisnica da najširu javnost, i odrasle i decu, obaveste o pravima iz Konvencije;
- osnivanje Komiteta za prava deteta koji će razmatrati izveštaje koje države potpisnice dostavljaju dve godine posle ratifikacije Konvencije, kao i svakih pet godina nakon toga;
- obavezu država potpisnica da Komitetu podnose ove izveštaje o merama koje su preduzele u cilju sprovođenja Konvencije, kao i o napretku u njenom sprovođenju;
- obavezu država potpisnica da izveštaje stave na raspolaganje najširoj javnosti u svojim zemljama;
- međunarodnu saradnju u oblasti kojom se bavi Konvencija, a koja se ostvaruje pozivanjem UNICEF-a i specijalizovanih agencija Ujedinjenih nacija – kao što su Međunarodna organizacija rada, Svetska zdravstvena organizacija i Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO), te „nadležnih“ tela kao što su nevladine organizacije koje imaju status konsultanta pri Ujedinjenim nacijama da prisustvuju sastancima Komiteta i daju stručne savete u vezi sa oblastima iz delokruga njegovih aktivnosti, kao i na taj način što im Komitet upućuje zahteve država potpisnica za stručnim savetima i podrškom;
- pravo Komiteta da Generalnoj skupštini preporuči da se započne posebno istraživanje konkretnih pitanja koja se odnose na prava deteta. Prava deteta izložena u Konvenciji su detaljnije opisana u njenim opcionalnim protokolima o trgovini decom, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji, kao i o angažovanju dece u oružanim sukobima.

Aneks 2

Elementi koje treba uneti u kompanijsku strategiju za ostvarivanje dečjih prava

Osnovne informacije i reference o dečjim pravima

- > Kratak prikaz odredbi iz Konvencije o pravima deteta, Principa poslovanja i prava deteta, principa o ljudskim pravima i obaveza kompanija da poštuju dečja prava.

Podela odgovornosti za rešavanje pitanja u vezi sa dečjim pravima

- > Obaveze i smernice za one koji se neposredno bave dečjim pravima u kompaniji, što podrazumeva i imenovanje osobe koja će biti glavna osoba za kontakt u kompaniji.
- > Sistemi izveštavanja u vezi sa pitanjima koja se tiču interakcija kompanije s decom, što obuhvata i navode o zlostavljanju.

Smernice za izbegavanje nasilja, zlostavljanja i eksploatacije dece

- > Kontrolne procedure za osoblje koje se bavi mladim radnicima ili decom (na primer, staranje da nisu osuđivani zbog krivičnih dela koja se tiču dece), nakon čega sledi obuka o politici u vezi sa dečjim pravima.
- > Jasna pravila o prihvatljivom i neprihvatljivom ponašanju prema deci, uz jasno navedene posledice.
- > Smernice o korišćenju resursa kompanije (informacione tehnologije, fizički objekti, vozila, računari za putovanja) za interakcije s decom.
- > Konkretno smernice za interakciju s mladim radnicima ili decom (na primer, tako što ćete zaposlene dobro upoznati s preciznim internim smernicama u vezi sa prihvatljivim interakcijama s decom, sa uslovima koje treba obezbediti za posebne situacije u vezi sa neformalnim i izolovanim okruženjima, kao i sa načinom sprovođenja tih smernica).

Smernice u vezi sa mladim radnicima

- > Praćenje postupanja s mladim radnicima i odredbe i protokoli o dobrobiti mladih radnika.
- > Usvajanje konkretnih propisa koji su predviđeni za decu, što podrazumeva i nadzornike istog pola.
- > Konkretno smernice za decu koja rade za zaposlene u kompaniji, na primer kao članovi posluge.

Smernice o interakciji s decom kao akterima

- > Smernice i uputstva o interakciji s akterima u koje spadaju i deca.

Smernice o reklamama usmerenim ka deci i komunikaciji s decom

- > Komunikacione i medijske smernice za korišćenje dečjih slika, što obuhvata i smernice za dobijanje saglasnosti i smernice o poverljivosti.

Smernice o testiranjima koja obuhvataju i decu

- > Smernice o testiranjima u kojima učestvuju deca, a u vezi sa proizvodima, uslugama ili reklamama.

Smernice o deci u lancu snabdevanja

- > Ugovorne odredbe za dobavljače kojima se od njih traži da se pridržavaju politike zaštite dečjih prava.

Aneks 3

Spisak tema relevantnih za ovaj kontekst

U spisku koji sledi navode se faktori relevantni za ovaj kontekst kojih bi kompanije trebalo da budu svesne prilikom primene dužne pažnje, imajući na umu da su dečja prava verovatno posebno ugrožena u situacijama u kojima su pravni sistemi i javne usluge slabi. Može se činiti da ove teme nisu direktno povezane sa osnovnom delatnošću kompanije ili sa interesima kojima se može upravljati, ali nakon detaljnije analize uočićete da su neki aspekti više povezani sa pozitivnim akcijama kompanije ili otvoreniji za njih. Takođe, relevantnost ovih faktora za položaj vaše kompanije znatno će se razlikovati od slučaja do slučaja, u zavisnosti od države, delokruga rada i sektora ili industrije.

Slabi pravni sistemi – Razmotrite osnovni pravni i strateški okvir koji je relevantan za decu u zemljama u kojima poslujete. Često se u zakonu o deci ili kodeksu o deci na jednom mestu navode glavna zakonska prava i zaštita koju dete ima po nacionalnom zakonu. Međutim, takvi zakoni su retko sveobuhvatni, a katkada i ne postoje, pa će kompanije morati da upotpune sliku odredbama drugih zakona, npr. zakona o radu ili zakona o zaštiti životne sredine. Čak i u zemljama u kojima su usvojeni dobri zakoni, sistemi za sprovođenje tih zakona i samo sprovođenje mogu biti vrlo slabi. U zemljama u kojima ne postoje adekvatni zakoni i sistemi za zaštitu dečjih prava kompanije ne mogu pretpostavljati da je izbegavanje nanošenja štete deci isto što i ostanak u dobrim odnosima s vlastima.

Slabe strategije i institucije – Kada vlade nemaju kapacitete za efikasno pružanje osnovnih usluga, kao što su obrazovanje, zaštita dece i zdravstvo, neki akteri mogu od kompanija zatražiti ili očekivati od njih da intervenišu. Važno je mapirati strategije i institucije koje obezbeđuju infrastrukturu za sprovođenje zakona relevantnih za decu u okviru analize konteksta.

Ekonomski pritisci – Siromaštvo dece utiče na mnoge različite aspekte života deteta, pa i na ishranu, pristup školi i zdravstvenim uslugama. Ono utiče i na sposobnost njihovih roditelja da se brinu o njima, jer ekonomski pritisci mogu dovesti do toga da se dete možda izlaže grubljim disciplinskim metodama, većem nasilju u domaćinstvu, dečjem radu, pa i napuštanju. Uvid u način na koji se pravi budžet u cilju unapređenja socijalnih usluga relevantnih za decu predstavlja važan aspekt razumevanja ukupnog konteksta.

Društveni pritisci – Primarnu odgovornost za dobrobit dece imaju porodice i strukture zajednice. Posebno tokom perioda ekonomskog pritiska, ove društvene mreže postaju važnije za opstanak i blagostanje, ali i podložnije pritiscima, pošto su čitave zajednice pogođene u isto vreme. Staratelji možda moraju da nađu posao i da ostavljaju decu bez nadzora ili su prisiljeni da decu vode sa sobom na posao. Kada se brze ekonomske promene dešavaju u okruženju sve slabije ili ograničene društvene ili političke kontrole, vladavina prava može zakazati, a mogućnosti za zarađivanje na ilegalan način se mogu proširiti, što podrazumeva i trgovinu decom i prisiljavanje dece da uđu u prostituciju. Takođe, može doći i do porasta stope nasilja u svim društvenim grupama, što se odnosi i na decu.

Pritisci u pogledu životne sredine – Faktori životne sredine mogu imati snažan i trajan uticaj na decu. Nepostojanje bezbedne pijaće vode, na primer, može dovesti do dijareje, bolesti koja je jedan od najvećih ubica dece. Kompanije moraju uzeti u obzir postojeće resurse i obrasce korišćenja, kao i moguće implikacije za decu ako dođe do promene obrazaca resursa. Na primer, prevelika eksploatacija resursa može značiti da se deca šalju na duga putovanja kako bi prikupljala resurse, čime se lišavaju školovanja ili stavljaju pod rizik od nasilja i zlostavljanja.

Brz ekonomski razvoj – Osim unutrašnje migracije, kao što je ona koja se povezuje sa gradovima koji se brzo razvijaju i sa rudarstvom, izgradnja infrastrukture i druga kretanja koja su povezana sa nastankom lokacija koje privlače veliki broj ljudi nude mogućnosti za ekonomski razvoj, ali mogu dovesti i do nastanka problema kada je u pitanju blagostanje dece. Priliv radnika, a naročito radnika muškog pola, može staviti devojčice i dečake koji žive u blizini pod rizik od seksualne eksploatacije. U isto vreme, iskušenje u vidu zaposlenja može navesti porodice i decu da pristanu na dečji rad, bilo u glavnoj delatnosti bilo u neformalnom sektoru koji nastaje oko njega. Aktivnosti kompanije mogu poremetiti aktivnosti zajednice i pristup uslugama kao što su tradicionalni putevi kojima deca idu do škole ili do sportskih objekata. Pored toga, priliv ljudi može dovesti do većeg širenja bolesti, npr. malarije i tuberkuloze, kojima su deca naročito podložna. Nepostojanje smeštaja, neadekvatan smeštaj i neadekvatna higijenska infrastruktura mogu brzo dovesti do stvaranja nehigijenskih uslova za život, što ima ozbiljan uticaj na zdravlje dece. Kada su u pitanju veliki projekti, uspostavite kontakt s lokalnim vlastima dovoljno vremena unapred da biste identifikovali postojeće usluge koje pružaju država i zajednica, kao i kapacitete tih usluga da ispune potražnju za obrazovanjem, zdravstvenim uslugama i uslugama socijalnih službi u zajednici. Na taj način kompanije mogu da razumeju i ublaže potencijalni nenamerni uticaj projekta u početnoj fazi.

Migracija – Migranti, a to se odnosi i na porodice i decu bez pratnje, ostavljaju za sobom bezbednu mrežu svojih sela ili rodnih mesta u potrazi za ekonomskim prilikama. Za mnoge je to uspešna strategija. Ali te brze ekonomske i društvene promene mogu i da ih izlože novim rizicima u fazi kada zamenjuju tradicionalni porodični i seoski život gradskim životom. Deca iz migrantskih domaćinstava su pod rizikom od socijalnog isključivanja pošto njihove porodice obično obavljaju poslove za koje su potrebne najmanje kvalifikacije i koji su najmanje plaćeni. Nepostojanje dokumentacije, npr. izvoda iz matične knjige rođenih ili lične karte, može predstavljati ozbiljnu prepreku za pristup osnovnim uslugama, između ostalog i školi i zdravstvenim uslugama. Deca migranti bez dokumenata češće ulaze u konfrontacije ili sukob sa zakonom i izloženija su eksploataciji, pa i najtežim oblicima dečjeg rada. Deca koju za sobom ostavljaju roditelji migranti često su bez nadzora i nege porodice.

Obrasci diskriminacije – Zbog diskriminacije roditelji možda ne mogu da nađu posao, pa su deca prisiljena da počnu da rade umesto njih. Obrasci diskriminacije mogu ograničiti pristup porodice i dece mogućnostima u okviru jedne kompanije, kao što je učenje zanata, ili napredovanje ako im se ponudi zaposlenje. Kompanije moraju da budu svesne struktura moći i diskriminacije u okviru zajednice kada se rešavaju određena pitanja u zajednici, kao što je angažovanje zajednice u kupovini ili korišćenju zemljišta, i potrebno je da uspostave žalbene mehanizme kako bi bile sigurne da porodice i deca iz diskriminisanih grupa neće biti isključeni.

Obrasci najtežih oblika dečjeg rada, što obuhvata i trgovinu decom – Najteži oblici dečjeg rada su oblici ropstva ili prakse slične ropstvu, npr. prodaja dece ili trgovina decom, dužničko ropstvo, prisilni rad, deca prisiljena da se bore u oružanim sukobima, kao i korišćenje dece u obavljanju nezakonitih aktivnosti, npr. proizvodnja droga, i trgovina drogama i seksualna eksploatacija dece. Najteži oblici takođe obuhvataju opasne poslove koje obavljaju deca, a koji negativno utiču na njihovo zdravlje, bezbednost ili moral, što se odnosi i na noćni rad, dugo radno vreme, izloženost seksualnom ili fizičkom zlostavljanju, težak fizički rad i rad u opasnom okruženju. Podatke o opasnim poslovima je lakše pronaći od podataka o drugim najtežim oblicima dečjeg rada i oni se često koriste kao njihovi supstituti. Ukoliko postoji trgovina decom u određenoj oblasti, u blizini objekata ili u objektima kompanije može biti i takve dece koja rade za kompaniju ili su moguće žrtve seksualne eksploatacije, tj. zaposleni kompanije ih možda angažuju za prostituciju u zamenu za hranu, sklonište i druge proizvode ili za unapređenje obrazovanja.

Obrasci bolesti – Smrtni slučajevi čiji su uzroci HIV i AIDS, malarija i druge epidemije dovode do toga da deca žive u porodicama s jednim roditeljem ili u domaćinstvima koja se vode na siročje i da budu izložena riziku eksploatacije od strane odraslih, pa čak i članova porodice koji mogu intervenisati i lišiti decu njihove imovine pod izgovorom da upravljaju porodičnom imovinom. Visoke stope inficiranosti HIV-om i obolevanja od AIDS-a i drugih bolesti predstavljaju značajan faktor koji decu tera da počnu da rade i da budu izložena eksploataciji, pošto deca postaju odgovorna za porodični prihod jer moraju da zamene bolesne roditelje i brinu se o braći ili sestrama. To ukazuje da bi obuka i zdravstvene usluge za zaposlene i njihove porodice bile dobra investicija u poboljšanje aktivnosti prevencije i lečenja.

Obrasci sukoba i prirodnih katastrofa – Deca su naročito ugrožena u ratnim zonama i zonama koje često pogađaju prirodne katastrofe. Čak i ako uspeju da izbegnu fizičke povrede, deca ipak mogu imati psihičke traume. Ona se mogu se odvojiti od svojih porodica i zajednica i biti prisiljena da obavljaju najteže oblike dečjeg rada kako bi preživela. Kompanije treba stalno da proveravaju da li oko objekata kompanije ima dece koja nude svoje usluge kao radnici kompanije ili su žrtve seksualne eksploatacije od strane zaposlenih kompanije, tj. prostitušu se da bi preživela. Radnici obezbeđenja kompanije se mogu suočiti i sa decom vojnicima, koja su prisilno regrutovana u oružane snage ili paravojne formacije.

Reference

- ¹ Do 15. februara 2012. godine Konvenciju o pravima deteta ratifikovale su 193 države.
- ² Dužna pažnja u pogledu ljudskih prava je stalni proces za samoprocenu uticaja kompanije na ljudska prava, integrisanje i preduzimanje mera na osnovu dobijenih rezultata, praćenje reagovanja i saopštavanje načina na koji se takvi uticaji koriguju, u skladu sa Osnovnim principima UN u vezi sa ljudskim pravima. U okviru ovog procesa treba obuhvatiti negativne uticaje na ljudska prava koje kompanija može izazvati ili kojima može doprineti kroz svoje aktivnosti ili koji mogu biti direktno povezani sa njenom delatnošću, proizvodima ili uslugama kroz njene poslovne odnose.
- ³ Otklanjanje nepravilnosti je proces kroz koji kompanija putem legitimnih procesa, uključujući efikasne žalbene mehanizme na operativnom nivou, otklanja ili saraduje u otklanjanju nepravilnosti u vezi sa negativnim uticajima na ljudska prava koje je izazvala ili im je doprinela. Takvi mehanizmi treba da budu pristupačni za devojčice i dečake, njihove porodice i one koji zastupaju njihove interese i treba da ispunjavaju kriterijume efikasnosti za vansudske žalbene mehanizme izložene u principu br. 31 Osnovnih principa u vezi sa poslovanjem i ljudskim pravima.
- ⁴ Adaptirano i preuzeto iz Opšteg komentara br. 12 (2009) Kancelarije visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava: Pravo deteta da se čuje njegovo mišljenje, <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/comments.htm>, veb-sajt posećen 20. februara 2012, i Rajani, Rakesh R., „Kontrolna lista za stvarno učešće adolescenata“, UNICEF, februar 2000, www.unicef.org/teachers/protection/adol_list.htm, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- ⁵ Međunarodna organizacija rada, Kako rešiti pitanje dečjeg rada u lancu snabdevanja na odgovoran način?, Međunarodni centar za obuku Međunarodne organizacije rada, Torino, 2006, str. 1.
- ⁶ Međunarodna organizacija rada, Konvencije Međunarodne organizacije rada o dečjem radu, www.ilo.org/ipecc/facts/ILoconventionsonchildlabour/lang-en/index.htm, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- ⁷ Generalni sekretar Ujedinjenih nacija, Studija o nasilju nad decom: Nasilje nad decom na radnom mestu, 2006, Generalna skupština, Njujork, str. 242, www.unicef.org/violencestudy/6.%20World%20report%20on%20Violence%20against%20Children.pdf, 20. februar 2012.
- ⁸ Radni dokument Međunarodne organizacije rada, Migracija i dečji rad: Analiza osetljivosti dece koja su sezonski radnici i dece koju sezonski radnici ostavljaju kod kuće, Hans van de Glind, Ženeva, septembar 2010.
- ⁹ Međunarodna organizacija rada, Eliminisanje dečjeg rada: Smernice za poslodavce, 2007, www.ilo.org/public/english/dialogue/actemp/whatwedo/projects/cl/guides.htm, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- ¹⁰ Platforma za dečji rad, Izveštaj za period 2010–2011: Poslovne prakse i lekcije naučene u vezi sa rešavanjem pitanja dečjeg rada, str. 68.
- ¹¹ Rachel Kurian, 2005, Sindikat i dečji rad: Izazovi za 21. vek, Institut za društvene nauke, Hag.
- ¹² Hecht, Mark E., Odgovornost privatnog sektora u borbi protiv komercijalne seksualne eksploatacije dece, Prilog NVO ECPAT Internacionala za 3. svetski kongres protiv seksualne eksploatacije dece i adolescenata, Rio de Žaneiro, Brazil, 25–28. novembar 2008, ECPAT International, str. 84.
- ¹³ SZO, Sprečavanje dečjih povreda, Šezdeset četvrta skupština Svetske zdravstvene organizacije, Preliminarni dnevni red 13.14, Ženeva, 2011, http://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA64/A64_23-en.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- ¹⁴ Hecht, Mark E., Odgovornost privatnog sektora u borbi protiv komercijalne seksualne eksploatacije dece, Prilog NVO ECPAT Internacionala za 3. svetski kongres protiv seksualne eksploatacije dece i adolescenata, Rio de Žaneiro, Brazil, 25–28. novembar 2008, ECPAT International, str. 84.
- ¹⁵ Vidi, na primer, sajt Centra za borbu protiv eksploatacije dece i zaštitu dece na Internetu (CEOP), www.ceop.police.uk. Ovaj centar podstiče Internet provajdere da obezbede sajtove ili online servise na kojima mladi mogu da četuju, sklapaju prijateljstva ili dele sadržaj s drugima, kao i da koriste link „Click CEOP“ koji vodi do sajta gde se na jednom mestu mogu naći saveti i pomoć u pogledu bezbednosti. Još jedna takva organizacija je INHOPE, Međunarodno udruženje online servisa za prijavu nelegalnog sadržaja na Internetu, koje podržava i poboljšava rad online servisa za prijavu nelegalnog Internet sadržaja širom sveta, starajući se da se brzo preduzmu odgovarajuće mere nakon prijave ilegalnog sadržaja (dečja pornografija, ilegalne aktivnosti na chat room stranicama, govor mržnje na Internetu itd.). Vidi <http://inhope.org/gns/about-us/about-inhope.aspx>, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- ¹⁶ Evropska komisija, Evropski okvir za bezbednije korišćenje mobilnih uređaja od strane mladih tinejdžera i dece, http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/self_reg/phones/index_en.htm, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- ¹⁷ Vidi, na primer, sajt Finansijske koalicije protiv dečje pornografije, Trendovi u migraciji, hostingu i plaćanju veb-sajtova koji sadrže dečju pornografiju, FCACP, maj 2008, www.ecpat.net/WorldCongressIII/PDF/Publications/White_Papers/FCaCP_WCIII_VWhitePaper_ENG.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012, i Evropske finansijske koalicije protiv komercijalne seksualne eksploatacije dece na Internetu, 14 meseci kasnije: Kombinovani izveštaj Evropske finansijske koalicije za period 2009-2010, Evropska finansijska koalicija, 2010, www.ceop.police.uk/Documents/EFC%20Strat%20asses2010_080910b%20FINaL.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- ¹⁸ SZO, Statistika Svetske zdravstvene organizacije za 2011. godinu, www.who.int/whosis/whostat/2011/en/index.html, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- ¹⁹ Center for Earth Leadership, Komercijalizacija detinjstva: Psihologija za održivu budućnost – inicijativa organizacije Center for Earth Leadership, 20. maj 2008, <http://earthleaders.org/projects/psf/Commercialization%20of%20Childhood%20PowerPoint%20Presentation.pdf>, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- ²⁰ Vidi, na primer, Radna grupa Bele kuće, Rešavanje problema dečje gojaznosti tokom jedne generacije: Izveštaj za predsednika, Izvršna kancelarija predsednika Sjedinjenih Američkih Država, Vašington D.C., maj 2010, www.letsmove.gov/sites/letsmove.gov/files/TaskForce_on_Child-hood_obesity_May2010_Fullreport.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- ²¹ Sharon Beder, Stav zajednice, Briga o deci u medijskom dobu, Radovi sa nacionalne konferencije, ur. John Squires i Tracy Newlands, New College Institut za istraživanje vrednosti, Sidnej, 1998, str. 101–111.
- ²² Međunarodna radna grupa za borbu protiv gojaznosti, Sidnejski principi, 2007, www.iaso.org/iottf/obesity/childhoodobesity/sydneyprinciples/, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- ²³ Svetska zdravstvena organizacija, Preporuke za reklamiranje hrane i bezalkoholnih pića deci (Odluka br. WHA63.14), WHO Press, Ženeva, 2010, http://whqlibdoc.who.int/publications/2010/9789241500210_eng.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- ²⁴ Lewis, Stephen, Pothranjenost kao kršenje ljudskih prava: Implikacije za programe koje podržavaju Ujedinjene nacije, SCN News, 18. jul 1999, str. 22–25, www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/12290436, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- ²⁵ UNICEF, Međunarodni kodeks za marketing zamena za majčino mleko, www.unicef.org/nutrition/index_24805.html, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- ²⁶ Evropska unija, www.eu-pledge.eu, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- ²⁷ Radna grupa Bele kuće, Rešavanje problema dečje gojaznosti tokom jedne generacije: Izveštaj za predsednika, Izvršna kancelarija predsednika Sjedinjenih Američkih Država, Vašington D.C., maj 2010, www.letsmove.gov/sites/letsmove.gov/files/TaskForce_on_Childhood_Obesity_May2010_FullReport.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- ²⁸ Program Ujedinjenih nacija za zaštitu životne sredine, Svetska zdravstvena organizacija i Dečji fond Ujedinjenih nacija, Zdrava životna sredina za zdravu decu: Glavne poruke za akciju, WHO Press, Ženeva, 2010, str. 59, www.who.int/ceh/publications/hehc_booklet_en.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- ²⁹ Ibid, str. 64.
- ³⁰ Program Ujedinjenih nacija za zaštitu životne sredine, Svetska zdravstvena organizacija i Dečji fond Ujedinjenih nacija, Deca u novom milenijumu, UNEP, UNICEF i SZO, str.32, www.unep.org/ceh/children.pdf, 2002, veb-sajt posećen 20. februara 2012.31
- ³¹ Svetska zdravstvena organizacija, Centar za istraživanje uticaja životne sredine na dečje zdravlje, www.who.int/ceh/risks/en/, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- ³² Savet za ljudska prava. Izveštaj specijalnog predstavnika generalnog sekretara o pitanjima ljudskih prava i transnacionalnim korporacijama i drugim kompanijama, John Ruggie. Poslovanje i ljudska prava u ratnim zonama: Izazovi i opcije u vezi sa reagovanjem države: www.ohchr.org/Documents/Issues/TransCorporations/a.HrC.17.32.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- ³³ Vidi, na primer, Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj, OECD alatka za prepoznavanje rizika za multinacionalne kompanije koje posluju u zonama sa slabom upravom, OECD Publishing, Pariz, 2006, www.oecd.org/dataoecd/26/21/36885821.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012, i OECD, OECD Smernice za primenu dužne pažnje za odgovorne lance snabdevanja mineralima iz ratnih zona i zona visokog rizika, OECD Publishing, Pariz, 2010, www.oecd.org/dataoecd/62/30/46740847.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- ³⁴ Globalni dogovor Ujedinjenih nacija, Poslovni vodič Globalnog dogovora za procenu uticaja oružanih sukoba i upravljanje rizikom, UNGC, Njujork, 2010, www.unglobalcompact.org/docs/issues_doc/Peace_and_Business/Guidance_rB.pdf, http://www.unglobalcompact.org/docs/issues_doc/Peace_and_Business/BusinessGuide.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- ³⁵ Sekretarijat za dobrovoljne principe u vezi sa bezbednošću i ljudskim pravima, Dobrovoljni principi u vezi sa bezbednošću i ljudskim pravima, www.voluntaryprinciples.org/files/voluntary_principles_english.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- ³⁶ Red Flags, Red Flags: Rizik od zakonske odgovornosti kompanija koje posluju u zonama visokog rizika, www.redflags.info, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- ³⁷ Kancelarija specijalnog predstavnika generalnog sekretara UN za decu u oružanim sukobima, Deca u oblastima zahvaćenim oružanim sukobima, www.un.org/children/conflict/english/index.html, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- ³⁸ Ibid.
- ³⁹ Avery, Christopher, Izbegavanje i utaja poreza, prezentacija na propratnom događaju koji su zajednički organizovali Centar za resurse u vezi sa poslovanjem i ljudskim pravima i Global Witness, Centar za resurse u vezi sa poslovanjem i ljudskim pravima, Ženeva, 2010, www.reports-and-materials.org/Tax-avoidance-and-evasion-avery-6-oct-2009.doc, veb-sajt posećen 20. februara 2012, Centar za resurse u vezi sa poslovanjem i ljudskim pravima i Global Witness, Pratite novac: Kako kompanije utiču na ostvarivanje ljudskih prava, 6. oktobar 2009, www.business-humanrights.org/Documents/Followthemoney, veb-sajt posećen 20. februara 2012, i Kancelarija Ujedinjenih nacija za borbu protiv droge i kriminala, Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije, Kancelarija Ujedinjenih nacija za borbu protiv droge i kriminala, Beč, 2010, www.unodc.org/documents/treaties/UNCaC/Publications/Convention/08-50026_E.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- ⁴⁰ Transparentnost, Globalni barometar korupcije, 2010, Transparency International, Berlin, 2010, www.transparency.de/fileadmin/pdfs/Wissen/Korruptionsindices/GCB_2010.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- ⁴¹ Organizacija Christian Aid, Smrt i porez: Prava cena izbegavanja poreza, Christian Aid, Velika Britanija, 2008, www.christianaid.org.uk/images/deathandtaxes.pdf, veb-sajt posećen 20. februara 2012.
- ⁴² Komitet UN za prava deteta bio je jedan od prvih komiteta UN za ljudska prava koji je pristupio sagledavanju uloge privatnog sektora u pružanju usluga deci, čak i pre nego što je sadašnji specijalni predstavnik UN za poslovanje i ljudska prava stupio na tu funkciju. U smernicama iz Opštih komentara suština prava se izlaže na razumljiviji način u vidu zahteva, uz poseban naglasak na nekoliko dimenzija – raspoloživost, pristupačnost i kvalitet usluga koji će biti svima zagarantovani. U Opštim komentarima se obično navode i osnovni univerzalni zahtevi u pogledu ljudskih prava koje privatni sektor treba da uzme u obzir pri pružanju usluga – povećanje svoje odgovornosti i transparentnosti usluga.

Beleške

© UNICEF/NYHQ/2008-0367/Picazzi

ujedinimo se za decu

